

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διπλωματική Εργασία

των

Βαμβακά Αναστάσιου, Σαράτση Γιάννη, Σερέφογλου Μαρίας

ΘΕΜΑ

*“Περιοχές σε διαρθρωτική κρίση και αναζήτηση στρατηγικών ανάπτυξης.
Μια προκαταρκτική προσέγγιση στην επαρχία Νάουσας του Ν.Ημαθίας”*

Επιβλέποντες καθηγητές:

Δρ. Πετράκος Γ.

Δρ. Οικονόμου Δ.

Δρ. Λουκίσσας Φ.

Βόλος 1994

αρ. εισ 83/π.Α.,.....

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 1877/1
Ημερ. Εισ.: 04-03-1998
Δωρεά: Συγγραφείς
Ταξινόητικός Κωδικός: ΠΤ - ΜΧΠΠΑ
1994
ΒΑΜ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η διπλωματική εργασία αυτή, αποτελεί ουσιαστικά την πρώτη προσπάθεια πρακτικής εφαρμογής των γνώσεων που αποκομίσαμε στα πέντε χρόνια των σπουδών μας στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, πάνω σε θέματα ανάπτυξης.

Στην προσπάθεια αυτή αντιμετωπίσαμε αρκετά προβλήματα, κυρίως με την έλλειψη στοιχείων που να αφορούν την περιοχή που μελετήσαμε, ακόμα και σε επίσημους φορείς που κανονικά θα έπρεπε να διαθέτουν επικαιροποιημένα στοιχεία. Συναντήσαμε, όμως και πολλούς ανθρώπους που μας βοήθησαν δίνοντάς μας πολύτιμες πληροφορίες. Θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι οι όποιες ελλείψεις παρατηρούνται στην εργασία μας, έχουν να κάνουν περισσότερο με την δυσκολία αυτή και τον περιορισμένο χρόνο που είχαμε στην διάθεσή μας, αν και υπό διαφορετικές συνθήκες ίσως θα αποτελούσαν δικιά μας παράλειψη.

Παρόλα αυτά πιστεύουμε ότι η εργασία αυτή έχει ορισμένες θετικές προτάσεις, τις οποίες αν θέλουν οι τοπικοί φορείς να λάβουν υπ' όψιν τους θα είχαν σημαντικές ωφέλειες για την περιοχή.

Θέλουμε να ευχαριστήσουμε όλους όσους συνέβαλλαν στην προσπάθειά μας. Δεν θα αναφερθούμε ονομαστικά σε όσους μας βοήθησαν, καθώς υπάρχει ο κίνδυνος να δυσανεστήσουμε κάποιους αν ξεχάσουμε να τους αναφέρουμε. Να σημειώσουμε μόνο την συμβολή των καθηγητών μας στην εργασία αυτή, που με τις διορθώσεις και τις συμβουλές τους συνέβαλλαν στο να γίνει όσο το δυνατόν καλύτερη μέσα στα στενά χρονικά πλαίσια που ήταν διαθέσιμα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	σελ. 1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο	
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	σελ. 3
1.1 Ανάλυση του φαινομένου της κρίσης στην παγκόσμια οικονομία.....	σελ. 3
1.1.1 Η παραγωγική δομή πριν από την κρίση.....	σελ. 3
1.1.2 Δομές του συστήματος.....	σελ. 5
1.1.3 Τα προβλήματα και οι απαρχές της κρίσης.....	σελ. 8
1.1.4 Οι συνέπειες της κρίσης.....	σελ. 12
1.1.5 Η κρίση σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.....	σελ. 13
1.2 Η ανάπτυξη και η κρίση της Ελληνικής οικονομίας.....	σελ. 16
1.3 Οι νέες συνθήκες στην παγκόσμια οικονομία.....	σελ. 21
1.3.1 Το νέο αναπτυξιακό πρότυπο.....	σελ. 24
1.3.2 Τα προτεινόμενα μέτρα σε Ευρωπαϊκό Πλαίσιο.....	σελ. 33
1.4 Στρατηγική Ανάπτυξης του Ελληνικού χώρου.....	σελ. 41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο	
ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	σελ. 47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο	
ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	σελ. 53
3.1 Ιστορικά Στοιχεία.....	σελ. 53
3.2 Γεωγραφικά Χαρακτηριστικά.....	σελ. 54
3.3 Οικιστική Δομή.....	σελ. 56
3.4 Πληθυσμιακή Δομή της Επαρχίας.....	σελ. 57
3.5 Τεχνική Υποδομή.....	σελ. 61
3.6 Κοινωνική Υποδομή.....	σελ. 64
3.7 Περιβάλλον - Φυσικοί Πόροι.....	σελ. 64
3.8 Παραγωγική Διάρθρωση.....	σελ. 67
3.8.1 Νομός Ημαθίας.....	σελ. 67
3.8.2 Επαρχία Νάουσας.....	σελ. 68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	σελ. 74
4.1 Γεωγραφική Θέση και Χαρακτηριστικά.....	σελ. 74
4.2 Υποδομές.....	σελ. 75
4.3 Παραγωγική Διάρθρωση.....	σελ. 76
4.4 Ανθρώπινοι Πόροι.....	σελ. 80

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ - ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ

ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΝΑΟΥΣΑΣ.....	σελ. 82
5.1 Προτάσεις Αναδιάρθρωσης του Πρωτογενή Τομέα.....	σελ. 82
5.2 Προτάσεις Βιομηχανικής Ανάκαμψης.....	σελ. 88
5.3 Προτάσεις Αξιοποίησης των δυνατοτήτων του Τριτογενή Τομέα.....	σελ. 91
5.4 Προτάσεις για την Αξιοποίηση του Ανθρώπινου Δυναμικού.....	σελ. 95
5.5 Θεσμικές Παρεμβάσεις.....	σελ. 97

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Κ.Α.Π.	Κοινή Αγροτική Πολιτική
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Τ.Α.Π.	Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα
Α.Ε.Π.	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
Μ.Ο.Π.	Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα
Κ.Π.Σ.	Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
Μ.Μ.Ε.	Μικρομεσαίες Μεταποιητικές Επιχειρήσεις
Ε&Α	Έρευνα και Ανάπτυξη
Ο.Τ.Α.	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
Π.Σ.Π.	Πολεοδομικό Συγκρότημα Πρωτεύουσας
Ο.Π.Α.Π.	Ονομασίας Προέλευσης Ανώτερης Ποιότητας
Ο.Α.Ε.Δ.	Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
Γ.Α.Τ.Τ.	Γενική Σύμφωνία Δασμών και Εμπορίου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζονται σήμερα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η αποβιομηχάνιση περιοχών που παραδοσιακά είχαν ανεπτυγμένη κάποια βιομηχανική βάση. Από την άλλη πλευρά οι αγροτικές περιοχές αντιμετωπίζουν ισχυρές πιέσεις από την GATT και την ΚΑΠ. Πιέσεις που οφείλονται κυρίως στο άνοιγμα των αγορών των χωρών του Τρίτου Κόσμου με τα φθηνά αγροτικά προϊόντα.

Έτσι η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι να στηρίξει τις περιοχές που μαστίζονται από την κρίση καθορίζοντας τα πλαίσια, στα οποία πρέπει να κινούνται οι αναπτυξιακές προσπάθειες.

Η εργασία αυτή επιχειρεί να αναλύσει τα προβλήματα και τις δυνατότητες της επαρχίας Νάουσας και στη συνέχεια να δώσει τις κατευθύνσεις που πρέπει να ακολουθηθούν, ώστε η περιοχή να μπει εκ νέου σε μια αναπτυξιακή τροχιά. Οι κατευθύνσεις αυτές προσδιορίζονται τόσο από τις Ευρωπαϊκές πολιτικές, όσο και από τις θεωρίες που αναφέρονται σε θέματα τοπικής ανάπτυξης.

Η επιλογή του συγκεκριμένου αντικείμενου έγινε γιατί παρουσιάζει μεγάλο θεωρητικό ενδιαφέρον. Οι θεωρίες για την τοπική ανάπτυξη ή την ανάπτυξη σε μικρή κλίμακα είναι ένα σημαντικό κομμάτι των αναπτυξιακών θεωριών και οι δυνατότητες εφαρμογής τους στον Ελληνικό χώρο αρκετά μεγάλες. Έτσι έγινε και η επιλογή της περιοχής που πρόκειται να μελετήσουμε. Το μέγεθος της είναι σχετικά μικρό και δεν περιλαμβάνει κάποιο μεγάλο αστικό κέντρο, βρίσκεται όμως μέσα στην ακτίνα επιρροής της Θεσσαλονίκης και επομένως μπορεί να προσελκύσει μέρος της ανάπτυξής της. Η περιοχή περιλαμβάνει μια πόλη με μεγάλη βιομηχανική παράδοση, τη Νάουσα, και την ενδοχώρα της που είναι καθαρά αγροτική, μια από τις σημαντικότερες στην Ελλάδα, με εξειδίκευση στις δενδροκαλλιέργειες.

Όμως τόσο η βιομηχανία όσο και η αγροτική παραγωγή της περιοχής έχουν σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα και τα τελευταία χρόνια η περιοχή έχει περιέλθει σε κρίση, η οποία εκδηλώθηκε με το κλείσιμο δύο μεγάλων βιομηχανικών μονάδων και έχει οδηγήσει σε αύξηση της ανεργίας με όλα τα προβλήματα που αυτή συνεπάγεται. Παρά, όμως, τα προβλήματα αυτά η περιοχή διατηρεί σημαντικό κομμάτι από την δυναμική που έχει αναπτυχθεί,

κομμάτι το οποίο πιστεύουμε ότι μπορούμε να ενεργοποιήσουμε με τις προτάσεις μας.

Η εργασία χωρίζεται σε 5 κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια θεωρητική προσέγγιση της ανάπτυξης και της κρίσης, με έμφαση στην κρίση του φορντικού μοντέλου, τα νέα αναπτυξιακά πρότυπα και τις Ευρωπαϊκές πολιτικές για την ανάπτυξη. Παρουσιάζονται, επίσης, τα αίτια της κρίσης στην Ελληνική Οικονομία και επιχειρείται η σύνθεση μιας αναπτυξιακής στρατηγικής για την χώρα μας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αξιολόγηση ορισμένων Τοπικών Αναπτυξιακών Προγραμμάτων, που έχουν γίνει έως σήμερα στην Ελλάδα, που έχει σαν στόχο να δείξει τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται κατά την εκπόνηση και την εφαρμογή αυτού του είδους των μελετών, παρά να κριτικάρει το τελικό αποτέλεσμα και τις προτάσεις τους.

Στο τρίτο κεφάλαιο περνάμε στην ανάλυση της περιοχής που μας ενδιαφέρει, με κύριο στόχο να δείξουμε την δυναμική που έχει αναπτυχθεί, αλλά και τις διαρθρωτικές αδυναμίες που παρατηρούμε. Στην συνέχεια στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται με σύντομο τρόπο τα κυριότερα προβλήματα, αλλά και τα πλεονεκτήματα της περιοχής, τα οποία προσπαθούμε, τα πρώτα να αντιμετωπίσουμε, ενώ τα δεύτερα να αξιοποιήσουμε, ώστε να βρεθούν ικανοποιητικές αναπτυξιακές κατευθύνσεις.

Τέλος στο πέμπτο κεφάλαιο αναπτύσσονται οι προτάσεις μας για την ανάπτυξη της περιοχής. Οι προτάσεις αυτές δεν ασχολούνται με τις όποιες ελλείψεις σε θέματα υποδομών παρατηρούμε, αλλά επικεντρώνονται κυρίως στην ποιοτική προσαρμογή της τοπικής παραγωγικής βάσης στις σημερινές συνθήκες και στην εξεύρεση λύσεων για την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας σε τομείς με καλλίτερες προοπτικές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

1.1 Ανάλυση του φαινομένου της κρίσης στην παγκόσμια οικονομία

1.1.1 Η παραγωγική δομή πριν από την κρίση

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρχε σε παγκόσμιο επίπεδο η ανάγκη για ανασυγκρότηση των οικονομιών, οι περισσότερες από τις οποίες βρέθηκαν με το τέλος του πολέμου σε άσχημη έως τραγική κατάσταση. Κατά την διάρκεια των επόμενων δεκαετιών πραγματοποιήθηκαν μεγάλες επενδύσεις, κυρίως από κρατικούς φορείς για την ανάπτυξη των βασικών υποδομών που είχαν καταστραφεί με τον πόλεμο, και παρατηρήθηκε μια έντονη εκβιομηχάνιση που ήρθε να καλύψει το κενό που δημιουργήθηκε. Στο πλαίσιο αυτό υπήρξε μια διαρκής αύξηση της απασχόλησης, κυρίως στις οικονομίες των χωρών που κατάφεραν μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα να ανορθωθούν. Έτσι, η ανάγκη για παραγωγή όλο και περισσότερων προϊόντων για την κάλυψη της διαρκώς αυξανόμενης ζήτησης, τόσο για κεφαλαιουχικά, όσο και για καταναλωτικά αγαθά, έφερε στο προσκήνιο το μοντέλο της μαζικής παραγωγής, γνωστό και με τον όρο φορντισμός.

Το μοντέλο αυτό βασίζεται στην πλήρη εκμηχάνιση των παραγωγικών διαδικασιών με ένα σύστημα γραμμικής παραγωγής μέσα στο οποίο κάθε εργαζόμενος έπρεπε να κάνει συγκεκριμένες, μηχανικές, κινήσεις, κάθε φορά που ήταν απαραίτητο. Στο σύστημα αυτό ο εργάτης, που αποτελούσε ένα συνεχόμενο κομμάτι της μηχανής, θεωρούνταν εξειδικευμένος, αν ήξερε να χειρίζεται σωστά την μηχανή που του είχαν αναθέσει. Το μοντέλο αυτό θεωρήθηκε το ιδανικό, μιας και εξασφάλιζε την μαζική παραγωγή τυποποιημένων προϊόντων που απευθύνονταν σε ένα εξίσου μαζικό καταναλωτικό πρότυπο το οποίο επικρατούσε την περίοδο εκείνη. Η οικονομική μεγέθυνση στο σύστημα αυτό βασίζεται στις οικονομίες κλίμακας που προκύπτουν και μειώνουν το κόστος παραγωγής και επομένως διευκολύνουν την περαιτέρω συσσώρευση κεφαλαίου. Το μοντέλο αυτό στην καθαρή του μορφή εμφανίζεται στην αυτοκινητοβιομηχανία, στην παραγωγή χάλυβα, στα πετροχημικά, στην κατασκευή ηλεκτρικών συσκευών και μηχανών. Όλοι αυτοί οι κλάδοι είναι και αυτοί που έδωσαν την ώθηση στην μεταπολεμική ανάπτυξη της βιομηχανίας και της παγκόσμιας οικονομίας,

χωρίς βέβαια να παραγνωρίζεται και η σημαντικότητα των άλλων κλάδων, που όμως δεν μπορούν να θεωρηθούν κλάδοι κλειδιά ή στρατηγικής σημασίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Μόνο για επιμέρους οικονομίες μπορεί να έχουν σημαντικές επιδράσεις κλάδοι όπως η κλωστοϋφαντουργία, η κατασκευή παπουτσιών και η βιομηχανία τροφίμων.

Οι αναπτυξιακές θεωρίες που επικρατούν την περίοδο αυτή, δίνουν σαν κυρίαρχα στοιχεία, αφενός την εκβιομηχάνιση και αφετέρου την κρατική παρέμβαση, σαν τους παράγοντες που θα φέρουν την ανάπτυξη των οικονομιών. Παραβλέπεται τελείως ο ρόλος που μπορούν να παίξουν στην ανάπτυξη οι τοπικές ιδιαιτερότητες και τα τοπικά ζητήματα ρυθμίζονται από πάνω, σαν να πρόκειται για την “Θεϊκή” παρέμβαση που θα λύσει, μονομιάς, όλα τα προβλήματα. Οι θεωρίες αυτές βλέπουν την βιομηχανική ανάπτυξη σαν το πρότυπο που θα έπρεπε οι διάφορες οικονομίες να ακολουθήσουν, ενώ η κρατική παρέμβαση θα εξασφάλιζε μια σειρά από όρους για την σωστότερη λειτουργία των οικονομιών. Οι όροι αυτοί ήταν κυρίως: α) οι υποδομές (μεταφορικές, τηλεπικοινωνίες, ενέργεια κ.α) που ήταν απαραίτητες για την βιομηχανία β) αναδιανομή των εισοδημάτων μέσω διάφορων μέτρων (επιδόματα, ασφάλεια, περίθαλψη, στεγαστικά δάνεια) αλλά και διατήρηση σε ικανοποιητικά επίπεδα των εργασιακών σχέσεων με την καθιέρωση κατώτερων μισθών και συλλογικών συμβάσεων εργασίας, ώστε να εξασφαλίζεται κάποια ελάχιστη αγοραστική δύναμη στους εργαζόμενους για να υπάρχει ζήτηση των παραγόμενων προϊόντων και γ) στήριξη των προϊόντων (όλων των παραγωγικών κλάδων) που παρήγαγε η εθνική οικονομία με επιδοτήσεις για τα εγχώρια και επιβολή υψηλών δασμών για τα εισαγόμενα, ώστε να έχουν χαμηλότερη τιμή και η ζήτηση να στρέφεται προς αυτά.

Στο πλαίσιο, λοιπόν αυτό, κυριαρχούν οι κεύνσιανές αντιλήψεις για το κράτος το οποίο οφείλει να στηρίζει την κατανάλωση, με οποιοδήποτε δυνατό μέσο (ακόμα και με εξωτερικό δανεισμό, δημιουργώντας σοβαρά ελλείμματα στην οικονομία). Επίσης, το οικονομικό περιβάλλον που έχει οδηγήσει σε μεγάλες επιχειρήσεις, απαιτεί με την σειρά του την ύπαρξη μεγάλων και σταθερών αγορών που θα εξασφαλίσουν την βιωσιμότητα των επιχειρήσεων αυτών σε μακροχρόνια κλίμακα. Έτσι δημιουργούνται σε παγκόσμιο επίπεδο πολυεθνικές επιχειρήσεις, ολιγοπώλια ή ακόμα και μονοπώλια που λειτουργούν σε ένα κλίμα με παντελή έλλειψη ανταγωνισμού, καθώς ήταν λίγοι αυτοί που θα μπορούσαν να διαθέτουν τον τεχνολογικό εξοπλισμό και

τα άλλα απαραίτητα κεφάλαια για να δημιουργήσουν αυτού του είδους τις μονάδες.

Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και με την αγροτική παραγωγή. Η πολύ μεγάλη ζήτηση για συγκεκριμένα γεωργικά προϊόντα, που ικανοποιούσαν τις βασικές ανάγκες διαβίωσης, οδήγησε στην πλήρη εκμηχάνιση της γεωργίας που με την σειρά της, οδηγεί στην έξοδο από την ύπαιθρο του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού και εντείνει το φαινόμενο της αστικοποίησης. Οι πρώην αγρότες έρχονται στα αστικά κέντρα για να βρουν εργασία στις ταχύτατα αναπτυσσόμενες βιομηχανίες της εποχής και υποβοηθάνε κατά κάποιο τρόπο την ανάπτυξη αυτή.

Βέβαια, μπορούμε να πούμε ότι η αγροτική παραγωγή παίζει έναν διπλό ρόλο. Από την μια μεριά λειτουργεί σαν παράγοντας αρχικής συσσώρευσης κεφαλαίου, από τις πωλήσεις μεγάλων ποσοτήτων που όπως είπαμε ζητούνται, το οποίο στη συνέχεια επενδύεται στην βιομηχανία όπου θα έχει μεγαλύτερη απόδοση, και από την άλλη αναπτύσσει διακλαδικές σχέσεις με κάποιους βιομηχανικούς κλάδους, είτε χρησιμοποιώντας εισροές από αυτούς είτε δίνοντας πρώτες ύλες, στηρίζοντας έτσι την αρχική ανάπτυξή τους.

Στη συνέχεια και καθώς υπάρχει η διαρκής ανάγκη για μείωση του κόστους παραγωγής, οι επιχειρήσεις αποκεντρώνουν, εν μέρει, την παραγωγική τους διαδικασία σε περιοχές ή άλλες χώρες (όσες είχαν την δυνατότητα να το κάνουν) όπου τα ημερομίσθια είναι σαφώς χαμηλότερα, αφού είναι πολύ δύσκολο να ενσωματωθούν στην παραγωγική διαδικασία νέες τεχνολογίες οι οποίες θα συνέβαλαν στην μείωση του κόστους. Αυτό συμβαίνει είτε γιατί δεν έχουν αποσβεσθεί τα υπάρχοντα μηχανήματα, είτε γιατί η εξέλιξη της τεχνολογίας δεν είναι γρήγορη και συνεπώς δεν έχουν δημιουργηθεί βελτιώσεις, τέτοιες που να καθιστούν αναγκαία την αντικατάσταση του παλαιού κεφαλαιουχικού εξοπλισμού.

1.1.2 Δομές του συστήματος

Οι οικονομικές σχέσεις αποτελούν ένα μόνο στοιχείο του εκάστοτε συστήματος συσσώρευσης και παραγωγής. Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό είναι οι χωρικές, πολιτικές, κοινωνικές δομές που δημιουργούνται από ή δημιουργούν τις οικονομικές αυτές σχέσεις. Συνήθως, βέβαια, η πραγματικότητα είναι αρκετά πολύπλοκη και μόνο αφαιρετικά μπορεί να

εξεταστεί. Οι εξαρτήσεις δεν είναι μονοσήμαντες και κανένας δεν μπορεί να είναι απόλυτα σίγουρος για το τι από αυτά προηγείται και τι έπεται. Ωστόσο είναι δυνατή μια αρχική διερεύνηση για τις δομές που υφίστανται σε κάθε χρονική στιγμή, και για τις αλληλεξαρτήσεις που φαίνεται να υπάρχουν ανάμεσα στα συστατικά στοιχεία της πραγματικότητας.

Οι χωρικές δομές, που εμφανίζονται κατά τα πρώτα στάδια της ανάπτυξης του φορντικού μοντέλου είναι, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, πολωτικές. Οι πόλεις ή περιοχές στις οποίες αναπτύσσεται η βιομηχανία έλκουν μεγάλες μάζες πληθυσμού από την ύπαιθρο η οποία ερημώνει. Στις πόλεις αυτές αρχίζουν να δημιουργούνται έντονες ανισοροπίες σε κοινωνικό επίπεδο αφού η διαφορά ανάμεσα στην αστική και την εργατική τάξη είναι αρκετά εμφανής. Η διαφορά αυτή εμφανίζεται στο πολιτικό επίπεδο, κυρίως στην δυνατότητα εκπροσώπησης των διαφόρων κοινωνικών ομάδων στα κέντρα λήψης αποφάσεων, αφού το σύστημα είναι καθαρά συγκεντρωτικό και στεγανό ως προς την ανέλιξη σε αυτό ατόμων που προέρχονται από χώρους χωρίς παράδοση στην πολιτική. Ο χαρακτήρας του πολιτικού συστήματος, που όπως είπαμε είναι καθαρά κεντρικό και ο σημαντικός ρόλος που παίζει η κεντρική κυβέρνηση στο σύστημα αυτό, αναπτύσσει ιδιόρρυθμες σχέσεις ανάμεσα στους πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες που έρχονται σε επαφή σε συνεχή βάση. Η ανάγκη αυτή για επαφές αλλά και ο βασικός ρόλος του δημόσιου τομέα στην απορρόφηση της ανεργίας, οδηγούν σε ακόμα μεγαλύτερη συγκέντρωση.

Στο πολιτικό επίπεδο, η τάση αυτή συγκέντρωσης και η αντίληψη ότι όλα πρέπει να γίνονται από την κεντρική κυβέρνηση, οδηγεί σε μια σημαντική συρρίκνωση των δυνατοτήτων των τοπικών διοικήσεων και φορέων άσκησης πολιτικής. Αντί να παρεμβαίνουν ουσιαστικά στην διαμόρφωση των αναπτυξιακών, και όχι μόνο, στρατηγικών και προτάσεων, οι αρμοδιότητες τους περιορίζονται σε διαχειριστικά θέματα, αλλά και αυτά σε μικρό βαθμό. Τα αναπτυξιακά προγράμματα γίνονται από κρατικούς φορείς, συνήθως είναι ασύμβατα με την τοπική πραγματικότητα, οι τοπικοί φορείς δεν έχουν την δυνατότητα έκφρασης της γνώμης τους, και αν ακόμα έχουν, δεν λαμβάνεται υπόψιν και στη συνέχεια χρηματοδοτούνται κάποια έργα, αμφίβολης αποτελεσματικότητας τα οποία υποτίθεται ότι θα ωφελήσουν την περιοχή.

Ο συγκεντρωτισμός αυτός οδηγεί τελικά σε μια ανισοκατανομή του πληθυσμού και των οικονομικών δραστηριοτήτων. Ανάλογα με το μέγεθος της κάθε χώρας δημιουργούνται ένα, δύο ή μερικές φορές περισσότερα,

ισχυρά μητροπολιτικά κέντρα που απορροφούν πλήρως το δυναμικό της ενδοχώρας τους. Τα υπόλοιπα κέντρα παίζουν δευτερεύοντα ρόλο στην οικονομική και στην πολιτική ζωή της χώρας με συνέπεια να έχουν σημαντικά προβλήματα. Η κατανομή αυτή είναι περισσότερο πολωτική σε περιόδους αβεβαιότητας σε ότι έχει σχέση με τις πολιτικές αποφάσεις και τις εξελίξεις στο πολιτικό σκηνικό.

Σε πολλές περιπτώσεις όμως εμφανίζονται και περιφερειακά βιομηχανικά κέντρα. Αυτό εξηγείται με τρεις παράγοντες: α) Τις πρώτες ύλες οι οποίες σε πολλές περιπτώσεις είναι πολύ δύσκολο έως αδύνατο να μετακινηθούν με χαμηλό κόστος, β) Παραγωγικές δραστηριότητες που είναι παραδοσιακές σε μια περιοχή (που αναπτύχθηκαν και διατηρούνται λόγω συγκριτικών πλεονεκτημάτων) ενώ παράλληλα κατά κάποιες χρονικές περιόδους υπάρχει δυνατότητα για συμπληρωματική ή δεύτερη απασχόληση και σε μη βιομηχανικούς τομείς (κυρίως τουρισμό αλλά και γεωργία πολλές φορές) και γ) Συνδυασμός πρώτων ύλων ή κάποιων άλλων τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων και “τεχνογνωσίας” για την παραγωγή ή μεταποίηση κάποιων προϊόντων. Στην περίπτωση αυτή, οι πρώτες ύλες μπορούν να μεταφερθούν με χαμηλό κόστος, αλλά ταυτόχρονα υπάρχει συσσωρευμένη εμπειρία στην περιοχή και ανεπτυγμένη βιομηχανική συνείδηση οπότε δεν κρίνεται σκόπιμο οι μονάδες αυτές να μετακινηθούν προς τους πόλους. Σε μια τέτοια κατάσταση συνήθως μετακινούνται προς τις μητροπόλεις οι διοικητικές δραστηριότητες των βιομηχανιών αυτών για να είναι κοντά και να μπορούν να παρακολουθούν και, στο βαθμό που αυτό είναι δυνατό, να επηρεάζουν τα κέντρα λήψης αποφάσεων.

Τα περιφερειακά κέντρα αυτά συνήθως διατηρούν τον πληθυσμό τους και εμφανίζουν αρκετά συχνά υψηλούς δείκτες εξειδίκευσης σε συγκεκριμένες παραγωγικές δραστηριότητες, ενώ δεν αναπτύσσουν ταυτόχρονα απασχόληση σε άλλους κλάδους (μονοδιάστατη παραγωγική βάση, “μονοκαλλιέργειες”) γεγονός που τα κάνει ευάλωτα σε πιθανές κρίσεις του κλάδου, στον οποίο εξειδικεύονται. Αυτή η έλλειψη ποικιλίας στην παραγωγική δομή μιας περιοχής είναι και ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα στα οποία οδήγησε ο φορντισμός και η διαπεριφερειακή εξειδίκευση.

Υπάρχουν όμως και περιφερειακά κέντρα που αναπτύχθηκαν εξαιτίας άλλων παραγόντων που έχουν σχέση με τις επενδύσεις ενός κράτους σε υποδομές ή την ανάπτυξη άλλων παραγωγικών κλάδων. Έτσι για παράδειγμα μια πόλη

που διαθέτει λιμάνι είναι πολύ πιο εύκολο να αναπτυχθεί, όπως επίσης και πόλεις σε τουριστικές περιοχές ή περιοχές που εξειδικεύονται στον τριτογενή τομέα (παλιότερα σε εμπόριο, τώρα περισσότερο σε υπηρεσίες). Στην περίπτωση αυτή δεν μπορούμε να μιλήσουμε για ανάπτυξη στα πλαίσια του συγκεκριμένου συστήματος, αλλά για άλλου είδους παράγοντες που ωθούν τις αναπτυξιακές δυνατότητες μιας περιοχής.

Το σκηνικό αυτό μπορεί να παρατηρηθεί και σε διεθνές επίπεδο. Μόνο ορισμένες χώρες μπόρεσαν αρχικά να αναπτύξουν ισχυρή βιομηχανία και είναι αυτές που στη συνέχεια αναδείχθηκαν σε οικονομικές και πολιτικές υπερδυνάμεις. Η πολιτική τους δύναμη αλλά και το γεγονός ότι οι περισσότερες από αυτές είχαν υπό την κυριαρχία τους αποικίες με πληθώρα πρώτων υλών τις οποίες και εκμεταλεύθηκαν σε μεγάλο βαθμό τους έδωσε την δυνατότητα να αναπτύξουν την βιομηχανία τους, τις πιο πολλές φορές σε βάρος των αποικιών τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι η κλωστούφαντουργία της Ινδίας καταστράφηκε από τους Βρετανούς για μια σειρά λόγους στους οποίους δεν είναι του παρόντος να αναφερθούμε.

Με τον καιρό όμως η γεωγραφική κατανομή της βιομηχανίας άλλαξε. Η ανάγκη για μείωση του κόστους παραγωγής, οι αντιοικονομίες κλίμακας και συγκέντρωσης που άρχισαν να επηρεάζουν σημαντικά τις βιομηχανίες, η τυποποίηση κάποιων κομματιών της παραγωγικής διαδικασίας που πλέον ήταν εύκολο να αποκεντρωθούν σε περιοχές ή χώρες με ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό και με μικρότερες απαιτήσεις σε μισθούς, η διάδοση της τεχνολογίας και μια σειρά ακόμα από λόγους με μικρότερη σημασία έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της βιομηχανίας και σε άλλες περιοχές και χώρες όπου πριν δεν υπήρχε βιομηχανική βάση ή υπήρχε σε πολύ μικρό βαθμό. Το στοιχείο αυτό ήταν μια πολύ σημαντική εξέλιξη στην παγκόσμια οικονομική πραγματικότητα γιατί με τον τρόπο αυτό άρχισαν οι οικονομίες να είναι πιο ανοιχτές, ο ανταγωνισμός μεγαλύτερος και η διεθνοποίηση όλο και πιο έντονη.

1.1.3 Τα προβλήματα και οι απαρχές της κρίσης

Παρά όμως την επιτάχυνση της ανάπτυξης των οικονομιών των χωρών που κατάφεραν να δημιουργήσουν τις δομές αυτές στην οικονομία τους και την συνεχόμενη εξάπλωση του συστήματος της μαζικής παραγωγής σε όλο και περισσότερες, άρχισαν να εμφανίζονται κάποιες μικρές κρίσεις οι οποίες

έδειχναν, χωρίς να γίνεται αντιληπτό την στιγμή εκείνη, ότι το σύστημα αυτό έχει κάποιες αδυναμίες. Οι αδυναμίες αυτές που οφείλονται είτε σε εσωτερικές δυσκαμψίες του συστήματος, είτε σε άλλους εξωγενείς παράγοντες, έχουν σαν αποτέλεσμα την μη ικανοποιητική προσαρμογή του μοντέλου σε περιόδους που τα χαρακτηριστικά της παγκόσμιας οικονομίας αλλάζουν ριζικά.

Τα προβλήματα αυτά σε γενικές γραμμές, μπορούμε να πούμε ότι είναι τα εξής (Λυμπεράκη 1991):

1) Το σύστημα πάσχει από ακαμψία και αδυναμία προσαρμογής στις αλλαγές της ζήτησης, καθώς έχει, όπως είπαμε, μια εγγενή τάση προς ομοιογενείς αγορές και τυποποιημένα προϊόντα.

2) Στην περίπτωση παραγωγής σύνθετων προϊόντων υπάρχουν δυσκολίες στο συντονισμό της ροής των διαφόρων συστατικών μερών του τελικού προϊόντος με τέτοιο τρόπο που να προλαβαίνει στενότητες και μπλοκαρίσματα. Το πρόβλημα αυτό επιτείνεται καθώς ο συντονισμός και ο συγχρονισμός επιμέρους εργασιών εμποδίζεται από την γεωγραφική διασπορά της παραγωγής.

3) Προκειμένου να εξασφαλιστεί η όσο το δυνατόν ομαλή λειτουργία της συνεχούς γραμμής παραγωγής χρειάζεται η αποθήκευση μεγάλων ποσοτήτων εισροών (πρώτων υλών αλλά και ενδιάμεσων προϊόντων) αλλά και τελικών προϊόντων, προκειμένου να καλυφθούν ξαφνικές αυξήσεις της ζήτησης. Τα αποθέματα αυτά έχουν σημαντικό κόστος που αυξάνει περισσότερο αν απαιτηθεί αλλαγή στις προδιαγραφές του αγαθού.

4) Ο ποιοτικός έλεγχος είναι το σημαντικότερο ίσως πρόβλημα. Σε περιόδους αβεβαιότητας και αυξημένου ανταγωνισμού, το κόστος των ελλειψιακών προϊόντων παίρνει κρίσιμες διαστάσεις μιας και αυξάνεται η ανάγκη για αποθέματα. Η ποιότητα, όμως, δεν αποτελεί πρόβλημα μόνο για τα προϊόντα αλλά και για τις συνθήκες που επικρατούν μέσα στο χώρο δουλειάς που οδηγεί σε διάφορες μορφές αντίδρασης των εργαζομένων.

5) Οι σχέσεις με τους προμηθευτές, συνήθως απόμακρες, δημιουργούν επιπρόσθετες δυσκολίες τόσο στον ποιοτικό έλεγχο των εισροών, όσο και στην διατήρηση μεγάλων αποθεμάτων για τις ανάγκες της παραγωγής όπως αναφέρθηκε πιο πάνω.

6) Η άσκηση ρυθμιστικής οικονομικής πολιτικής μέσα στα εθνικά όρια άρχισε να εμφανίζει προβλήματα αναποτελεσματικότητας. Και αυτό γιατί η ολοένα εντεινόμενη διεθνοποίηση της παραγωγής σε κάποιους κλάδους, έβαζε εμπόδια στην άσκηση αντι-κυκλικής κεύσσιανής πολιτικής, μια και το σύστημα είχε ρωγμές και ανοίγματα που προκαλούσαν διαρροές των ωφελειών πέρα από τα όρια της εθνικής αγοράς.

7) Η αύξηση του ανταγωνισμού, από άλλες μη παραδοσιακές βιομηχανικές χώρες, που έμπαιναν δυνατά στο παιχνίδι του ανοίγματος των παγκόσμιων αγορών, με νέα φθηνότερα προϊόντα, και η τεχνολογική εξέλιξη δημιούργησε σημαντικά προβλήματα στις επιχειρήσεις που δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν τους νέους κανόνες του διεθνούς εμπορίου.

Σημαντικότερο όμως πρόβλημα ήταν η δημοσιονομική πολιτική των βιομηχανικών χωρών που στο κεύσσιανό μοντέλο έπρεπε, όπως είπαμε, να διατηρούν όσο ήταν δυνατόν το επίπεδο της ζήτησης με διάφορους τρόπους. Οι εξελίξεις όμως έφεραν τα πράγματα σε αρκετά δύσκολες και απρόβλεπτες κάποτε καταστάσεις στις οποίες δεν ήταν δυνατό να διατηρηθούν τα υψηλά δημόσια ελλείμματα σε μια οικονομία. Έτσι σε περιόδους δύσκολων οικονομικών συγκυριών, τα κράτη αυτά αναγκάστηκαν να προχωρήσουν σε εξωτερικό δανεισμό με δύσκολους όρους ή σε αρκετές περιπτώσεις να ανεβάσουν πολύ τα επιτόκια. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα στασιμότητα των επενδύσεων. Η έλλειψη επενδύσεων έφερε με την σειρά της μείωση των παραγόμενων θέσεων εργασίας σε περιόδους που η ζήτηση για εργασία αυξανόταν.

Ένα παρόμοιο πρόβλημα που ανάγεται και αυτό στην σφαίρα της κρατικής πολιτικής ήταν και οι υψηλές επιδοτήσεις και τα άλλα μέτρα που έπαιρνε κάθε χώρα για την στήριξη των προϊόντων της. Είναι σχεδόν αυτονόητο ότι οι αρκετά υψηλοί δασμοί που έμπαιναν στα εισαγόμενα, οδήγησαν σε κάποιον εφησυχασμό τους βιομηχάνους, και όχι μόνο. Σαν συνέπεια αυτού του γεγονότος, υπήρχε μια εμφανής έλλειψη προσπαθειών για την μείωση του κόστους της παραγωγής μιας και υπήρχε εξασφαλισμένη αγορά. Με τον καιρό όμως ανέβηκε ο ανταγωνισμός από πολλές άλλες χώρες που παρήγαγαν τα προϊόντα τους με τόσο χαμηλές τιμές ώστε ήταν σχεδόν απίθανο να επιβληθούν αντίστοιχα υψηλοί δασμοί. Ακόμα και στην περίπτωση αυτή ήταν πολύ δύσκολο να ανταγωνιστούν τα προϊόντα αυτά στην διεθνή αγορά καθώς εκεί τα πράγματα ήταν σαφώς πιο ανοιχτά.

Τα προβλήματα αυτά ήρθαν στην επιφάνεια με την πρώτη πετρελαϊκή κρίση την δεκαετία του '70 και οδήγησαν τις οικονομίες των βιομηχανικών κρατών σε μια παρατεταμένη στασιμότητα. Οι εγγενείς αδυναμίες του φορντικού συστήματος αλλά και οι νέες οικονομικές και πολιτικές συγκυρίες που ήταν τελείως διαφορετικές από αυτές που οδήγησαν το μοντέλο αυτό στην μεταπολεμική ανάπτυξη, δεν ήταν εύκολο να αντιμετωπιστούν άμεσα. Το σύστημα ήταν πολύ δύσκαμπτο για να αντιδράσει και για αυτό περάσαμε σε μια περίοδο σημαντικών αλλαγών σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο.

Επεκτείνοντας την προσέγγισή μας και σε ένα άλλο επίπεδο παρατηρούμε ότι άλλη μια παράμετρος που κατά την διάρκεια των δεκαετιών του '50 και του '60 ήταν παραγκωνισμένη είναι το περιβάλλον και η ποιότητα ζωής. Κατά την περίοδο αυτή κυριαρχούσε η αντίληψη ότι οι φυσικοί πόροι και οι παραγωγικές δυνατότητες της φύσης ήταν απεριόριστες. Για τον λόγο αυτό υπήρξε μια υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων (σπάνιων και μη), μια συνεχή αύξηση της κατανάλωσης ενέργειας που οδήγησε στη μη αναστρέψιμη από τις φυσικές διαδικασίες μείωσή τους, στο φαινόμενο του "θερμοκηπίου", στην όξινη βροχή και μια επιβάρυνση του περιβάλλοντος με απόβλητα που συχνά ήταν και είναι πολύ δύσκολο να αποικοδομηθούν.

Στην γεωργία και την κτηνοτροφία επίσης υπήρξε υπερεκμετάλλευση των παραγωγικών δυνατοτήτων των διάφορων οικοσυστημάτων, φυσικών και τεχνητών, που οδήγησε στην εξάντληση και την υποβάθμισή τους. Όλα αυτά εμφανίζονται και μέσα στις πόλεις μας. Η υπερσυγκέντρωση σε ορισμένες περιοχές, που οφείλεται όπως είπαμε σε οικονομικούς λόγους, έχει επιφέρει στις περιοχές αυτές τεράστια προβλήματα με την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, ενώ αντίστοιχα είναι τα προβλήματα εγκατάλειψης στις μικρές αγροτικές, ορεινές κοινότητες.

Τα προβλήματα αυτά σήμερα έχουν έρθει στην επιφάνεια και η ανάγκη για την επίλυσή τους είναι ίσως πιο σημαντική και από την επίλυση των οικονομικών προβλημάτων, αφού σχετίζονται άμεσα πλέον με την επιβίωση μας.

1.1.4 Οι συνέπειες της κρίσης

Η κρίση που όπως είπαμε ξέσπασε στην δεκαετία του '70 σαν συνέπεια της πίεσης από τα προβλήματα που αναλύσαμε πιο πάνω, επέδρασε αρνητικά στο καθεστώς συσσώρευσης και πήρε διάφορες μορφές. Μερικές από τις μορφές αυτές είναι ο κορεσμός της αγοράς για ορισμένα αγαθά, η στασιμότητα της ζήτησης για τα περισσότερα προϊόντα, η σημαντική αύξηση της ανεργίας στις βιομηχανικές χώρες, η ένταση του ανταγωνισμού από την Ιαπωνία και τις Νέες Βιομηχανικές Χώρες και η τάση μείωσης της παραγωγικότητας σε μια σειρά κλάδους κλειδιά που είχαν ωθήσει την μεταπολεμική ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό και μέσα από κάποιες κοινωνικές εντάσεις που εμφανίστηκαν, η οικονομική βάση του κενσλιανού κράτους πρόνοιας και ευημερίας κλονίστηκε σημαντικά, σε σημείο που πολλοί ερευνητές, οδηγήθηκαν στο συμπέρασμα ότι ο φορντισμός είχε εξαντλήσει τα περιθώρια του.

Η συνεχόμενη αύξηση της ανεργίας που έφτασε σε πολύ υψηλά επίπεδα κυρίως για τις παραδοσιακές βιομηχανικές χώρες (από επίπεδα κάτω του 2% έφτασε σε πολλές πάνω από 10-15%) και ο στασιμοπληθωρισμός που πήρε μεγάλες διαστάσεις, εξάντλησαν τις οικονομίες, οι οποίες δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στο υψηλό κόστος που τα προβλήματα αυτά συνεπαγόταν. Από την στιγμή που το σύστημα είχε σχεδόν φτάσει στα όρια του και δεν ήταν εύκολη μια αύξηση της παραγωγικότητας εξαιτίας και των διεκδικήσεων των εργατικών κινημάτων, ήταν πολύ δύσκολο να υπάρξει εκ νέου συσσώρευση η οποία με την σειρά της θα μπορούσε με κατάλληλους χειρισμούς να περιορίσει την ανεργία και να οδηγήσει σε έξοδο από την κρίση.

Από την άλλη μεριά η κρίση των βασικών κλάδων, αυτοκινητοβιομηχανία, πετροχημικά, παραγωγή χάλυβα, κατασκευή μηχανών, που για σειρά ετών αποτελούσαν την "ατμομηχανή" της ανάπτυξης των οικονομιών αλλά και η αύξηση του ανταγωνισμού για άλλους δευτερεύοντες κλάδους από τις ταχύτατα αναπτυσσόμενες Νέες Βιομηχανικές Χώρες και την Ιαπωνία είχε και αυτή αρνητικά αποτελέσματα. Το πιο σημαντικό ήταν ότι δεν μπορούσε να βρεθεί ο τομέας εκείνος που θα έπαιζε αυτή τη φορά τον ηγετικό ρόλο και θα έδινε την απαραίτητη ώθηση στις οικονομίες να λειτουργήσουν σε σταθερές και υγιείς βάσεις ώστε να έρθει μια καινούργια περίοδος ανάπτυξης.

Αυτή η κατάσταση έχει κρατήσει στις ανεπτυγμένες βιομηχανικές χώρες για πάνω από 15 χρόνια. Ενδιάμεσα υπήρχαν περίοδοι ανάκαμψης, αλλά

περιορισμένες τόσο χρονικά, όσο και από πλευράς αποτελέσματος. Σε παγκόσμιο επίπεδο, παρά την ανάπτυξη κάποιων οικονομιών το συνολικό αποτέλεσμα είναι μάλλον αρνητικό και δεν δίνει ευοίωνες προοπτικές, για την διατήρηση του φορντικού μοντέλου παραγωγής και συσσώρευσης.

1.1.5 Η κρίση σε Ευρωπαϊκό επίπεδο

Η μεγάλη ανεργία που εμφανίστηκε στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης οδήγησε την Επιτροπή να συντάξει ένα κείμενο για την ανάλυση του φαινομένου αυτού και την αναγνώριση των πολύπλοκων προβλημάτων που προκύπτουν στην πορεία ανάκαμψης των οικονομιών και στην προσπάθεια εξόδου από την κρίση. Η Επιτροπή, με την συνδρομή των υπηρεσιών των κρατών μελών της Ε.Ε, κατέγραψε τις εμπειρίες και τις απόψεις των διάφορων εμπλεκόμενων φορέων για τα αίτια της κρίσης και των επιπτώσεων της, ενώ προχώρησε και στην παρουσίαση κάποιων προτάσεων για την έξοδο από την κρίση και την αναδιάρθρωση, σε σωστές βάσεις, των οικονομιών. Το κείμενο που συντάχθηκε και είδε το φως της δημοσιότητας έχει γίνει γνωστό με το όνομα "Η Λευκή Βίβλος για την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση". Στο σημείο αυτό θα παρουσιάσουμε την ανάλυση που υπάρχει στην "Λευκή Βίβλο" για τα αίτια και τα αποτελέσματα της κρίσης, ενώ σε κάποιο άλλο σημείο θα περιγράψουμε τις κατευθύνσεις που δίνει για το νέο αναπτυξιακό πρότυπο που κατά την άποψη της Επιτροπής θα πρέπει η Ευρωπαϊκή οικονομία, κάθε χώρα ξεχωριστά αλλά και όλες μαζί, να ακολουθήσουν.

Οι εκτιμήσεις της Επιτροπής, που συνοψίζουν τις απόψεις των κρατών μελών για τα αίτια της κρίσης, σε μεγάλο βαθμό περιέχονται στα προβλήματα που αναφέρθηκαν πιο πάνω και είχαν σαν αποτέλεσμα την κρίση του μοντέλου της μαζικής παραγωγής. Πιο συγκεκριμένα όμως για την κρίση στην Ευρωπαϊκή οικονομία αναφέρονται τα εξής:

Τα σημαντικότερα αίτια της μη ικανοποιητικής απόδοσης της Ευρωπαϊκής οικονομίας που άρχισε να εμφανίζεται στα μέσα της δεκαετίας του '70, είναι η αναποτελεσματική μακροοικονομική διαχείριση της οικονομίας και η ανεπαρκής προσπάθεια προσαρμογής στις μεταβολές που συντελέστηκαν στη διάρθρωση της κοινοτικής οικονομίας σε σχέση με το διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Παρά τις σημαντικές προσπάθειες που έγιναν και προσωρινά απέδωσαν κάποια αποτελέσματα την δεκαετία του '80, ανεπιτυχείς επιλογές

στη συνέχεια επιβάρυναν την κατάσταση. Οι επιλογές αυτές σε συνδυασμό με την υπάρχουσα κρίση οδήγησαν την Ευρωπαϊκή οικονομία στην χειρότερη ύφεση που γνώρισε ποτέ.

Το ανεπαρκές μακροοικονομικό πλαίσιο, που οφείλεται σε διάφορους παράγοντες αλλά κυρίως στην μεγάλη προσήλωση σε κενύσιανού χαρακτήρα εθνικές οικονομικές πολιτικές, έχει οδηγήσει σε θεμελιώδεις ανισορροπίες που με την σειρά τους έχουν δημιουργήσει έναν φαύλο κύκλο. Αντί ένα μεγάλο μέρος των δημοσίων επενδύσεων να στρέφεται σε παραγωγικές επενδύσεις, έχει κατευθυνθεί σε κοινωνικού χαρακτήρα μέτρα, που αν και είναι αποδεκτά, έχουν οδηγήσει στην άνοδο των φορολογικών επιβαρύνσεων που επιβάλλονται στη εργασία και στην αύξηση του κόστους χρήματος. Παράλληλα, η σταθερή αύξηση του κόστους εργασίας, και η έλλειψη επενδύσεων λειτούργησε ανασταλτικά στην δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Όλα αυτά είχαν σαν συνέπεια την τρομακτική άνοδο της ανεργίας στην Ευρώπη που είναι και το υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα χωρίς όμως να επιβαρυνθεί η προσπάθεια για συνολική ανάπτυξη και άνοδο της ανταγωνιστικότητας που επιδιώκει σήμερα η Ευρώπη. Το θέμα της ανεργίας είναι, όπως είπαμε, αυτό το οποίο παρακίνησε την Επιτροπή να ασχοληθεί με την κρίση στην οικονομία. Η ανεργία, κατά το κείμενο της "Λευκής Βίβλου" μπορεί να αναλυθεί ή να εξηγηθεί με τρεις διαφορετικούς τύπους:

α) Συγκυριακή Ανεργία: Ο ρυθμός αύξησης του εργατικού δυναμικού και των θέσεων απασχόλησης δεν είναι πάντα ο ίδιος. Στην συγκεκριμένη περίοδο για πρώτη φορά υπήρξε μείωση της δραστηριότητας σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.

β) Διαρθρωτική Ανεργία: Η αύξηση του ανταγωνισμού, ακόμα και μέσα στην Ευρωπαϊκή αγορά, από την Ιαπωνία, τις ΗΠΑ και τις Νέες Βιομηχανικές Χώρες της Ν.Α. Ασίας, οι αλλαγές στον διεθνή καταμερισμό εργασίας που δεν ευνοούσε την Ευρώπη, εξαιτίας και των δικών της σφαλμάτων, και το σύστημα απασχόλησης που είναι πεπαλαιωμένο, έχουν και αυτά συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην επιδείνωση του προβλήματος της ανεργίας.

γ) "Τεχνολογική" Ανεργία: Η αναντιστοιχία ανάμεσα στις τεχνολογικές εξελίξεις και στην παρεχόμενη εκπαίδευση αφενός και τον ρυθμό ενσωμάτωσης της στις παραγωγικές διαδικασίες αφετέρου, καθώς επίσης και

η αδυναμία πρόβλεψης των νέων αναγκών που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν θέσεις απασχόλησης, έχει και αυτή επιβαρύνει με την σειρά της το πρόβλημα της ανεργίας, αν και η τεχνολογική πρόοδος δεν μπορεί να είναι από μόνη της αιτία απώλειας θέσεων εργασίας. Αυτό φαίνεται από το ότι η ίδια η βιομηχανική εξέλιξη εμπεριέχει την τεχνολογική πρόοδο από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας της.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η Ευρωπαϊκή οικονομία έχει περιέλθει σε μια μακρόχρονη ύφεση εξαιτίας των προβλημάτων που αναφέρθηκαν και που σε μεγάλο βαθμό εξακολουθούν να υπάρχουν και εμποδίζουν τις προσπάθειες αναδιάρθρωσης. Η ανεργία πλήτει κυρίως, άτομα ανειδίκευτα, γυναίκες, νέους και άτομα που ανήκουν σε ειδικές ομάδες (από μειονότητες μέχρι άτομα με ειδικές ανάγκες) κοινωνικά αποκλεισμένες, θα λέγαμε, που δεν έχουν άμεση πρόσβαση στην αγορά εργασίας.

Επίσης, άλλα προβλήματα, όπως το είδος και το επίπεδο εκπαίδευσης των ανέργων, η έλλειψη κατάλληλων κινήτρων για την αύξηση της απασχόλησης, η αδυναμία εντοπισμού νέων αναγκών που θα δημιουργούσαν θέσεις εργασίας, οι σημαντικές αδυναμίες του θεσμικού πλαισίου που διέπει την εργασία και την ασφάλιση, η παρεμπόδιση της κινητικότητας των εργαζομένων και των ατόμων γενικότερα, η αδυναμία εντόπισης της ανεργίας, οι ανεπίσημες και ημιεπίσημες θέσεις εργασίας που υπάρχουν και η απουσία κατάλληλου θεσμικού πλαισίου για την αποφυγή τέτοιων φαινομένων, επιβαρύνουν σημαντικά τις τρεις συνιστώσες της ανεργίας και κάνουν την κατάσταση ολοένα και πιο επικίνδυνη.

Όλα αυτά τα προβλήματα πρέπει επομένως να αντιμετωπιστούν άμεσα με σωστό σχεδιασμό και κατάλληλες στρατηγικές που αφενός θα στοχεύουν στην μείωση της ανεργίας, αφετέρου δεν θα υπονομεύουν την ανταγωνιστικότητα της Ευρωπαϊκής οικονομίας σε διεθνές επίπεδο, ενώ ταυτόχρονα θα σέβονται το περιβάλλον, που τόσο έχει παραμεληθεί και θα θέτουν τις βάσεις για την εξασφάλιση της βιώσιμης, ή αλλιώς "αιιφόρου", ανάπτυξης με κριτήριο την σωστή διαβίωση των μελλοντικών γενεών.

1.2 Η ανάπτυξη και η κρίση της Ελληνικής οικονομίας

Η ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό σε δύο παράγοντες. Την μεγάλη εισροή ανθρώπινου δυναμικού με μεγάλη επιχειρηματική ικανότητα, φθηνά εργατικά χέρια, σαν συνέπεια της Μικρασιατικής καταστροφής και την πολιτική του κράτους που βασίστηκε στην υποκατάσταση των εισαγωγών από την εγχώρια παραγωγή με την υιοθέτηση υψηλών προστατευτικών δασμών και ευνοώντας το βιομηχανικό, κυρίως κεφάλαιο με πολλούς τρόπους. Την περίοδο του Μεσοπολέμου η Ελλάδα παρουσίασε τους μεγαλύτερους ρυθμούς αύξησης της βιομηχανικής παραγωγής μετά την Σοβιετική Ένωση και την Ιαπωνία.

Ο τρόπος παραγωγής, ο προσανατολισμός στην τοπική αγορά δηλαδή, καθόρισε σε μεγάλο βαθμό και τους κλάδους που αναπτύχθηκαν την περίοδο αυτή. Οι προπορευόμενοι βιομηχανικοί κλάδοι ήταν αυτοί της παραγωγής καταναλωτικών αγαθών ελαφριάς βιομηχανίας (κλωστοϋφαντουργία, τρόφιμα, επεξεργασία καπνού, ένδυση κ.α). Παράλληλα το τραπεζικό σύστημα ήταν πλήρως ελεγχόμενο από το κράτος και έτσι το βιομηχανικό κεφάλαιο ήταν ο αδύναμος εταίρος στην όλη κατάσταση. Έτσι μπορούμε με σιγουριά να πούμε ότι η εκβιομηχάνιση στην Ελλάδα ήταν δημιούργημα του κράτους. Είναι χαρακτηριστικό ότι τίποτα δεν εξαγόταν ή εισαγόταν χωρίς να περάσει από τις διαδικασίες ελέγχου του κρατικού μηχανισμού.

Στο πολιτικό επίπεδο, και για πρώτη φορά από τα χρόνια της τουρκοκρατίας, όπου οι τοπικές κοινωνίες παρά την κατοχή ήταν αρκετά αυτόνομες, περνάμε σε μια κεντρικά κατευθυνόμενη οικονομία και φεύγει η έμφαση από το τοπικό, περιφερειακό στοιχείο, επικρατεί το κεντρικό ενώ αυξάνεται σημαντικά ο ρόλος των πελατειακών σχέσεων, που βέβαια προϋπήρχαν στο πολιτικό σκηνικό.

Παράλληλα και παρότι αρχίζει όπως είπαμε να αναπτύσσεται το μοντέλο της μαζικής παραγωγής και στην Ελλάδα, έχουμε σημαντική αύξηση του αριθμού των μικρών επιχειρήσεων γεγονός που αποτελεί ενδημικό φαινόμενο της Ελληνικής πραγματικότητας. Η βιοτεχνική παραγωγή, όπως μπορούμε να την χαρακτηρίσουμε, είναι κατάλοιπο των δομών που αναπτύχθηκαν στην Ελληνική οικονομία παλαιότερα και μια αντίσταση στην καθετοποίηση της παραγωγής που προέρχεται από την έμφυτη τάση του Έλληνα για αυτονομία και ιδιοκτησία των συντελεστών παραγωγής.

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η βιομηχανία γνώρισε εκ νέου άνοδο που σηματοδεύτηκε την φορά αυτή από αγροτική έξοδο καθώς η διαφορά απόδοσης της γεωργίας από την βιομηχανία άρχισε να αυξάνει σημαντικά προς όφελος της βιομηχανίας. Κατά την δεκαετία του '60 και στις αρχές της δεκαετίας του '70 ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ ήταν αρκετά μεγάλος (κατά μέσο όρο πάνω από 6,5%) και οφείλεται κυρίως στη βιομηχανία. Οι εξελίξεις αυτές δημιουργήθηκαν από την αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων (κυρίως από τις ΗΠΑ) στον μεταποιητικό τομέα. Οι επενδύσεις αυτές στράφηκαν σε μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη κεφαλαιουχικών κλάδων, παρά στους “παραδοσιακούς” κλάδους των οποίων η ανάπτυξη παρουσίασε στασιμότητα, ενώ οι κεφαλαιουχικοί κλάδοι γνώρισαν μια σχετική άνοδο. Παρόλα αυτά όμως δεν μπορούμε να πούμε ότι συντελέστηκαν σοβαρές αλλαγές στην διάρθρωση της Ελληνικής βιομηχανίας κυρίως λόγω της έλλειψης καθετοποίησης της βιομηχανικής δομής.

Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι οι εγχώριες επενδύσεις στράφηκαν προς τις κατασκευές, κυρίως οικοδομικές και την παραγωγή ενέργειας που εξασφάλιζαν μεγαλύτερη απόδοση του κεφαλαίου. Οι κεφαλαιουχικοί κλάδοι αναπτύχθηκαν χάρη στις ξένες επενδύσεις, αλλά η διασύνδεση τους με τους άλλους κλάδους ήταν ανεπαρκής ως ανύπαρκτη. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η Ελληνική μεταποιητική βιομηχανία παρά την μεγάλη ανάπτυξη που γνώρισε δεν κατάφερε να δημιουργήσει τις δομές αυτές που θα της επέτρεπαν να λειτουργεί ολοκληρωμένα και να δημιουργήσει το πλαίσιο που απαιτούνταν για την ύπαρξη αυτοτροφοδοτούμενης ανάπτυξης.

Την ίδια στιγμή η μικρή βιομηχανία δείχνει μια κάποια δυναμικότητα και παρά τα δικά της σημαντικά προβλήματα, εγκαταλείπει τους “παραδοσιακούς” κλάδους και περνάει σε πιο “σύγχρονους-δυναμικούς” κλάδους όπως η κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, η κατασκευή ηλεκτρικών μηχανών και συσκευών. Παρά τα σημαντικά προβλήματα χρηματοδότησης αλλά και την έλλειψη εκπαίδευσης των διαχειριστών τους, που ήταν οι ίδιοι οι ιδιοκτήτες, οι βιοτεχνικές επιχειρήσεις κατάφεραν να διατηρούν ένα σημαντικό ποσοστό απασχόλησης από το σύνολο της βιομηχανίας. Είναι όμως απόλυτα σίγουρο ότι η μικρή βιομηχανία από μόνη της δεν μπορεί να δημιουργήσει τις δομές που απαιτούνται για ανάπτυξη της οικονομίας, και χωρίς την βοήθεια από μια ολοκληρωμένη εθνική βιομηχανική πολιτική το μέλλον της είναι αβέβαιο όσες προσπάθειες και αν κάνουν οι επιχειρηματίες, μιας και οι δυνατότητές τους είναι σαφώς περιορισμένες.

Η αγροτική παραγωγή την ίδια περίοδο, πάρα την έξοδο που είπαμε ότι υπήρξε από τις αγροτικές περιοχές, αυξήθηκε σημαντικά κυρίως λόγω της εκμηχάνισης αλλά και της δημιουργίας νέων παραγωγικών γαιών από την αποξήρανση μεγάλων ελώδων περιοχών, Κάρλα, Κωπαΐδα, λίμνη Γιαννιτσών, που δόθηκαν για καλλιέργειες και την κατασκευή αρδευτικών έργων. Το κυριώτερο πρόβλημα της αγροτικής παραγωγής εστιάζεται στο γεγονός ότι δεν μπόρεσε να προσαρμόσει την διάρθρωσή της στις απαιτήσεις του διεθνούς ανταγωνισμού, στον οποίο είναι πολύ πιο ευάλωτη από την βιομηχανία κυρίως λόγω της αδυναμίας στήριξης του αγροτικού εισοδήματος που απαιτεί μεγαλύτερα εν γένει κονδύλια.

Τα προβλήματα της Ελληνικής οικονομίας όπως περιγράφονται σε γενικές γραμμές πιο πάνω την οδήγησαν, όπως άλλωστε και τις οικονομίες άλλων πιο ανεπτυγμένων χωρών, σε βαθιά ύφεση μετά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση στις αρχές της δεκαετίας του '70. Οι διαρθρωτικές της αδυναμίες, η έλλειψη καθετοποίησης της παραγωγής, οι περιορισμένοι ενεργειακοί πόροι και η εξάρτηση της παραγωγής ενέργειας από τις εισαγωγές, οι λιγοστές πρώτες ύλες για την βαρεία βιομηχανία, η τεχνολογική εξάρτηση και η αδυναμία δημιουργίας εγχώριας τεχνολογικής προόδου, η μικρή ικανότητα διατήρησης της ανταγωνιστικότητας εξαιτίας της χαμηλής ποιότητας αλλά και της υψηλής σχετικά τιμής σε διεθνές επίπεδο είναι μερικά από τα σημαντικότερα προβλήματα της Ελληνικής βιομηχανίας.

Σε συνδυασμό με την χαμηλής ποιότητας και όχι σωστά δομημένη εκπαίδευση σε όλα τα επίπεδα από τις πρώτες τάξεις του δημοτικού μέχρι και την ανώτατη εκπαίδευση, την ανυπαρξία ερευνητικού έργου, την υπερδιόγκωση του δημόσιου τομέα, την μεγάλης κλίμακας φοροδιαφυγή και κατ'επέκταση την ανισοκατανομή των φορολογικών βαρών, δημιουργούν σοβαρές δυσκαμψίες στην Ελληνική οικονομία που είναι δύσκολο να υπερκαλυφθούν και να τεθούν οι βάσεις για την ανάκαμψή της.

Παρά το ότι την ίδια περίοδο, μετά τα μέσα της δεκαετίας του '70, που η βιομηχανική παραγωγή πέφτει, έχουμε σημαντική αύξηση του τριτογενή τομέα, γεγονός το οποίο από μόνο του μπορεί να δείχνει κάποια δυναμικότητα και τάσεις αναδιάρθρωσης, όμως η πραγματικότητα είναι τελείως διαφορετική. Η αύξηση του τριτογενή τομέα οφείλεται κυρίως στην τρομακτική αύξηση του κρατικού μηχανισμού, που είναι κατ'εξοχήν αντιπαραγωγικός, και κατά δεύτερο λόγο στην σημαντική τουριστική ανάπτυξη κάποιων περιοχών.

Βέβαια η μεγάλη μετανάστευση των δεκαετιών του '50 και του '60, στέρησε σε μεγάλο βαθμό ικανό εργατικό δυναμικό από την Ελληνική οικονομία το οποίο θα μπορούσε να έχει θετικές επιπτώσεις τόσο στην αύξηση της παραγωγής, όσο και στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Από την άλλη μεριά όμως το συνάλλαγμα που έστελναν οι μετανάστες ήταν και είναι σημαντική πηγή πόρων για την οικονομία και έχει τοποθετηθεί, σε αρκετές περιπτώσεις, σε αποδοτικές επενδύσεις, ιδίως σε μικρές επιχειρήσεις μεταποιητικού ή τουριστικού χαρακτήρα, πέρα από την άνοδο του επιπέδου κατανάλωσης που δημιουργούσαν. -

Από την άλλη πλευρά στην αγροτική παραγωγή εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά προβλήματα. Η έξοδος του πληθυσμού, ο προστατευτισμός, η αδυναμία εκσυγχρονισμού των καλλιεργιών και των μεθόδων παραγωγής, η τυποποίηση και μεταποίηση των αγροτικών προϊόντων σε πολύ μικρό βαθμό, παρά το γεγονός ότι σε μεγάλο βαθμό άρχισαν να προορίζονται για εξαγωγές, η μικρή ιδιοκτησία, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες στασιμότητας της γεωργίας. Το γεγονός, επίσης, ότι ο ανταγωνισμός στα γεωργικά προϊόντα σε διεθνές επίπεδο ήταν πάντοτε πιο μεγάλος έφερε σε δύσκολη θέση τους παραγωγούς.

Οι συνεταιρισμοί, επίσης, δεν κατάφεραν να παίξουν σωστά τον ρόλο τους. Αντί να βοηθήσουν τους αγρότες μέλη τους στην σωστή αναδιάρθρωση των καλλιεργειών τους προς προϊόντα που έχουν μεγαλύτερη ζήτηση στην εγχώρα και διεθνή αγορά, στην δημιουργία μεταποιητικών μονάδων και στην καλύτερη προώθηση των προϊόντων τους, χρησιμοποιούνταν μόνο για την διανομή των λιπασμάτων και την διεκδίκηση υψηλών τιμών στήριξης που τελικά όπως έχει αποδειχτεί δρουν ανασταλτικά στην ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα σε σωστές και σύγχρονες βάσεις.

Πάντως οι σημαντικές διαρθρωτικές ανισοροπίες της Ελληνικής οικονομίας, σε μεγάλο βαθμό δεν ξεπεράστηκαν ούτε με την ένταξη μας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1981, Ευρωπαϊκή Ένωση σήμερα. Αυτό συμβαίνει για τους εξής απλούς λόγους, που οφείλονται στις δικές μας αδυναμίες και όχι βέβαια στην δομή της Ε.Ε:

1) Αν και η Ε.Ε είναι ελλειμματική στα αγροτικά προϊόντα που παράγουμε εμείς (δενδροκομικά, κηπευτικά, ανθοκομικά) τα διαρθρωτικά προβλήματα του πρωτογενή τομέα και η έλλειψη κατάλληλων διασυνδέσεων με την μεταποιητική βιομηχανία δημιουργούν αρνητικό κλίμα για τα αγροτικά μας

προϊόντα μέσα στην Κοινή Αγορά. Το πρόβλημα αυτό επιτείνεται και από το γεγονός ότι αν και είμαστε μέλος της Ε.Ε, σε μεγάλο βαθμό εισάγονται αγροτικά προϊόντα ίδια με τα δικά μας από τρίτες χώρες μιας και έχουν μικρότερες τιμές.

2) Η ενοποίηση της αγοράς έχει σαν αποτέλεσμα αύξηση των εισαγωγών και παράλληλα αυστηρούς κανόνες τεχνικών και ποιοτικών προδιαγραφών. Τα δύο αυτά σε συνδυασμό με τις αδυναμίες προσαρμογής των ελληνικών επιχειρήσεων έχουν αρνητικές επιπτώσεις που εκφράζονται με την αντικατάσταση των εγχώριων από τα εισαγόμενα προϊόντα στην Ελληνική αγορά και την αδυναμία αύξησης των εξαγωγών.

3) Η αδυναμία αύξησης των εξαγωγών οφείλεται κυρίως στην πολιτική της Ε.Ε για περιορισμό ή και μηδενισμό των επιδοτήσεων και των όποιων άλλων μέτρων προώθησης των εξαγωγών έπαιρνε το κράτος, με γνώμονα την σωστότερη λειτουργία του ελεύθερου ανταγωνισμού στην Ενιαία Αγορά.

4) Η τεχνολογική εξάρτηση συνέχισε να υπάρχει και καθώς το κόστος των πρώτων υλών, εξαιτίας και της αύξησης της τιμής του πετρελαίου, αυξανόταν, οι μισθοί μεγάλωναν με συνέπεια να μειωθούν τα περιθώρια κέρδους. Αυτό έχει αρνητικές επιπτώσεις στο μέγεθος των επενδύσεων που προορίζονταν για αντικατάσταση του υπάρχοντος εξοπλισμού. Όλα αυτά συνέβαλλαν στην παλαίωση του εξοπλισμού των βιομηχανικών μονάδων που έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ανταγωνιστικότητα των Ελληνικών προϊόντων.

Αν και στο διάστημα μετά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση υπήρξε σε Ευρωπαϊκό επίπεδο μια μετατόπιση ορισμένων κλάδων προς τον Ευρωπαϊκό Νότο, Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, (Λυμπεράκη 1991) η παρατεταμένη ύφεση στην Ευρωπαϊκή και την παγκόσμια οικονομία σε συνδυασμό με την άνοδο του ανταγωνισμού από τις Νέες Βιομηχανικές Χώρες της Απω Ανατολής και την Ιαπωνία έφερε σε δυσχερή θέση συνολικά την Ελληνική Οικονομία.

Ταυτόχρονα δεν υπήρξε σε πολιτικό επίπεδο μια μεταστροφή στην Ελλάδα. Όλες οι κυβερνήσεις των τελευταίων 20 χρόνων δεν έπαψαν να λειτουργούν συγκεντρωτικά σε βάρος της περιφέρειας αλλά και σε βάρος των παραγωγικών κλάδων της οικονομίας. Συνέχισαν να τροφοδοτούν τον δυσκίνητο κρατικό μηχανισμό με μεγάλα χρηματικά ποσά αντί να βρουν τρόπους προσέλκυσης επενδύσεων και δημιουργίας παραγωγικών μονάδων που θα δημιουργούσαν νέες θέσεις εργασίας. Έτσι τα ελλείμματα του

δημοσίου έφτασαν σε πολύ υψηλά επίπεδα με αποτέλεσμα να στραγγαλίζεται η οικονομία για να μπορέσει να ανταπεξέλθει σε αυτά. Επίσης, δεν υπήρξε σε καμία περίπτωση σωστή αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας που έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία της χώρας.

Τα αναπτυξιακά κίνητρα που κατά καιρούς δόθηκαν με τους διάφορους νόμους περί ανάπτυξης αποδείχθηκε ότι ήταν αναποτελεσματικά. Ο κακός προσανατολισμός τους, η έλλειψη των απαραίτητων υποδομών σε πολλές περιοχές, η ανυπαρξία χωροταξικού σχεδιασμού της ανάπτυξης και οι περιορισμένοι χρηματικοί πόροι είναι κάποια από τα προβλήματα που φάνηκε ότι έπρεπε να ξεπεραστούν αλλά μάλλον η προσπάθεια ήταν ανεπαρκής. Επιπλέον η χρησιμοποίηση των πόρων από τα Ευρωπαϊκά προγράμματα (ΜΟΠ, 1^ο ΚΠΣ) δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα εξαιτίας του κακού σχεδιασμού των παρεμβάσεων που έγιναν με τα χρήματα αυτά.

Τα προβλήματα αυτά που υπάρχουν ακόμη και σήμερα πρέπει να αντιμετωπιστούν άμεσα και με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Δεν μπορούμε πλέον να αγνοούμε τις συνθήκες στην παγκόσμια και την Ευρωπαϊκή οικονομία και σίγουρα δεν πρέπει να υποσκάψουμε το μέλλον μας δημιουργώντας εκ νέου ελλείμματα και ανισορροπίες στην οικονομία μας. Οι όποιες αναπτυξιακές μας προσπάθειες οφείλουν να έχουν την μεγαλύτερη δυνατή συναίνεση που θα επιτευχθεί μόνο με τον σωστό σχεδιασμό των απαιτούμενων παρεμβάσεων, τόσο στο εθνικό, όσο και στο περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

1.3 Οι νέες συνθήκες στην παγκόσμια οικονομία

Όπως είδαμε πιο πάνω υπήρξαν κάποιες σημαντικές αλλαγές στα χαρακτηριστικά των οικονομιών σαν συνέπειες της κρίσης, αλλά και σαν διέξοδοι από αυτήν. Οι αλλαγές αυτές εστιάζονται σε 3 επίπεδα (Λυμπεράκη 1991):

- α) Στο πεδίο της κατανάλωσης (κορεσμός, μη προβλεψιμότητα της ζήτησης, κατακερματισμός της αγοράς)
- β) Στο πεδίο της παραγωγής (αλλαγές στην εργασιακή διαδικασία και στις τεχνολογίες παραγωγής)

γ) Στο πεδίο των διεθνών ανταλλαγών και των κανόνων τους (κατάρρευση του διεθνούς συστήματος κεϋνσιανής μακροοικονομικής ρύθμισης)

Οι αλλαγές αυτές στο επίπεδο της κατανάλωσης έχουν δύο παραμέτρους. Την συνολική ζήτηση της οποίας το ύψος έχει γίνει εντελώς ασταθές και την σύνθεση της ζήτησης που έχει μεταβληθεί ριζικά. Οι μεταβολές αυτές οφείλονται: Πρώτον, στις αλλαγές στην τεχνολογία που συνδέονται με την χρήση της μικροηλεκτρονικής που επιτρέπει μεγαλύτερη ποικιλία και διαφοροποίηση των παραγόμενων προϊόντων με σχετικά πολύ μικρό κόστος. Δεύτερον, ο ανταγωνισμός έχει περάσει από την τιμή στην ποιότητα του προϊόντος, μιας και οι ανεπτυγμένες βιομηχανικά χώρες είναι προφανές ότι δεν μπορούν να ανταγωνιστούν τις τιμές των οικονομιών χαμηλού εργατικού κόστους. Τρίτον, έχουν επέλθει αλλαγές στα καταναλωτικά πρότυπα. Οι καταναλωτές στρέφονται τώρα περισσότερο σε εξατομικευμένα και πρωτότυπα αγαθά παρά στα ομογενοποιημένα προϊόντα που κυριάρχησαν την περίοδο άνθησης του φορντισμού.

Αντίστοιχες είναι και οι αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία. Το σύστημα πλέον για να ανταπεξέλθει στην κρίση έχει δύο λύσεις. Ή να περιορίσει το επίπεδο των μισθών δημιουργώντας περαιτέρω μείωση στην ζήτηση και να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που θα δημιουργήσουν οι εργαζόμενοι μη δεχόμενοι την μείωση αυτή. Ή να περιοριστεί σε χαμηλότερα κέρδη με σταθεροποίηση των τιμών για να διατηρήσει το ύψος της ζήτησης. Αυτό όμως θα δημιουργήσει μικρότερη συσσώρευση κεφαλαίου και συνεπώς λιγότερες επενδύσεις με συνέπεια να μπει το σύστημα σε έναν φαύλο κύκλο ολοένα και μεγαλύτερων κρίσεων. Επομένως πρέπει να βρεθεί ένα νέο σύστημα συσσώρευσης που να έχει μεγαλύτερη προσαρμογή στις νέες συνθήκες από ότι το ξεπερασμένο σε μεγάλο βαθμό μοντέλο της μαζικής παραγωγής που κυριάρχησε για πάνω από 50 χρόνια αλλά πλέον έχει εξαντλήσει τις δυνατότητες του.

Επιπλέον η αύξηση του ανταγωνισμού από τις Νέες Βιομηχανικές Χώρες και την Ιαπωνία, σε συνδυασμό με την πρωτοπορία που έχουν πλέον οι χώρες αυτές στις τεχνολογικές εξελίξεις (κυρίως η Ιαπωνία) που είναι ραγδαίες σε βαθμό που είναι αδύνατο να μπορέσει να τις παρακολουθήσει κάποιος, δημιουργεί στις παραδοσιακές βιομηχανικές χώρες (ΗΠΑ και Δ.Ευρώπη) αδυναμία εύρεσης ενός νέου αναπτυξιακού μοντέλου χωρίς να αλλάξουν σημαντικά τις δομές του παραγωγικού τους συστήματος.

Σημαντική είναι, επίσης, η είσοδος στο διεθνές οικονομικό σκηνικό και των χωρών του "Τρίτου Κόσμου" που επιζητούν και αυτές την οικονομική τους ανάπτυξη. Οι χώρες αυτές βασίζονται, κατά μείζονα λόγο, στα αγροτικά τους προϊόντα και σε δεύτερο επίπεδο, ορισμένες, στην βιομηχανική τους παραγωγή. Η αντίληψη ότι οι οικονομίες είναι ανοιχτές στον διεθνή ανταγωνισμό είναι πλέον διάχυτη σε όλους σε βαθμό που σήμερα μιλάμε για μία παγκόσμια οικονομία. Έτσι για να διατηρηθούν οι κανόνες του παιχνιδιού σε σωστές βάσεις έχουν γίνει σημαντικές συμφωνίες σε παγκόσμιο επίπεδο με πιο γνωστή την Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου γνωστότερη με τον όρο GATT. Επομένως αυτό που πρέπει να γίνει είναι η αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων, που διαθέτει κάθε οικονομία στα πλαίσια του διαρκώς αυξανόμενου ανταγωνισμού.

Ταυτόχρονα η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, το πέραςμα δηλαδή από την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έχει δημιουργήσει την μεγαλύτερη ενιαία αγορά σε παγκόσμιο επίπεδο που καλύπτει πολύ πάνω από το 50% των παγκόσμιων οικονομικών συναλλαγών. Οι προοπτικές που ανοίγονται για τις χώρες μέλη της Ε.Ε είναι μεγάλες φτάνει οι οικονομίες τους να επωφεληθούν από τις αλλαγές που αναμένεται να συμβούν.

Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί σε παγκόσμιο επίπεδο είναι η υποβάθμιση του περιβάλλοντος που έχει φτάσει σε επικίνδυνα επίπεδα. Η αλόγιστη σπατάλη των φυσικών πόρων που δεν είναι απεριόριστοι, όπως ίσως κάποτε φαινόταν, έχει θέσει σε εγρήγορση τα τελευταία χρόνια την παγκόσμια κοινή γνώμη, παρότι εξακολουθούν να υφίστανται δομές αντίθετες με την κατεύθυνση αυτή. Η αντίληψη ότι η επιβίωσή μας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ποιότητα του περιβάλλοντος έχει γίνει πλέον κοινός τόπος. Για τον λόγο αυτό έχει αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό η έννοια της "αειφορίας" της ανάπτυξης, έννοια που βασίζεται κυρίως στην με μέτρο χρήση των φυσικών πόρων και στην διατήρηση του περιβάλλοντος σε τέτοια κατάσταση ώστε να μπορεί να ανανεώνεται χωρίς να χρειάζεται ριζικές παρεμβάσεις από τον άνθρωπο για την διατήρηση της εύθραυστης ισορροπίας του.

Ένα άλλο στοιχείο που έχει σήμερα διαφοροποιηθεί, είναι η λήξη του "Ψυχρού Πολέμου" που επήλθε με την κατάρρευση του κομμουνισμού στις χώρες του Πρώην Ανατολικού Μπλοκ. Το γεγονός αυτό μπορεί να μην συνδέεται άμεσα με τα όσα αναφέρθηκαν για την κρίση, έχει όμως σημαντικές

συνέπειες για την από εδώ και πέρα πορεία του βιομηχανικού κόσμου. Αυτό συμβαίνει γιατί αφενός θα πρέπει να ενισχυθούν σημαντικά οι οικονομίες των χωρών αυτών για να ανταπεξέλθουν στις σημερινές συνθήκες, αφετέρου η έλλειψη διαθέσιμων χρηματικών πόρων που υπάρχει στις ανεπτυγμένες χώρες περιπλέκει σε μεγάλο βαθμό την κατάσταση. Είναι όμως αντιληπτό από τις ισχυρές οικονομικά δυνάμεις ότι η ανάπτυξη των αδύναμων οικονομιών θα φέρει σημαντικά οφέλη και σε αυτές καθώς θα δημιουργήσει μεγαλύτερες αγορές και συνεπώς θα τροφοδοτήσει μια αντίστοιχη αύξηση της παραγωγής, η οποία με την σειρά της θα έχει θετικές επιπτώσεις στα επίπεδα απασχόλησης και στην μείωση της ανεργίας.

1.3.1 Το νέο αναπτυξιακό πρότυπο

Στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία (αναλυτική βιβλιογραφία για το θέμα αναφέρεται στο τέλος της εργασίας), που ασχολείται με το συγκεκριμένο θέμα, κυριαρχούν παραδείγματα, που στοιχειοθετούν και προσπαθούν να διαμορφώσουν το θεωρητικό υπόβαθρο του νέου αναπτυξιακού προτύπου της μετα-φορντικής εποχής. Τα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται είναι πάρα πολλά και οι περισσότεροι συγγραφείς χαρακτηρίζουν την σημερινή κατάσταση σαν μια μεταβατική περίοδο, στην οποία σιγά-σιγά αρχίζουν να διαφαίνονται τα πρώτα σημάδια της ανάκαμψης μετά την παρατεταμένη κρίση των περασμένων δεκαετιών.

Η συζήτηση για το νέο αναπτυξιακό πρότυπο και οι θεωρητικές προσεγγίσεις, αν και όλοι γνωρίζουν ότι δεν είναι εύκολο να αναλύσεις τα φαινόμενα καθώς αυτά βρίσκονται σε εξέλιξη, έχουν καταλήξει σε κάποια συμπεράσματα τα οποία θα παρουσιάσουμε στην συνέχεια. Καθένα από τα συμπεράσματα αυτά αποτελεί και μια προσπάθεια εξήγησης των αναδιαρθρωτικών τάσεων και επιχειρεί να δώσει με θεωρητικό τρόπο τα αίτια της επιτυχίας ορισμένων περιοχών που εμφανίζουν αναπτυξιακή δυναμική τα τελευταία χρόνια.

Να σημειώσουμε εδώ ότι είναι προφανές, πως δεν είναι εύκολο πρότυπα που έχουν δημιουργηθεί σε άλλες χώρες ή περιοχές, στις οποίες επικρατούσαν και επικρατούν τελείως διαφορετικές συνθήκες, να μεταφερθούν και να αντιγραφούν στις συνθήκες που επικρατούν σε μια άλλη περιοχή και πιο συγκεκριμένα στην χώρα μας. Είναι όμως λογικό γνωρίζοντας τις θεωρητικές προσεγγίσεις και αναλύοντας σε βάθος τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα κάθε περιοχής και συνεπώς τις δυνατότητες που έχει να αναπτυχθεί, να

επιχειρήσουμε να δώσουμε αναπτυξιακές κατευθύνσεις, οι οποίες θα εκφράζουν μια αντίληψη που θα προέρχεται από μια ή και περισσότερες θεωρίες.

Αναλυτικότερα τα νέα μοντέλα ανάπτυξης, που εμφανίζονται στην βιβλιογραφία είναι:

α) Ευέλικτη Εξειδίκευση

Τα προβλήματα του συστήματος της μαζικής παραγωγής, όπως αναλύθηκαν πιο πάνω, που οδήγησαν το μοντέλο αυτό στην εξάντληση των ορίων του και την κρίση, έφεραν την ανάγκη για την δημιουργία ενός καινούριου συστήματος συσσώρευσης το οποίο να είναι καλύτερα προσαρμοσμένο στις νέες συνθήκες που επικρατούν στην παγκόσμια οικονομία. Στην βιβλιογραφία αναφέρεται το νέο αυτό πρότυπο με το όνομα "Ευέλικτη Εξειδίκευση". Τα χαρακτηριστικά του μοντέλου αυτού είναι (Λυμπεράκη 1991, Λυμπεράκη 1992, Πετράκος 1994):

- 1) Έμφαση στον σχεδιασμό νέων προϊόντων.
- 2) Σταθερή και μόνιμη καινοτομία προϊόντων και μεθόδων παραγωγής.
- 3) Συστήματα διανομής "τελευταίας στιγμής" (Just in time) που μειώνουν τα αποθέματα.
- 4) Αποκέντρωση της παραγωγής, αυξανόμενη σημασία των υπεργολάβων και αναβάθμιση της υπεργολαβικής σχέσης (με στενότερη συνεργασία ανάμεσα στις δύο πλευρές, μείωση της αδυναμίας και της εξάρτησης του υπεργολάβου, διάχυση τεχνολογίας και τεχνογνωσίας και δυνατοτήτων σχεδιασμού).
- 5) Αλλαγές στις σχέσεις κεφαλαίου εργασίας με την εισαγωγή νέων μεθόδων πληρωμής με συνέπεια να γίνεται πιο ευέλικτο και το υπόδειγμα της απασχόλησης. Αν και αμφισβειτείται κατά πόσο το θέμα αυτό είναι προς όφελος των ίδιων των εργαζομένων καθώς εμφανίζονται διάφορες μορφές "μαύρης" εργασίας και εκμετάλλευσης από την πλευρά των επιχειρήσεων για τους λιγότερο ειδικευμένους, ενώ αντίστροφα διατήρηση πολύ υψηλών αμοιβών για λίγους.

6) Έμφαση στα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την αυτοματοποίηση με την χρήση ευέλικτων και σύγχρονων εργαλειομηχανών. Τα μηχανήματα αυτά, επειδή ακριβώς είναι ποικίλων χρήσεων, μπορούν πλέον να παραχθούν μαζικά και συνεπώς με μικρότερο κόστος και άρα να μπορούν να χρησιμοποιηθούν και από μικρού μεγέθους μονάδες, ενώ αντίθετα στο προηγούμενο μοντέλο η παραγωγή τους ήταν βιοτεχνικής μορφής, αφού η μαζική τους παραγωγή ήταν ασύμφορη.

7) Μετατόπιση της έμφασης από εισροές έντασης ενέργειας και υλικών, προς εισροές έντασης πληροφορίας και γνώσεων, γεγονός που διευκολύνεται ιδιαίτερα με την συνεχή πτώση των τιμών των μικροηλεκτρονικών συσκευών.

8) Στενότερες σχέσεις ανάμεσα στις επιχειρήσεις και τους προμηθευτές τους, καθώς και ανάμεσα στις επιχειρήσεις και τους πελάτες τους. Αυτό έχει σαν συνέπεια μεγαλύτερη προσοχή στον συντονισμό των επιμέρους μερών, τόσο της παραγωγικής διαδικασίας, όσο και των δικτύων πωλήσεων.

9) Νέα ανταγωνιστική στρατηγική, που συνδέεται κυρίως με την ποιότητα και τα ευρύτερα χαρακτηριστικά του προϊόντος, παρά με την τιμή του.

10) Όλες αυτές οι αλλαγές σε σχέση με το προηγούμενο μοντέλο απαιτούν ένα αρκετά διαφορετικό είδος υποδομής με έμφαση σε ανεπτυγμένες τηλεπικοινωνίες και την επεξεργασία των πληροφοριών.

11) Οι αλλαγές αυτές έφεραν την ανάγκη για σοβαρούς μετασχηματισμούς τόσο στα εργαλεία, όσο και στους στόχους της οικονομικής πολιτικής, καθώς φαίνεται να αλλάζουν μια σειρά από έννοιες-κλειδιά όπως ιδιοκτησία, άσκηση ελέγχου, εθνικοποίηση, έλεγχος ξένων επενδύσεων κ.α. Αυτές οι αλλαγές προσδίδουν την ανάγκη για μεγαλύτερη ευελιξία στις λειτουργίες του κράτους, στο σημείο που οι διατηρούμενες δυσκαμψίες σε πολλές περιπτώσεις να ωθήσουν στην έννοια "καθόλου κράτος" και την επικράτηση των περισσότερο φιλελεύθερων αντιλήψεων για την λειτουργία του.

Το μοντέλο αυτό βέβαια δεν είναι κάτι που προέκυψε από το μηδέν. Θα λέγαμε ότι προέκυψε από την ανάγκη των φορντικών επιχειρήσεων να επιβιώσουν στις νέες συνθήκες. Έτσι δοκίμασαν να αποκεντρώσουν την παραγωγική τους διαδικασία προς υπεργολαβικές μονάδες για να αντιμετωπίσουν καλύτερα την δυσκαμψία που εμφανιζόταν μέσα στα μεγάλα εργοστάσια. Στη συνέχεια οι υπεργολάβοι, που αρχίζουν να καταλαμβάνουν

εξειδικευμένες θέσεις στην αγορά, προχωράνε στην ανάπτυξη νέων διαφοροποιημένων προϊόντων. Αρχίζουν έτσι, σιγά-σιγά, να δημιουργούνται διεπιχειρησιακές οριζόντιες σχέσεις. Η διαδικασία αυτή απαιτεί αυτονομία των υπεργολαβικών επιχειρήσεων, η οποία δεν υπήρχε στο φορντικό μοντέλο.

Από μια άλλη πλευρά όμως η αναδιάρθρωση αυτή δεν έχει μια σαφή προκαθορισμένη διαδικασία. Έτσι στην περίπτωση της Ιαπωνίας προέκυψε από την πρόσθεση ευελιξίας στην ήδη αυτοματοποιημένη παραγωγή, ενώ στην περίπτωση της "Τρίτης Ιταλίας", το κλασσικότερο παράδειγμα στην βιβλιογραφία της "Ευέλικτης Εξειδίκευσης" προήλθε από την προσθήκη αυτοματοποίησης στην υπάρχουσα, σε μεγάλο βαθμό, ευελιξία των δομών της παραγωγής.

Στο σύστημα αυτό η αναζητούμενη προσαρμοστικότητα στις νέες συνθήκες επιτυγχάνεται με τρεις τρόπους: Πρώτον, με την προσφορά ευρύτερου φάσματος διαφορετικών προϊόντων που να αντιστοιχούν σε ξεχωριστά μικρά τμήματα της αγοράς και μεμονωμένους πελάτες. Δεύτερον, με την αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη λειτουργία της παραγωγικής μονάδας, ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι νεκροί χρόνοι που μεσολαβούν ανάμεσα στις αλλαγές από προϊόν σε άλλο προϊόν, καθώς ο κύκλος ζωής του κάθε αγαθού γίνεται ολοένα μικρότερος. Τρίτον, με την υιοθέτηση μιας οργανωτικής και διοικητικής αρχής που λέει ότι ο ανταγωνισμός πρέπει να ασκείται κατά κύριο λόγο με αιχμή την τεχνολογία και όχι τις εξοντωτικές για τους εργαζόμενους περικοπές στους μισθούς.

Το νεοαναδυόμενο αυτό μοντέλο φαίνεται κατ'αρχήν να ευνοεί τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (ΜΜΕ). Αυτό γίνεται γιατί οι ΜΜΕ έχουν μεγαλύτερες δυνατότητες ευελιξίας για διάφορους λόγους. Η ύπαρξη τους και η επιβίωση τους οφείλεται στο ότι η δομή τους είναι πιο χαλαρή από αυτή των μεγάλων επιχειρήσεων και κατόρθωσαν να ενσωματώσουν πιο γρήγορα το νέο μοντέλο στην παραγωγική τους διαδικασία, αν δεν το είχαν από παλαιότερα υιοθετήσει. Μπορούν πιο εύκολα να ανανεώνουν το προσωπικό τους με καλύτερα ειδικευμένους εργαζομένους ή να χρησιμοποιούν με μορφές εργασίας "part time" το προσωπικό που τους χρειάζεται χωρίς να πρέπει να προσλαμβάνουν υψηλόμισθους κάτι που δεν συνέβαινε στις επιχειρήσεις με το φορντικό σύστημα, όπου υπήρχαν αυστηρές νομοθεσίες για την εξασφάλιση των εργαζομένων. Έχουν επίσης την δυνατότητα γρήγορης προσαρμογής στις απαιτήσεις της αγοράς και μεγαλύτερη

εμπειρία στην συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις, κάτι που φαίνεται να μην έχουν οι μεγάλες, όχι σε τέτοιο βαθμό. Ακόμη ένα στοιχείο που είναι υπέρ των ΜΜΕ, είναι οι υπεργολαβικές σχέσεις. Αναπτύσσοντας τις σχέσεις αυτές με διάφορες επιχειρήσεις οι ΜΜΕ κατορθώνουν να χρησιμοποιούν στο έπακρο την ευελιξία τους δημιουργώντας νέους χώρους δράσης για τις δυνατότητες τους. Ωστόσο, οι δυνατότητες αυτές των ΜΜΕ θα έμεναν αχρησιμοποίητες αν δεν υπήρχε τόσο μεγάλη διασπορά και πτώση της τιμής των μηχανημάτων υψηλής τεχνολογίας. Χωρίς τις μηχανές αυτές οι ΜΜΕ δεν θα μπορούσαν να εκμεταλλευτούν τις δυνατότητες τους στο βαθμό που γνωρίζουμε.

Βέβαια το υπόδειγμα της “Ευέλικτης Εξειδίκευσης” έχει υποστεί σκληρή κριτική κυρίως σε ότι αφορά τις εργασιακές σχέσεις που συνεπάγεται, οι οποίες δεν είναι πάντα, από ότι φαίνεται προς όφελος των εργαζομένων. Αναφέρεται, συγκεκριμένα, ότι με το σπάσιμο των παραδοσιακών δομών στην αγορά εργασίας οι λιγότερο ειδικευμένοι, καθώς επίσης οι γυναίκες, οι νέοι και άτομα που προέρχονται από ειδικές ομάδες (μετανάστες, μειονότητες) αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα στην διατήρηση των θέσεων εργασίας τους. Αντίθετα οι πολύ ειδικευμένοι που κατέχουν και υψηλόμισθες θέσεις αναβαθμίζουν διαρκώς την θέση τους. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να αποδυναμώνεται το συνδικαλιστικό κίνημα μέσα στους χώρους δουλειάς από την στιγμή που υπάρχουν διαφορετικά συμφέροντα στους εργαζόμενους. Επομένως, το σύστημα αυτό κατά τους επικριτές του, δεν καταπολεμά την ανεργία δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας, αλλά “μοιράζει”, θα λέγαμε, μέσω της μερικής απασχόλησης, την ανεργία σε περισσότερους εργαζόμενους με την μορφή της υποαπασχόλησης. Βέβαια, ως απάντηση στην κατηγορία αυτή, οι υποστηρικτές της Ευέλικτης Εξειδίκευσης, αντιπαραθέτουν το γεγονός ότι με το σύστημα αυτό έχει αρχίσει να ανεβαίνει ξανά η παραγωγικότητα των οικονομιών και συνεπώς οι αναζητούμενες νέες θέσεις εργασίας είναι θέμα χρόνου και συγκυριών να δημιουργηθούν.

β) Τεχνότοποι

Ο όρος “Τεχνότοποι” χρησιμοποιείται, εδώ, με μια ευρεία έννοια, που περιλαμβάνει όλες τις μορφές οργάνωσης που έχουν πάρει οι περιοχές στις οποίες συνυπάρχουν τα ερευνητικά κέντρα, οι βιομηχανίες, τα εκκολαπτήρια, οι καινοτομικές επιχειρήσεις, εκπαιδευτικά κέντρα (κυρίως πανεπιστημιακά), χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, άσχετα με το μέγεθός τους ή το πως δημιουργήθηκαν, με την οργάνωσή τους και το που βρίσκονται.

Αναλυτικότερα οι “Τεχνότοποι” ανάλογα με τον τρόπο οργάνωσής τους, το μέγεθός τους και μια σειρά άλλες παραμέτρους, μπορεί να είναι (οι ορισμοί δεν είναι απόλυτα δεσμευτικοί, αλλά δίνουν ένα μέτρο διαφοροποίησης):

i) Τεχνοπόλεις. Μια Τεχνόπολη μπορεί να ορισθεί ως μια περιοχή συγκέντρωσης και ανάπτυξης σε ευρεία κλίμακα, δηλαδή σε επίπεδο πολεοδομικού συγκροτήματος ή περιφέρειας, όπου με την υποστήριξη των τοπικών φορέων, δημιουργείται και αναπτύσσεται ένα δίκτυο σχέσεων ανάμεσα σε 4 παράγοντες: εκπαίδευση, έρευνα, επιχειρήσεις, χρηματοδότηση (Κομνηνός κ.α. 1990). Ένας άλλος ορισμός για τις Τεχνοπόλεις είναι αυτός που δίνει ο Dunford 1992 που ορίζει ότι οι Τεχνοπόλεις αποτελούν χωρικά συμπλέγματα δραστηριοτήτων υψηλής τεχνολογίας, καινοτομικού χαρακτήρα και θεωρούνται ως μια από τις χωρικές μορφές της ανάπτυξης των τεχνολογιών αιχμής της πληροφορικής εποχής.

Οι Τεχνοπόλεις σαν ολοκληρωμένα συμπλέγματα, όπως ορίζονται, θα λέγαμε ότι περιλαμβάνουν διάφορους “Τεχνότοπους”, από τις πιο κάτω κατηγορίες, σε μια λειτουργική αλληλεξάρτηση και σε συνδυασμό με πολεοδομικού χαρακτήρα λειτουργίες (εκθεσιακά κέντρα, συνεδριακά κέντρα, εστιατόρια, υπηρεσίες κ.α).

Χαρακτηριστικότερα παραδείγματα Τεχνοπόλεων από τον διεθνή χώρο είναι η Silicon Valley, η Route 128, η Sophia-Antipolis και η Τεχνόπολη του Cambridge στην Βρετανία. Και στις τέσσερις αυτές (αλλά και στις περισσότερες περιοχές που μπορούν να χαρακτηριστούν ως Τεχνοπόλεις) περιοχές, κυριαρχούν τα ερευνητικά κέντρα υψηλής τεχνολογίας (διάφορων επιστημονικών κλάδων) που έχουν άμεση πρόσβαση σε βιομηχανίες που εφαρμόζουν τα αποτελέσματα των ερευνητικών προσπαθειών, σχετίζονται με μεγάλα πανεπιστημιακά ιδρύματα από τα οποία προέρχονται οι ερευνητές και αποτελούν τον σημαντικότερο παράγοντα της ανάπτυξης στις περιοχές που δημιουργήθηκαν.

ii) Τεχνολογικά Πάρκα. Τα Τεχνολογικά Πάρκα αποτελούν την προσπάθεια των τοπικών επιχειρήσεων σε μια συγκεκριμένη περιοχή να δημιουργήσουν ερευνητικά κέντρα με κύριο σκοπό την παραγωγή ή την εφαρμογή της τεχνολογίας για τις ανάγκες τους. Έχουν προσανατολισθεί σε μορφές οργάνωσης και χρηματοδότησης όπου συμμετέχουν οι τοπικοί επιχειρηματίες, οι τοπικές ή περιφερειακές αρχές και ίσως η κεντρική διοίκηση. Επιπλέον, οι δραστηριότητές τους σχετίζονται άμεσα με τις

μεθόδους παραγωγής και με τα τοπικά προϊόντα. Τέλος, η έρευνα και η ανάπτυξη, που διαμορφώθηκαν μέσω της χρήσης νέων τεχνολογιών, συνέβαλαν στη δημιουργία νέων προϊόντων

iii) Επιστημονικά Πάρκα. Τα Επιστημονικά Πάρκα είναι χώροι, κυρίως κοντά σε πανεπιστήμια, τα οποία έχοντας την ανάγκη να αξιοποιήσουν τους διαθέσιμους χώρους τους, να στεγάσουν τα ερευνητικά τους προγράμματα και να δώσουν χώρο στους νέους επιστήμονες να εφαρμόσουν τις ιδέες τους και να ενισχύσουν τα λεγόμενα “spin offs”, δημιούργησαν εργαστηριακούς χώρους με πλήρη υποδομή και τους παραχώρησαν προς χρήση σε νέους επιστήμονες. Έτσι αφενός ενισχύονται οι ερευνητικές προσπάθειες και τα προγράμματα των πανεπιστημίων, αφετέρου η παραγόμενη έρευνα αποφέρει εκτός από ακαδημαϊκά και οικονομικά οφέλη στα πανεπιστήμια. Με τον τρόπο αυτό ξεκίνησε και η Silicon Valley στο Πανεπιστήμιο Stanford, που σήμερα αποτελεί την πλέον γνωστή περιοχή συγκέντρωσης ερευνητικών κέντρων υψηλής τεχνολογίας στον κόσμο.

iv) Κέντρα Καινοτομιών - Εκκολαπτήρια. Τα Εκκολαπτήρια είναι συνήθως συγκεκριμένα κτίρια στα οποία δημιουργείται η απαραίτητη υποδομή και παρέχεται η τεχνική και λειτουργική υποστήριξη σε νέους να εφαρμόσουν τις επιστημονικές και επιχειρηματικές ιδέες τους, εξασφαλίζοντάς τους για κάποιο χρονικό διάστημα και χρηματοδότηση (seed capital). Η δημιουργία των Κέντρων αυτών μπορεί να είναι αποτέλεσμα είτε της δραστηριοποίησης των τοπικών ή περιφερειακών αρχών και άλλων τοπικών φορέων, είτε προγραμμάτων της κεντρικής διοίκησης για την ενίσχυση της παραγωγικής βάσης μιας περιοχής.

Οι “Τεχνότοποι” αποτελούν σήμερα βασικούς πόλους ανάπτυξης. Αφενός η παραγωγή τεχνολογίας και αφετέρου η διάδοσή της στην τοπική παραγωγική βάση είναι τα κύρια στοιχεία της επιτυχίας τους. Η παραγωγή της τεχνολογίας είναι πλέον στρατηγικής σημασίας για την παγκόσμια οικονομία και αποτελεί δραστηριότητα με σημαντικά οικονομικά οφέλη, ενώ ο ρυθμός ενσωμάτωσης των νέων τεχνολογιών στις παραγωγικές διαδικασίες μιας οικονομίας, δείχνει ως ένα βαθμό την δυναμικότητά της και τις αναπτυξιακές της προοπτικές.

Κλειδί για την επιτυχία αυτή είναι η ανάπτυξη συνεργασίας ανάμεσα στα ερευνητικά κέντρα και τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις, που εφαρμόζοντας στην πράξη τα αποτελέσματα της έρευνας μπορούν να διαπιστώσουν άμεσα

αν οι προτεινόμενες ερευνητικά λύσεις είναι λειτουργικές, να τις προσαρμόσουν στις ανάγκες τους και επιπλέον έχουν την δυνατότητα σε συνεργασία με το επιστημονικό δυναμικό να καταρτίσουν τους εργαζόμενους πάνω στις νέες αυτές τεχνολογίες και μεθόδους παραγωγής, κάνοντάς τους περισσότερο αποδοτικούς.

γ) Τοπική ή Ενδογενής Ανάπτυξη

Οι αλλαγές που κυριαρχούν στην παγκόσμια οικονομία συντελούνται σε δύο κατευθύνσεις. Από την μια μεριά έχουμε την ολοένα αυξανόμενη διεθνοποίηση των οικονομιών και του κεφαλαίου και από την άλλη την διαρκώς αυξανόμενη σημασία του τοπικού στοιχείου σαν βασικού αναπτυξιακού παράγοντα. Οι δύο αυτές, εν μέρει συγκρουόμενες κατευθύνσεις, χαρακτηρίζουν σε μεγάλο βαθμό και τις απαραίτητες πολιτικές για την ανάπτυξη ενός τόπου.

Είναι σαφές ότι η μεγαλύτερη κινητικότητα του κεφαλαίου, το οποίο πλέον δεν δεσμεύεται από κανενός είδους εθνικές πολιτικές, οδηγεί σε μεγαλύτερη ελευθερία του τόπου εγκατάστασης. Αυτή όμως η ελευθερία είναι που κάνει το τοπικό στοιχείο σημαντικότερο, αφού αυτό καθορίζει τα συγκριτικά πλεονεκτήματα μιας περιοχής και θα προσελκύσει ή θα αποθήσει πιθανές επενδυτικές πρωτοβουλίες.

Έτσι, πλέον, οι κεντρικές πολιτικές, που συνήθως αφορούν επενδύσεις σε υποδομές και πάγια στοιχεία και αναπτυξιακά κίνητρα (επιδοτήσεις, φορολογικές ελαφρύνσεις) δεν καθορίζουν τις αναπτυξιακές δυνατότητες μιας περιοχής. Αυτό συμβαίνει γιατί οι επενδύσεις σε υποδομή μεταφορών και επικοινωνιών, σε κατοικία, κοινωνικό εξοπλισμό και δημόσια έργα καθώς και τα κίνητρα περιφερειακής πολιτικής που δόθηκαν στις επιχειρήσεις και οι κάθε είδους ενισχύσεις στις μικρές μονάδες παρότι επέδρασαν θετικά στην τοπική οικονομία, τα μέσα για την επίτευξη αυτών των πολιτικών δεν είχαν σχεδιαστεί για να προωθήσουν την τοπική ανάπτυξη και γι'αυτό η επίδρασή τους ήταν περιορισμένη και περιστασιακή. Το πρότυπο της πολιτικής ανάπτυξης, που ακολουθήθηκε σε μεγάλο βαθμό από τις κεντρικές κυβερνήσεις την περίοδο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, είχε σαν στόχο την μέγιστη αποτελεσματικότητα των δημοσίων επενδύσεων και οδήγησε σε σοβαρές περιφερειακές και κλαδικές ανισότητες, αλλά θεωρήθηκε αποτελεσματικό για την περίοδο αυτή καθώς εξασφάλιζε ικανοποιητικούς ρυθμούς ανάπτυξης στα πλαίσια του φορντικού συστήματος.

Το νέο πρότυπο στην περίπτωση αυτή είναι της "τοπικής ή ενδογενούς ανάπτυξης". Το πρότυπο αυτό υποστηρίζει ότι η ανάπτυξη θα πρέπει να βασίζεται στην αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων μιας περιοχής με τέτοιο τρόπο που η αποτελεσματικότητα των οικονομικών δραστηριοτήτων να έχει θετικές επιπτώσεις όχι μόνο στην ανάπτυξη του κατά κεφαλήν εισοδήματος των κατοίκων, αλλά να προσδιορίζει την ανάπτυξη με έναν πιο σφαιρικό τρόπο. "Τοπική ανάπτυξη είναι μια διαδικασία ανάπτυξης και διαρθρωτικής αλλαγής, που επιδρά σε μια χωρικά καθορισμένη κοινότητα και αποβλέπει στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της" (Barquero 1991).

Η ανάπτυξη αυτή έρχεται με την αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων της περιοχής, μέσω της ενεργοποίησης των τοπικών παραγόντων (επιχειρήσεων, φορέων, οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, ατόμων), με κύριο στόχο την ολοκλήρωση της τοπικής παραγωγικής βάσης (Coffey and Polese 1985). Η ολοκλήρωση αυτή, όμως, επιτυγχάνεται μόνο αν οι παράγοντες αυτοί συνεργαστούν. Οι εξωτερικές πολιτικές (της κεντρικής κυβέρνησης) θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν, καθώς επηρεάζουν, αλλά και υποστηρίζουν τις τοπικές πολιτικές, και αποτελούν ένα βασικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο αυτές θα λειτουργήσουν. Από μόνες τους όμως (οι κρατικές πολιτικές) δεν είναι αποτελεσματικές και επομένως δεν αποτελούν κρίσιμο παράγοντα για την ανάπτυξη μιας περιοχής.

δ) "Βιώσιμη - Αειφόρος Ανάπτυξη".

Έχει γίνει πλέον κοινή συνείδηση ότι η κατασπατάληση των φυσικών πόρων και η επιβάρυνση του περιβάλλοντος, ανεπανόρθωτη σε πολλές περιπτώσεις, που κυριάρχησαν στο μεταπολεμικό μοντέλο ανάπτυξης, δεν μπορούν να συνεχιστούν. Οι καταστροφές που έχουν προξενηθεί έχουν ανυπολόγιστες συνέπειες και οι ειδικοί επιστήμονες έχουν επανειλημμένα προειδοποιήσει ότι τα όρια έχουν εξαντληθεί. Έτσι τα τελευταία χρόνια κυριαρχεί στις διεθνείς συζητήσεις και σε επιστημονικό αλλά και σε πολιτικό επίπεδο, η ανάγκη για την ανάδειξη ενός καινούργιου προτύπου ανάπτυξης. Το πρότυπο αυτό έχει ονομαστεί "αειφόρος ανάπτυξη" και βασική του έννοια είναι ότι η ανάπτυξη πρέπει να συμβαδίζει με την προστασία του περιβάλλοντος. Πρέπει, λοιπόν, η χρήση των φυσικών πόρων, η βιομηχανική και η αγροτική παραγωγή, και γενικά όλες οι ανθρώπινες δραστηριότητες να προσαρμοστούν με τέτοιο τρόπο ώστε, να μην εμποδιστεί η ανάπτυξη (με οικονομικούς όρους) από την μια μεριά, αλλά και να εξασφαλίζεται ότι οι επόμενες γενεές θα βρουν το

περιβάλλον σε καλύτερη κατάσταση από εμάς και ότι θα έχουν επάρκεια φυσικών πόρων για να καλύψουν τις ανάγκες τους (Κοκκώσης 1994).

Η έννοια της “αιεφορίας” εμπεριέχει, κατά την γνώμη μας, και μια άλλη διάσταση. Το αναπτυξιακό αυτό μοντέλο θα πρέπει να δομηθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η ισορροπία και η ισότητα στην ανάπτυξη, τόσο σε τοπικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η διατήρηση των ανισορροπιών που έχει δημιουργήσει το φορντικό μοντέλο, με κύριο στοιχείο την υπερβολική ανάπτυξη ορισμένων περιοχών και την σημαντική υποβάθμιση των υπολοίπων, εικόνα που εμφανίζεται σε παγκόσμια κλίμακα, αλλά και σε περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο, οδηγούν σε ανισοκατανομή της χρήσης των φυσικών πόρων (και την κατασπατάλησή τους) γεγονός που δεν επιτρέπει την διατήρησή τους, αλλά και την διατήρηση της ποιότητας του περιβάλλοντος σε ικανοποιητικά επίπεδα. Είναι, επομένως, εμφανής η ανάγκη για ισόρροπη χρήση των διαθέσιμων πόρων, η οποία όμως για να επιτευχθεί είναι απαραίτητη η αλλαγή τόσο στα καταναλωτικά πρότυπα και συνήθειες ενός σημαντικού κομματιού του παγκόσμιου πληθυσμού, όσο και η σε πολιτικό επίπεδο συναίνεση ανάμεσα σε πλούσια και φτωχά κράτη.

Οι βασικές αρχές των προτύπων που κυριαρχούν στη βιβλιογραφία της ανάπτυξης, όπως καταγράφονται στο κεφάλαιο αυτό, εμπεριέχονται στις κατευθύνσεις που προτείνονται στα δύο επόμενα κεφάλαια και αφορούν τις στρατηγικές τόσο σε Ευρωπαϊκό όσο και σε Ελληνικό επίπεδο.

1.3.2 Τα προτεινόμενα μέτρα σε Ευρωπαϊκό Πλαίσιο

Οι προτάσεις που περιέχονται στην “Λευκή Βίβλο” αφορούν μια μεγάλη ποικιλία θεμάτων, τα οποία απαιτούν μια προσπάθεια διαμόρφωσής τους σε σωστές βάσεις ώστε να επέλθει η πολυπόθητη έξοδος από την κρίση. Αν και οι προτάσεις μέσα στο κείμενο είναι αρκετά γενικόλογες, μπορούμε να πούμε ότι σχηματίζουν συνολικά μια ικανοποιητική στρατηγική, την οποία κάθε κράτος μέλος έχει την δυνατότητα να εκμεταλλευτεί, με τις κατάλληλες προσαρμογές, στρατηγική που στηρίζεται κυρίως σε δύο παραδοχές:

Η πρώτη παραδοχή αντιμετωπίζει την ανάπτυξη από την πλευρά των υποδομών και των δικτύων που πρέπει να δημιουργηθούν για να ωθήσουν τις αναπτυξιακές διαδικασίες και την διαχείριση του μακροοικονομικού πλαισίου

από τις κυβερνήσεις με τέτοιο τρόπο που να δημιουργηθεί μια ισχυρή Ευρωπαϊκή οικονομία με την ισότιμη συμμετοχή όλων των κρατών μελών.

Η δεύτερη παραδοχή αντιμετωπίζει την ανάπτυξη πιο σφαιρικά και με έναν διαφορετικό τρόπο από ότι οι κλασσικές αντιλήψεις που κυριαρχούσαν μέχρι και την δεκαετία του '80. Οι αντιλήψεις ότι πρέπει να δοθεί έμφαση στην συνεργασία των επιχειρήσεων (ιδίως των ΜΜΕ), στην ενίσχυση των τοπικών φορέων, στην αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, στην βοήθεια των χωρών που μπορούν να μπου σε ανοδική πορεία αλλά αντιμετωπίζουν σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα, στην προστασία του περιβάλλοντος με στόχο την "αειφορία", την κοινωνική συναίνεση, εμπεριέχονται στις προτάσεις και αποτελούν έννοιες και σκέψεις που αναπτύχθηκαν τα τελευταία χρόνια και είναι πλέον οι βασικοί άξονες ανάπτυξης που προτείνονται και από τους θεωρητικούς αλλά και από τους πολιτικούς.

Αναλυτικότερα οι προτάσεις που περιέχονται στην "Λευκή Βίβλο" αφορούν:

1) Τα διευρωπαϊκά δίκτυα υψηλών αποδόσεων. Τα δίκτυα αυτά θεωρούνται απολύτως απαραίτητα για την ανάπτυξη του κοινοτικού εδάφους, την μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων και την άνοδο της ανταγωνιστικότητας της Ευρωπαϊκής οικονομίας. Πιο συγκεκριμένα τα δίκτυα αυτά είναι δίκτυα μεταφορών, ενέργειας και πληροφοριακά.

Βασικότερα από όλα θεωρούνται τα πληροφοριακά. Καθώς έχουμε μπει σε μια εποχή που οι οικονομικές διαδικασίες έχουν γίνει έντασης πληροφοριών δεν είναι δυνατόν να στηριζόμαστε ακόμα σε πεπαλαιωμένα συστήματα μετάδοσης της πληροφορίας. Παράλληλα μπορούν μέσω των δικτύων αυτών να αναπτυχθούν νέες υπηρεσίες όπως η ηλεκτρονική μεταφορά εικόνας και ήχου, ηλεκτρονική μετάδοση πληροφοριών, ηλεκτρονικά ταχυδρομεία, τηλεϊατρική, τηλεδιοίκηση, τηλεκατάρτιση, και νέες μορφές εργασίας όπως η τηλεεργασία, οι οποίες φαίνεται ότι αλλάζουν σε μεγάλο βαθμό την χωρική κατανομή των δραστηριοτήτων. Η πρόταση που περιέχεται για τα δίκτυα αυτά είναι να επισπευθεί σε όσο το δυνατόν πιο σύντομο χρονικό διάστημα η διάδοση των τεχνολογιών της πληροφορίας, η δημιουργία κοινών διευρωπαϊκών υπηρεσιών, η δημιουργία δικτύων που να συνδέονται λειτουργικά, η ενίσχυση και αξιοποίηση της Ε&Α για τις νέες τεχνολογίες, η γενίκευση της χρήσης των τεχνολογιών αυτών στην εκπαίδευση και την κατάρτιση, και η απελευθέρωση των αγορών για τα δίκτυα αυτά.

Για τα μεταφορικά δίκτυα αναφέρεται ότι πρέπει να υπάρξει βελτίωση των μεταφορικών υποδομών ώστε να επιτραπούν: η καλύτερη, ασφαλέστερη και φθηνότερη κυκλοφορία ώστε να βελτιωθεί η παραγωγικότητα, η χωροταξική οργάνωση του ευρωπαϊκού χώρου για να αποφευχθούν συγκεντρώσεις πλούτου και πληθυσμού, η γεφύρωση με την Ανατολική Ευρώπη, που είναι απαραίτητη για να υπάρξει ανταπόκριση στις εκδηλούμενες ανάγκες, να αυξηθούν οι επενδύσεις και να τονωθούν οι συναλλαγές, ο καλύτερος συνδυασμός των διάφορων συστημάτων (πολυτροπία) για να αυξηθούν οι επιδώσεις τους και να περιοριστούν οι αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Μέχρι στιγμής έχουν προωθηθεί αρκετές ενέργειες για τα δίκτυα αυτά κυρίως για τα τρένα υψηλών ταχυτήτων (TGV), για τις συνδυασμένες μεταφορές, για τις κύριες οδικές αρτηρίες, τις πλωτές οδούς, ενώ αναμένεται να ολοκληρωθούν σχέδια για τις κλασικές σιδηροδρομικές μεταφορές, τα αεροδρόμια και την λιμενική υποδομή.

Για την ενέργεια αναφέρεται ότι πρέπει να προωθηθούν έργα για την εξασφάλιση της καλύτερης λειτουργικότητας των δικτύων, την ενοποίηση των εθνικών δικτύων ενέργειας, την ορθολογική αξιοποίηση των φυσικών πόρων, την παραγωγή ενέργειας με φιλικούς προς το περιβάλλον τρόπους και την αξιοποίηση του φυσικού αερίου.

Στα πλαίσια αυτά έχει μελετηθεί και προωθηθεί η κατασκευή μεγάλων έργων στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο. Τα έργα αυτά αφορούν όλα τα παραπάνω προτεινόμενα δίκτυα και για την χώρα μας είναι: Ο αυτοκινητόδρομος Πάτρα-Αθήνα-Θεσσαλονίκη-Ελληνοβουλγαρικά σύνορα, η Εγνατία οδός, το νέο αεροδρόμιο στα Σπάτα, η σύνδεση του ηλεκτρικού δικτύου με Ιταλία και ο αγωγός του φυσικού αερίου.

2) Την μείωση των δημοσίων ελλειμμάτων. Η κακή διαχείριση των δημοσίων οικονομικών έχει φέρει σε άσχημη θέση τις οικονομίες των ευρωπαϊκών κρατών. Επιπλέον η πορεία προς την νομισματική και οικονομική ένωση όπως αποφασίστηκε στο Maastricht απαιτεί την προσαρμογή των οικονομιών των κρατών μελών της Ε.Ε σε ορισμένα κριτήρια που έχουν τεθεί. Η προσαρμογή αυτή απαιτεί σταδιακή μείωση των δημοσίων ελλειμμάτων στον βαθμό που αυτά αποτελούν έναν από τους κυριότερους παράγοντες της κρίσης και της συνεχιζόμενης ύφεσης, αλλά και των άλλων προβλημάτων υψηλά επιτόκια, πληθωρισμός, έλλειψη επενδύσεων, που καθλώνουν την Ευρωπαϊκή οικονομία. Επομένως, είναι προφανές, ότι χρειάζεται μια πολιτική περικοπής των δημοσίων δαπανών για μη παραγωγικές δραστηριότητες και

αναδιοργάνωσης της φορολογίας για διεύρυνση της φορολογικής βάσης αλλά και σταθεροποίησης του συστήματος ώστε να υπάρξει ευνοϊκό επενδυτικό κλίμα.

3) Την οργάνωση του ανταγωνισμού σε υγιείς βάσεις. Οι διατηρούμενες, σε πολλές περιπτώσεις, ασυμβατότητες στο θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις οικονομικές δραστηριότητες έχει επιφέρει μια αδυναμία συντονισμού τους και την ανυπαρξία υγιών βάσεων για την λειτουργία των αγορών σε καθεστώς πλήρους ανταγωνισμού. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την αδυναμία προσαρμογής των επιχειρήσεων στο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον που διέπεται από πιο χαλαρούς κανόνες και την μείωση της ανταγωνιστικότητας των Ευρωπαϊκών επιχειρήσεων σε διεθνές επίπεδο. Έτσι η αδυναμία αυτή των επιχειρήσεων τις έχει φέρει σε δυσχερή θέση με αρνητικά αποτελέσματα τόσο για την ανεργία, όσο και για τις δυνατότητες ανάπτυξης που είναι περιορισμένες. Για να λυθεί το πρόβλημα αυτό χρειάζεται να υιοθετηθούν μια σειρά αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο του ανταγωνισμού στην Ευρωπαϊκή αλλά και την παγκόσμια οικονομία, με τέτοιο τρόπο που να ενισχύει την συνολική αποτελεσματικότητα των οικονομιών και συνεπώς να ωθεί τις αναπτυξιακές διαδικασίες.

4) Την ενίσχυση των λιγότερο αναπτυγμένων κρατών. Οι χώρες αυτές που προσπαθούν να ανοίξουν τις οικονομίες τους στην παγκόσμια αγορά χρειάζονται σημαντική βοήθεια τόσο σε θεσμικά θέματα, όσο και σε χρηματικούς πόρους για να αναπτύξουν τις απαραίτητες δομές και υποδομές που θα τους επιτρέψουν να αναδιρθώσουν τις οικονομίες τους. Από την άλλη μεριά το άνοιγμα των οικονομιών αυτών είναι και προς όφελος των ήδη ανεπτυγμένων κρατών γιατί θα δημιουργηθούν νέες αγορές για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που παράγουν. Κρίνεται, λοιπόν, σκόπιμο η Ε.Ε να ενισχύσει τις χώρες αυτές στην προσπάθειά τους για αναδιάρθρωση των οικονομιών τους. Ο άμεσος στόχος είναι να ενισχυθούν οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης που αποτελούν και τον ζωτικό χώρο της Ε.Ε, με σημαντικά κονδύλια για υποδομές, με διακρατικές επενδύσεις και με μεταφορά τεχνογνωσίας και τεχνολογίας.

5) Αλλαγές στην εργασιακή νομοθεσία και την δράση υπέρ της απασχόλησης. Το σημερινό θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις εργασιακές σχέσεις παρουσιάζει σημαντικές αδυναμίες. Δημιουργήθηκε κάτω από άλλες συνθήκες και σήμερα που οι συνθήκες αυτές έχουν αλλάξει, αυτό παραμένει με αποτέλεσμα να παρατηρούνται αρνητικές επιπτώσεις που επιβαρύνουν την συνολική

αποτελεσματικότητα της οικονομίας. Θέματα που χρήζουν άμεσης και σωστής αντιμετώπισης είναι οι πολύ υψηλές εισφορές που επιβάλλονται για μη μισθολογικές αμοιβές των εργαζομένων, οι οποίες δυσχεραίνουν την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, η συνεχής εκπαίδευση των εργαζομένων πάνω στις νέες τεχνολογίες, η ανάπτυξη νέων μορφών εργασίας (πχ. part time) που μέχρι τώρα κινούνται στην σφαίρα των ανεπίσημων ή ημιεπίσημων θέσεων χωρίς τις απαραίτητες καλύψεις για τους εργαζομένους, η δημιουργία πιο ελαστικών ωραρίων για τους εργαζόμενους όπου αυτό είναι δυνατόν, η εξάλειψη των εμποδίων της κινητικότητας των εργαζομένων, επιδότηση των επιχειρηματιών για την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Είναι βέβαιο ότι αν αρθούν μια σειρά εμπόδια από τις αγορές εργασίας θα μπορέσει η ανάπτυξη να συμβαδίσει με την αύξηση της απασχόλησης, γεγονός που θα έχει σημαντικά οφέλη για την Ευρωπαϊκή οικονομία.

Επίσης, ένα από τα βασικά προβλήματα σε σχέση με την ανεργία που αντιμετωπίζουν οι Ευρωπαϊκές χώρες είναι η αδυναμία των ανέργων που έχουν μείνει μεγάλο διάστημα εκτός εργασίας να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας γεγονός που οφείλεται κατά κύριο λόγο στην χαμηλής ποιότητας εκπαίδευσή τους και στις ειδικεύσεις που έχουν, οι οποίες δεν ζητούνται από την αγορά. Επιπλέον τα ψηλά επιδόματα ανεργίας δεν τους αφήνουν να επανεκπαιδευτούν καθώς τους εξασφαλίζουν ικανοποιητικό εισόδημα. Από την άλλη μεριά είναι αρκετά δύσκολο για ορισμένες ομάδες ατόμων να μπουν στην αγορά εργασίας. Για παράδειγμα, νέοι που έχουν τελειώσει την βασική τους εκπαίδευση αλλά δεν έχουν συγκεκριμένη ειδίκευση, γυναίκες που θέλουν μερική απασχόληση γιατί θέλουν να προσέχουν τα παιδιά τους, άτομα με ειδικές ανάγκες και άτομα κοινωνικά αποκλεισμένα (π.χ. μειονότητες) δεν έχουν την δυνατότητα να μπουν στην αγορά εργασίας με καλές πιθανότητες εξεύρεσης μιας ικανοποιητικής δουλειάς. Για τον λόγο αυτό, απαιτείται μια ριζική αντιμετώπιση των θεμάτων αυτών με πολιτική υπέρ της απασχόλησης. Η επιδότηση για πρόσληψη ανέργων, η δυνατότητα αναγνωρισμένης κατάρτισης σε συνδυασμό με πρακτική εξάσκηση για όσους χρειάζονται επανειδίκευση, η ανάληψη επιχειρηματικής δράσης σε υπηρεσίες που σήμερα θεωρούνται ότι δεν προσφέρουν ικανοποιητικά κέρδη ή θεωρούνται υποτιμητικές, αλλά είναι σημαντικές για ορισμένους ανθρώπους, με κάποιες μορφές βοήθεια από το κράτος, μπορούν να δώσουν αρκετές ευκαιρίες για απασχόληση σε ανέργους ή άτομα που μπαίνουν για πρώτη φορά στην αγορά εργασίας.

Ετσι για παράδειγμα, υπηρεσίες όπως παροχή κατ'οίκον βοήθειας σε ηλικιωμένους, ανάπηρους, προετοιμασία γευμάτων και οικιακές εργασίες, φύλαξη παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, ασφάλεια πολυκατοικιών, δραστηριότητες αναψυχής, πολιτιστικές δραστηριότητες, επίσης προστασία των φυσικών ζωνών και των κοινόχρηστων χώρων, επεξεργασία υδάτων και εξυγίανση περιοχών που έχουν υποστεί ρύπανση, καθώς και μια σειρά άλλων τέτοιων υπηρεσιών μπορούν να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας που θα αποτελέσουν για πολλούς την ευκαιρία που χρειάζονται για να μπουν στην αγορά εργασίας και να εξελιχθούν επαγγελματικά.

6) Την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού. Τα εκπαιδευτικά συστήματα που υπάρχουν στις Ευρωπαϊκές χώρες έχει αποδειχτεί ότι δεν προσφέρουν την καλύτερη δυνατή κατάρτιση σε όσους έχουν περάσει από αυτά. Επιπλέον, η σύνδεση της εκπαίδευσης με την επαγγελματική πρακτική υστερεί σημαντικά, όπως και η παραγωγή εφαρμοσμένης έρευνας από τα ερευνητικά κέντρα η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί από τις παραγωγικές δραστηριότητες προς όφελος της αποτελεσματικότητάς τους. Επίσης, δεν δίνεται η δυνατότητα σε όσους έχουν κάποιες καλές ιδέες να τις εφαρμόσουν, εξαιτίας της αβεβαιότητας που υπάρχει σε ότι αφορά το πρακτικό αποτέλεσμα και την οικονομική απόδοση των καινοτομιών αυτών. Απαιτούνται, επομένως, σημαντικά κονδύλια για την αξιοποίηση αυτών των ερευνητικών προσπαθειών και η δημιουργία κατάλληλων προϋποθέσεων για να έχουν οι ιδέες αυτές πρακτική εφαρμογή.

Είναι λοιπόν αναγκαία η ενίσχυση των ερευνητικών προσπαθειών, κυρίως σε τομείς που φαίνεται να έχουν σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης όπως οι τεχνολογίες της πληροφορίας, οι βιοτεχνολογίες και οι οικοτεχνολογίες που αποτελούν σήμερα την βάση για την ανάπτυξη νέων ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων στην παγκόσμια οικονομία.

7) Την ενίσχυση των ΜΜΕ. Όπως φαίνεται τα τελευταία χρόνια οι ΜΜΕ αποτελούν το πρότυπο ευελιξίας και παραγωγικότητας και είναι παράγοντας της ανταγωνιστικότητας για τις μεγάλες επιχειρήσεις, μιας και αναλαμβάνουν ένα όλο και μεγαλύτερο κομμάτι της παραγωγής τους μέσω των υπεργολαβικών σχέσεων. Όμως, σε πολλές περιπτώσεις οι ΜΜΕ εμπεριέχουν στην δομή τους αρνητικές συνθήκες, όπως το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης των ιδιοκτητών τους, η αδυναμία εύρεσης κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού εξαιτίας της αδυναμίας άμεσης πληροφόρησης σχετικής με την

αγορά εργασίας, την έλλειψη δικτύων συνεργασίας με άλλες επιχειρήσεις που απαιτούνται για την καθετοποίηση της παραγωγής τους, την αδυναμία ενσωμάτωσης νέων τεχνολογιών εξαιτίας του υψηλού κόστους που προκύπτει για αυτές και την αδυναμία απορρόφησης χρηματικών πόρων από το τραπεζικό σύστημα που δείχνει αρνητική στάση απέναντι σε υψηλού επιχειρηματικού κινδύνου επενδυτικές πρωτοβουλίες.

Τα προβλήματα αυτά εμποδίζουν σε μεγάλο βαθμό τις ΜΜΕ να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν. Θα πρέπει επομένως να ληφθούν συγκεκριμένα μέτρα ενίσχυσης των ΜΜΕ, κυρίως σε ότι αφορά την πρόσβασή τους σε πηγές χρηματοδότησης, στις πηγές ενημέρωσης, στα αποτελέσματα της έρευνας. Πρέπει, επίσης, να αρθούν ορισμένες δυσκολίες που προκύπτουν από χρηματοοικονομικούς, δημοσιονομικούς και νομικούς περιορισμούς που επιβαρύνουν σημαντικά την ανάπτυξη των ΜΜΕ, καθώς και να δημιουργηθούν τα δίκτυα συνεργασίας, εκείνα που είναι απαραίτητα σε μεγάλο βαθμό για την επιβίωση των επιχειρήσεων αυτών, που όπως φαίνεται μόνο με την συνεργασία μπορούν να αναπτυχθούν, αφού το μικρό τους μέγεθος δεν τους δίνει την δυνατότητα να διεκδικήσουν μεγάλα κομμάτια της αγοράς.

8) Την "απουλοποίηση" οικονομιών. Ένα από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ευρωπαϊκής οικονομίας στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον θα πρέπει να είναι η δημιουργία και η εξαγωγή γνώσεων. Η "απουλοποίηση" των οικονομιών εκφράζεται κυρίως με την τάση των βιομηχανιών να αποκεντρώνουν σημαντικά κομμάτια της παραγωγικής τους διαδικασίας και με την ταχεία ανάπτυξη των υπηρεσιών. Έτσι τα σημαντικά στοιχεία της ανταγωνιστικότητας και του κόστους δεν είναι πλέον το κόστος των άμεσων συντελεστών παραγωγής, αλλά η ποιότητα της εκπαίδευσης, της κατάρτισης, η αποτελεσματική οργάνωση, η ικανότητα βελτίωσης της παραγωγικής διαδικασίας, η έρευνα και η ανάπτυξη νέων προϊόντων και η ενσωμάτωσή τους στην βιομηχανία, και μια σειρά από άλλα στοιχεία που έχουν πολύ μικρή σχέση με αυτό καθ'εαυτό το προϊόν, αλλά σχετίζονται με μη υλικά στοιχεία.

Όπως βλέπουμε είναι σημαντικό οι επενδύσεις τόσο του κράτους όσο και οι ιδιωτικές να στραφούν στα στοιχεία αυτά τα οποία, αν και δεν είναι εύκολο να δούμε την απόδοσή τους, είναι εξίσου απαραίτητα για την άνοδο της ανταγωνιστικότητας, την μείωση της ανεργίας και την ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής οικονομίας.

9) Την ενίσχυση των τοπικών φορέων. Οι απαραίτητες δομές ανάπτυξης σχέσεων συνεργασίας ανάμεσα στις επιχειρήσεις και το παραγωγικό δυναμικό μπορούν να δημιουργηθούν μόνο μέσα σε μια αποκεντρωμένη οικονομία. Έτσι είναι σημαντικό να ενισχυθούν τόσο οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης όσο και κάθε άλλος φορέας που μπορεί σε τοπικό επίπεδο να αναλάβει συγκεκριμένες δράσεις, αφού είναι φανερό ότι μόνο στο επίπεδο αυτό ενσωματώνονται πληρέστερα όλα τα στοιχεία της δημόσιας δράσης, μπορούν να πολλαπλασιαστούν τα δίκτυα εταιρικής σχέσης και να επιτευχθεί η απαραίτητη κοινωνική συναίνεση για την δημιουργία ενός νέου αναπτυξιακού προτύπου. Με τον τρόπο αυτό θα αποφευχθούν και οι σοβαρές δυσκαμψίες της κεντρικής διοίκησης που αποτελούν έναν σημαντικό παράγοντα αύξησης του κόστους το οποίο επιβαρύνει τελικά το σύνολο της οικονομίας.

10) Την προστασία του περιβάλλοντος και την διαμόρφωση ενός νέου αποτελεσματικότερου αναπτυξιακού προτύπου: της βιώσιμης ανάπτυξης. Η υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων και οι σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον που επέφερε το προηγούμενο μοντέλο της μαζικής παραγωγής, είναι πλέον αντιληπτό ότι δεν πρέπει να συνεχιστούν. Η ανάπτυξη δεν μπορεί να βασίζεται στην καταστροφή του περιβάλλοντος με το οποίο είναι άρρηκτα συνδεδεμένη και η δική μας ύπαρξη. Το νέο αναπτυξιακό πρότυπο που προτείνεται μέσα στην "Λευκή Βίβλο" και αποτελεί το σημαντικότερο θέμα συζήτησης στην διεθνή βιβλιογραφία για την ανάπτυξη είναι η βιώσιμη ή "αιφορική" ανάπτυξη. Το μοντέλο αυτό βασίζεται στην ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων, με τέτοιο τρόπο που αφενός να μην εμποδίζεται η οικονομική ανάπτυξη, αφετέρου να μην υποσκάπτεται η επιβίωση των μελλοντικών γενεών.

Για να γίνει όμως αυτό πρέπει να συμβούν δύο πράγματα. Να ενσωματωθούν στις παραγωγικές διαδικασίες νέες παραγωγικές μέθοδοι με απόβλητα λιγότερο ρυπογόνα, και όπου αυτό δεν είναι άμεσα δυνατό να υπάρχει πρόβλεψη για καθαρισμό των αποβλήτων αυτών, και να αρχίσει μια προσπάθεια αναστροφής της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, που εμφανίζεται σήμερα, με μια διαδικασία απορρύπανσης των φυσικών και ανθρωπογενών συστημάτων. Οι δύο αυτές παρεμβάσεις, δηλαδή οι διαδικασίες απορρύπανσης και η ανάπτυξη ερευνητικών προσπαθειών για την δημιουργία καθαρότερων μεθόδων παραγωγής, μπορούν να δημιουργήσουν αρκετές νέες θέσεις εργασίας. Επίσης, θα πρέπει να υιοθετηθούν μια σειρά από θεσμικά μέτρα που να ενισχύουν την κατεύθυνση της προστασίας του

περιβάλλοντος, όπως για παράδειγμα η επιβολή αυστηρών ποινών σε ρυπογόνες βιομηχανίες, η προώθηση της ανακύκλωσης των προϊόντων, θεσμοθέτηση κινήτρων για ενσωμάτωση των καθαρών τεχνολογιών στις παραγωγικές διαδικασίες και ενίσχυση των ερευνητικών προσπαθειών για την ανάπτυξη φιλικότερων προς το περιβάλλον προϊόντων.

1.4 Στρατηγική Ανάπτυξης του Ελληνικού χώρου

Τελευταία ίσως ευκαιρία για να αναπτυχθεί σωστά η Ελληνική οικονομία και σίγουρα τελευταία με τόσο μεγάλη εισροή χρηματικών πόρων, είναι το 2^ο ΚΠΣ που αναμένεται να ξεκινήσει μέσα στην διάρκεια του τρέχοντος έτους και να ολοκληρωθεί μέχρι το 1999. Στα πλαίσια, λοιπόν, του 2^{ου} ΚΠΣ και έχοντας υπόψιν μας όλα όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω για την κατάσταση στην παγκόσμια οικονομία, αλλά και τις προτάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής όπως αναφέρονται στην “Λευκή Βίβλο” προτείνουμε την ακόλουθη στρατηγική οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης που πιστεύουμε ότι μπορεί με κατάλληλη εφαρμογή να επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα.

1) Πρέπει να αλλάξει ριζικά ο ρόλος της Αθήνας στο οικονομικό πλαίσιο της χώρας μας. Από μια βιομηχανική μητρόπολη που είναι σήμερα και παρά την αύξηση του τριτογενή τομέα, κυρίως λόγω του δημόσιου τομέα, που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί θετική υπό άλλες συνθήκες, να μετατραπεί σε τεχνολογική μητρόπολη (θα μπορούσαμε να πούμε περιοχή προσέλκυσης βιομηχανιών και ερευνητικών κέντρων νέων τεχνολογιών) με την δημιουργία στον ευρύτερο Αττικό χώρο Τεχνολογικών Πάρκων, Επιστημονικών Πάρκων, Εκκολαπτηρίων ώστε να υπάρξει καλύτερη εκμετάλλευση του επιστημονικού δυναμικού που συγκεντρώνεται εκεί. Ταυτόχρονα μπορεί να γίνει το πληροφοριακό κέντρο της Ελλάδας αλλά και όλης της Ανατολικής Μεσογείου. Παράλληλα, πιστεύουμε ότι θα πρέπει με κατάλληλη πολιτική να απομακρυνθούν οι βιομηχανίες που βρίσκονται γύρω και μέσα στην Αττική, εκτός βέβαια από συγκεκριμένες περιπτώσεις που είναι σχεδόν αδύνατο να μετακινηθούν. Στην περιοχή να μείνουν μόνο βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας που θα εκμεταλλεύονται την έρευνα που θα γίνεται μέσα στα ερευνητικά κέντρα που όπως είπαμε θα δημιουργηθούν. Επίσης, η Αθήνα μπορεί να γίνει και πολιτιστική, περιβαλλοντική, τεχνολογική μητρόπολη. Αν γίνουν οι παραπάνω ενέργειες η Αττική θα αποσυμφορηθεί από τον μεγάλο πληθυσμό που έχει συγκεντρωθεί εκεί σήμερα και θα πάψει να έχει τα περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα.

2) Η Θεσσαλονίκη, η δεύτερη σήμερα μητρόπολη στον Ελληνικό χώρο, θα πρέπει να αναβαθμιστεί και να παίξει τον ρόλο της “Πρωτεύουσας” των Βαλκανίων. Η στρατηγική της θέσης της δίνει μεγάλες δυνατότητες για ανάπτυξη γενικά του τριτογενή τομέα και ειδικότερα του εμπορίου. Επίσης, μπορεί να γίνει η άλλη Ελληνική Τεχνόπολη μιας και διαθέτει το μεγαλύτερο Ελληνικό Πανεπιστήμιο και τους περισσότερους φοιτητές και καθηγητές. Θα πρέπει επίσης η Θεσσαλονίκη να γίνει, κάτι αντίστοιχο με την Αθήνα, το πληροφοριακό κέντρο της Βαλκανικής και ο πόλος έλξης οικονομικών δραστηριοτήτων από όλο τον Βαλκανικό χώρο και από τις άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης με την δημιουργία κάθετων αξόνων από την Ελλάδα προς την Πολωνία και τις χώρες της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης (Ουκρανία, Λευκορωσία, Ρωσία) με τις οποίες έχουμε πολύ καλές σχέσεις.

3) Οι πόλεις μεσαίου μεγέθους όπως η Πάτρα, ο Βόλος, η Λάρισα, το Ηράκλειο, τα Ιωάννινα, η Κοζάνη, η Καβάλα, η Αλεξανδρούπολη και άλλες θα γίνουν τα περιφερειακά τεχνολογικά κέντρα μιας και διαθέτουν δυναμικά Πανεπιστημιακά Ιδρύματα που μπορούν να γίνουν κέντρα έρευνας που θα αφορά κυρίως την ανάπτυξη της τοπικής παραγωγικής βάσης. Παράλληλα θα απορροφήσουν ένα κομμάτι της βιομηχανίας που θα αποκεντρωθεί από την Αθήνα (ίσως και την Θεσσαλονίκη), γεγονός που θα ωφελήσει την τοπική οικονομία. Επίσης, θα δημιουργήσουν βιομηχανίες με τοπικό χαρακτήρα, που θα εκμεταλλεύονται δηλαδή τις δυνατότητες της περιοχής τους, τόσο από πλευράς ανθρώπινου δυναμικού, όσο και από την πλευρά της ανάπτυξης διασυνδέσεων με την υπόλοιπη παραγωγική βάση των περιοχών και βέβαια της σωστής χρησιμοποίησης των υπάρχοντων φυσικών πόρων.

4) Οι μικρότερες, αλλά δυναμικές πόλεις όπως έχουν επανειλημμένα αποδείξει, θα απορροφήσουν και αυτές με την σειρά τους μέρος της βιομηχανικής παραγωγής που θα αποκεντρωθεί, με ταυτόχρονη δημιουργία τοπικών μεταποιητικών μονάδων που θα εκμεταλλεύονται την παραγωγική δυναμικότητα της περιοχής και τις όποιες πρώτες ύλες μπορούν να παραχθούν από την αγροτική παραγωγή ή υπάρχουν διαθέσιμες στον φυσικό πλούτο κάθε περιοχής. Επίσης θα ενισχυθούν οι “παραδοσιακές” βιομηχανίες των περιοχών αυτών, παραδοσιακές από άποψη παραγωγικού κλάδου και όχι τεχνολογίας παραγωγής, μιας και πολλές από αυτές αναπτύχθηκαν σε μεγάλο βαθμό εξαιτίας τοπικών ιδιαιτεροτήτων που βέβαια πρέπει να διατηρηθούν.

5) Οι ενδυνάμει τουριστικές περιοχές, δηλαδή οι ήδη ανεπτυγμένες αλλά και όσες διαθέτουν αναξιοποίητους τουριστικά φυσικούς και άλλους πόρους, πρέπει να προσανατολιστούν σωστά σε μορφές τουρισμού που δεν επιβαρύνουν το περιβάλλον, όπως αγροτουρισμός, οικότουρισμός, αθλητικά κέντρα υψηλών προδιαγραφών, συνεδριακά κέντρα, ενώ ταυτόχρονα έχουν σημαντική οικονομική απόδοση.

6) Η ενίσχυση των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α' και Β' βαθμού στις κατευθύνσεις που έχουν πιο πάνω αναφερθεί, αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για την σωστή αξιοποίηση του τοπικού δυναμικού. Η ανάγκη για προσαρμογή των γενικότερων στρατηγικών στις ανάγκες του κάθε τόπου, με τον καταλληλότερο τρόπο και η απαραίτητη συναίνεση των τοπικών φορέων στον σχεδιασμό αυτό δεν μπορεί πλέον, όπως έχει αποδειχτεί, να γίνεται από κεντρικές υπηρεσίες που γνωρίζουν ελάχιστα την κάθε περιοχή.

7) Η δημιουργία νέων και η αναβάθμιση των υπάρχοντων μεταφορικών δικτύων. Εκτός από τον παραδοσιακό άξονα ανάπτυξης Σ, Πάτρας-Αθήνας-Θεσσαλονίκης, που έχουν αναπτυχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό οι υποδομές αυτές, το μεγαλύτερο μέρος των περιφερειακών κέντρων έχει πολύ χαμηλού επιπέδου οδικά μεταφορικά συστήματα. Εκτός αυτού η σιδηροδρομική υποδομή στην χώρα μας είναι σχεδόν ανύπαρκτη σε περιοχές εκτός του άξονα. Είναι επομένως απαραίτητος ο επανασχεδιασμός των μεταφορικών δικτύων. Μια καλή προσπάθεια στην κατεύθυνση αυτή είναι η Εγνατία οδός, αλλά πιστεύουμε ότι δεν είναι επαρκής. Θα πρέπει να δημιουργηθούν και άλλοι άξονες (όπως για παράδειγμα ο άξονας Βόλος-Ηγουμενίτσα ή κάποιος παρόμοιος που θα συνδέει την Ήπειρο με την Ανατολική Ελλάδα) και να διευρυνθεί το σιδηροδρομικό δίκτυο προς την Δυτική Ελλάδα. Τα δίκτυα αυτά θα άρουν την απομόνωση από πολλές περιοχές και θα βοηθήσουν στην καλύτερη διάχυση των βιομηχανιών (που προτείνεται πιο πάνω) αφού θα επιτρέψουν την γρηγορότερη, ασφαλέστερη και με χαμηλότερο κόστος μετακίνηση των προϊόντων τους προς τις αγορές. (Για περισσότερα στοιχεία για τις προτεινόμενες συγκοινωνιακές υποδομές βλέπε Δρόμος / Ρογκάν 1993).

8) Δημιουργία τηλεπικοινωνιακών δικτύων υψηλών προδιαγραφών σε όλο τον Ελληνικό χώρο. Εξίσου σημαντική με τις μεταφορικές υποδομές και κύριος παράγοντας ανάπτυξης είναι πλέον οι τηλεπικοινωνίες. Η σημερινή κατάσταση στην χώρα μας μπορεί επεικώς να χαρακτηριστεί ανεπαρκής. Επιπλέον η δημιουργία και σωστή λειτουργία των Τεχνοπόλεων,

Τεχνολογικών Πάρκων και όλων των αναφερόμενων δικτύων συνεργασίας ανάμεσα σε επιχειρήσεις, πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα, δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς βασίζεται στην ύπαρξη ενός κατάλληλου τηλεπικοινωνιακού δικτύου. Είναι επομένως προφανές ότι απαιτείται σημαντική και συντονισμένη προσπάθεια ώστε να βελτιωθούν σε μεγάλο βαθμό οι τηλεπικοινωνίες στην Ελλάδα.

Οι προτάσεις αυτές συμβάλλουν κατά την άποψη μας ταυτόχρονα σε δύο κατευθύνσεις. Πρώτη κατεύθυνση η αποκέντρωση και αποσυμφόρηση των μεγάλων πόλεων και κυρίως της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Απώτερος στόχος είναι να ενισχυθεί η θέση της χώρας μας στο λεγόμενο “Τόξο της Μεσογείου” και να επεκταθεί με τον τρόπο αυτό ο σημερινός άξονας από την Βαρκελώνη και την Ιταλία προς την Ελλάδα και γενικότερα την Ανατολική Μεσόγειο, περιοχή στην οποία μπορούμε να έχουμε σημαντικό ρόλο. Η δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής “Ζώνης του Ήλιου” θα πρέπει να είναι κυρίαρχο στοιχείο τόσο στις Ελληνικές όσο και στις Ευρωπαϊκές αναπτυξιακές πολιτικές, αφού μπορεί να δημιουργήσει (και να αξιοποιήσει) σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα για το σύνολο της Ευρωπαϊκής οικονομίας. Επίσης, η αποκέντρωση αυτή θα ωφελήσει την περιφέρεια καθώς θα εμπλουτιστεί με ανθρώπινο δυναμικό, του οποίου η έλλειψη ήταν και είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της, αλλά θα βελτιώσει και το επίπεδο των υποδομών στην περιφέρεια που σήμερα είναι σε άσχημη κατάσταση.

Δεύτερη είναι η δημιουργία καλύτερων περιβαλλοντικών συνθηκών και σωστότερη αξιοποίηση των φυσικών πόρων προς την κατεύθυνση της “αιεφόρου” ανάπτυξης. Αποφεύγοντας την υπερσυγκέντρωση ανθρώπων και δραστηριοτήτων σε ορισμένες περιοχές μπορούμε αφενός να διαχειριστούμε με πιο αποδοτικό τρόπο τους φυσικούς, αλλά και τους χρηματικούς πόρους και αφετέρου να αποφύγουμε την περιβαλλοντική επιβάρυνση και υποβάθμιση που συνεπάγεται αυτή η υπερσυγκέντρωση. Είναι σημαντικό να καταλάβουν όλοι ότι διαφορετικά υποσκάπτουμε το μέλλον μας για την δημιουργία πρόσκαιρου κέρδους, γεγονός το οποίο δείχνει τουλάχιστον αδυναμία σωστής σκέψης, αν όχι παντελή έλλειψη νοημοσύνης.

Αν μέσα από τον σχεδιασμό του 2^{ου} ΚΠΣ μπορέσουν να δημιουργηθούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις, ώστε οι παραπάνω κατευθύνσεις να λειτουργήσουν σε σύντομο χρονικό διάστημα, πιστεύουμε ότι η ανάπτυξη της Ελληνικής Οικονομίας θα γίνει περισσότερο ισόρροπη αλλά και πιο αποδοτική, αντί της συνέχισης της πώλωσης που έχει δημιουργηθεί και

συντηρείται εδώ και τουλάχιστον 100 χρόνια σε βάρος κυρίως της Ελληνικής Περιφέρειας. Αυτά σε ότι αφορά την γεωγραφική κατανομή της ανάπτυξης.

Σε ότι αφορά θεσμικά θέματα, πιστεύουμε ότι χρειάζονται σημαντικές αλλαγές και στο υπάρχον θεσμικό πλαίσιο. Πιο συγκεκριμένα τα κίνητρα που ορίζουν οι αναπτυξιακοί νόμοι μέχρι τώρα έχουν αποδειχτεί ανεπαρκή. Θα πρέπει λοιπόν, να θεσπιστούν διαφορετικά κίνητρα προσανατολισμένα στις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε κάθε περιοχή. Επίσης, θα πρέπει να υπάρξει κάποιου είδους προσαρμογή στα χαρακτηριστικά του κάθε κλάδου. Παρομοίως θα πρέπει να δοθούν κίνητρα για συνεργασία των επιχειρήσεων, ιδίως των Μικρομεσαίων που αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα τα οποία είναι αδύνατο να λύσει κάθε μια μόνη της. Προβλήματα χρηματοδότησης, προώθησης προϊόντων, μετάδοσης της τεχνολογίας και της τεχνογνωσίας, πληροφόρησης γύρω από τις Ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες, συντονισμού των εξαγωγών, ανάληψης καινοτομικών προσπαθειών, είναι μερικά από αυτά που αντιμετωπίζουν οι ΜΜΕ και που μπορούν να λυθούν με συνεργασία σε σωστές βάσεις.

Ζητήματα αναδιάρθρωσης της γεωργίας, μεταποίησης και προώθησης των αγροτικών προϊόντων, νέες καλλιέργειες σε είδος αλλά και σε μεθόδους, πληροφόρηση γύρω από Ευρωπαϊκά θέματα όπως η ΚΑΠ αλλά και ευρύτερου ενδιαφέροντος όπως η GATT, αναδιοργάνωση των αγροτικών συνεταιρισμών, προώθηση προϊόντων ονομασίας προέλευσης και κατοχύρωση αποκλειστικών δικαιωμάτων στην παραγωγή και διακίνηση τους και μια σειρά άλλα θέματα που αφορούν την ποιοτική προσαρμογή του πρωτογενή τομέα στις συνθήκες που επικρατούν στην Ευρωπαϊκή και την παγκόσμια αγορά μπορούν και πρέπει να λυθούν με την προσαρμογή της υπάρχουσας νομοθεσίας, που παραμένει αρκετά δύσκαμπτη, στις συνθήκες που επικρατούν σήμερα.

Για να γίνουν βέβαια όλα αυτά χρειάζεται πρώτα από όλα πολιτική βούληση από την πλευρά αυτών που τελικά αποφασίζουν για το μοίρασμα της χρηματοδότησης. Εκμεταλλευόμενοι όμως τις προτάσεις της "Λευκής Βίβλου" για την δημιουργία διευρωπαϊκών δικτύων υψηλών αποδόσεων μπορούμε, πιστεύουμε, να δημιουργήσουμε τις απαραίτητες υποδομές για την επίτευξη των στόχων που πιο πάνω θέσαμε. Ταυτόχρονα η αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου στις κατευθύνσεις που αναφέρονται πιο πάνω είναι ζήτημα επιτακτικής ανάγκης και πρέπει να γίνει όσο το δυνατόν συντομότερα.

Κάποια άλλα βασικά προβλήματα όπως η φοροδιαφυγή, το ασταθές φορολογικό σύστημα που αλλάζει συνεχώς με συχνότητα ένα κάθε τρεις με τέσσερις μήνες, η έλλειψη σταθερής βιομηχανικής πολιτικής, η γεωργική πολιτική που δεν έχει ξεκάθαρους και σαφείς στόχους, η εμμονή στην ρύθμιση των τοπικών ζητημάτων από την κεντρική εξουσία που είναι υπερβολικά υδροκέφαλη και δύσκαμπτη με ταυτόχρονη υποβάθμιση των τοπικών φορέων ακόμα και όταν έχουν σημαντικές πρωτοβουλίες, η παροχή καλύτερης, υψηλότερης ποιότητας εκπαίδευσης και η διασύνδεση των πανεπιστημίων και των ερευνητικών κέντρων με τις παραγωγικές επιχειρήσεις, αλλαγές στην εργατική νομοθεσία, αποτελούν θέματα που χρήζουν άμεσης προσέγγισης και ριζοσπαστικών λύσεων αλλά και κοινωνικής αποδοχής. Αν όλα αυτά αλλάξουν τότε μόνο θα μπορούμε να έχουμε προοπτικές για σωστή και ισόρροπη ανάπτυξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, σήμερα, η άσκηση αναπτυξιακής πολιτικής σε διεθνές επίπεδο περνάει όλο και περισσότερο στην αρμοδιότητα των τοπικών φορέων (Σιδηρόπουλος και Παπαδασκαλόπουλος 1990). Είναι πλέον αυτοί οι οποίοι καθορίζουν τις κατευθύνσεις που πρέπει να ακολουθηθούν και τις ενέργειες που πρέπει να γίνουν. Στα πλαίσια αυτής της γενικότερης τάσης που επικρατεί και στην χώρα μας ενισχύεται η θέση των τοπικών αρχών στην διαδικασία λήψης σημαντικών τοπικών αποφάσεων, έχοντας σαν απώτερο στόχο την αποκέντρωση.

Με τις εκλογές που πραγματοποιήθηκαν πρόσφατα (Οκτώβριος 1994) για την ανάδειξη νομαρχιακών, δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων ο ρόλος των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης αναβαθμίζεται. Αποκτούν περισσότερα δικαιώματα, αλλά και υποχρεώσεις. Εκτός από τα διοικητικά καθήκοντα θα ασκούν και την οικονομική διαχείριση των πόρων τους έχοντας σαν στόχο την κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής τους.

Θα έχουν να εκτελέσουν ένα δύσκολο έργο και θα γίνεται συνεχώς δυσκολότερο, καθώς οι Ο.Τ.Α. θα έχουν να αντιμετωπίσουν την απειρία τους πάνω στην διαχείριση οικονομικών θεμάτων από την μια, και ένα κράτος με ασυντόνιστες και ανοργάνωτες υπηρεσίες, ανήμπορο να τους βοηθήσει, από την άλλη. Πρέπει να τεθούν οι σωστές βάσεις, από τώρα που είναι αρχή, ώστε οι υπηρεσίες τους να οργανωθούν σωστά και να λειτουργήσουν εποικοδομητικά, έχοντας το Κράτος σαν παράδειγμα προς αποφυγή για τα λάθη, στα οποία έχει υποπέσει στο παρελθόν, σχεδιάζοντας και προγραμματίζοντας για την ανάπτυξη του τόπου τους.

Ετσι λοιπόν το πρώτο βήμα των αρμόδιων φορέων θα πρέπει να είναι η εκπόνηση μελετών, οι οποίες θα είναι τα γνωστά μας Τοπικά Αναπτυξιακά Προγράμματα (Τ.Α.Π.). Είναι αυτά που θα προτείνουν τις ενέργειες, οι οποίες είναι απαραίτητες να γίνουν, βάζοντας στόχους σαφείς και ξεκάθαρους για την ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο, την καλύτερη αξιοποίηση των τοπικών παραγωγικών δυνάμεων, την σωστότερη διαχείριση των πόρων που διαθέτει μια περιοχή και την ενεργοποίηση όλων των φορέων και των πολιτών για συμμετοχή στη λύση των προβλημάτων που έχουν να αντιμετωπίσουν.

Όμως στην Ελλάδα υπάρχει ένα ιδιόμορφο νομικό καθεστώς. Τα Τοπικά Αναπτυξιακά Προγράμματα δεν είναι θεσμοθετημένα, κάτι που τα κάνει να μην έχουν συγκεκριμένη δομή και να μην μπορούν να εφαρμοστούν. Από την άλλη, η ανυπαρξία θεσμικού πλαισίου, τα κάνει περισσότερο ευέλικτα και ευπροσάρμοστα στις εκάστοτε συνθήκες. Παρόλα αυτά, όμως, έχουν εκπονηθεί αρκετά τέτοια προγράμματα με διάφορες μορφές και από διάφορους φορείς (Ο.Τ.Α., Νομαρχίες, Περιφέρειες, ΟΑΕΔ, διάφορες επιχειρήσεις δημοτικές ή αναπτυξιακές, Τράπεζες, Υπουργεία και πολλούς άλλους) μέχρι σήμερα, καθώς η ανάγκη για καταγραφή των προβλημάτων και εξεύρεση λύσεων, ελλείψει των χωροταξικών προγραμμάτων, τα οποία θα έπρεπε να αποτελούν την βάση και να δίνουν τις γενικές κατευθύνσεις ανάπτυξης στηριζόμενα στις ανάγκες του νομού, της περιφέρειας ή ολόκληρης της χώρας, έχουν οδηγήσει τους εμπλεκόμενους φορείς να επιζητούν αυτού του είδους τις μελέτες. Επίσης, η ανάγκη για χρηματοδότηση μέσω των Ευρωπαϊκών Πρωτοβουλιών καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το μέγεθος της ζήτησης για μελέτες τοπικού χαρακτήρα.

Οι μελέτες αυτές θα πρέπει να είναι το αποτέλεσμα της ανάλυσης της περιοχής που εξετάζεται, σαν ολότητα και όχι τμηματικά, πράγμα που συμβαίνει σε πολλές μελέτες αυτού του είδους, καθώς, όπως προείπαμε, η έλλειψη θεσμικού πλαισίου και η κακή, πολλές φορές, σύνθεση των επιστημονικών ομάδων τα οδηγεί σε λάθος κατευθύνσεις. Ένα αναπτυξιακό πρόγραμμα γίνεται σε όλα τα χωρικά επίπεδα, κυρίως όμως σε ομάδες κοινοτήτων, πράγμα που σημαίνει ότι είναι απαραίτητη η συνεργασία, μεταξύ των κοινοτήτων που εμπλέκονται και τις οποίες ενδιαφέρει άμεσα η επιτυχία των προτάσεων μιας τέτοιας μελέτης. Βασική προϋπόθεση για την κατάρτιση αλλά και την επιτυχή πορεία των προτάσεων ενός Τ.Α.Π. είναι η διακοινοτική συνεργασία παρότι δεν είναι εύκολο να επιτευχθεί και παρότι συνήθως δεν επιδιώκεται ούτε από τους μελετητές (αφού, πολύ συχνά, βρίσκουν απρόθυμους για συνεργασία τους εκάστοτε προέδρους και τους κατοίκους), ούτε και από τις ίδιες τις κοινότητες. Είναι φανερό ότι η διστακτικότητα απέναντι σε μια τέτοια συνεργασία οφείλεται κυρίως στην προκατάληψη των κατοίκων, λόγω της ελλιπούς ενημέρωσης για τις θετικές επιπτώσεις που θα έχει μια τέτοια κίνηση, μπροστά σε μια διοικητική συγχώνευση κοινοτήτων. Υπάρχουν, επίσης, επιφυλάξεις στο κατά πόσο αποτελεσματικά μπορούν να είναι κάποια μέτρα σε ενιαίο επίπεδο. Τα δύο αυτά προβλήματα δύσκολα ξεπερνούνται έστω κι αν τα μετέπειτα οφέλη της διακοινοτικής συνεργασίας θα είναι αρκετά (Ματθαίου 1994).

Ένα από αυτά είναι το γεγονός ότι στην περίπτωση της συγχώνευσης με την απασχόληση ίδιου αριθμού ατόμων γίνεται καταμερισμός στις τρέχουσες ανάγκες και υπάρχει πλεόνασμα ανθρώπινου δυναμικού για την απασχόληση του σε θέματα που αφορούν αναπτυξιακές δραστηριότητες, είτε μέσω των κρατικών επιχορηγήσεων, είτε μέσω των προγραμμάτων της Ε.Ε.

Θετικό στοιχείο, επίσης, είναι η λειτουργικότητα και ευελιξία που αποκτά ένας Ο.Τ.Α. που προέρχεται από συνένωση, αφού για μεγάλα έργα παίρνει απόφαση ένας δήμαρχος και όχι πολλοί κοινοτάρχες. Πολλές φορές μέσα σ'έναν αριθμό κοινοταρχών είναι δυνατόν να υπάρχουν ορισμένοι που έχουν αντιρρήσεις και ασκούν βέτο για την πραγματοποίηση κάποιων έργων από κοινού, πιστεύοντας ότι ζημιώνουν την κοινότητά τους, με αποτέλεσμα την καθυστέρηση ή την μη υλοποίησή τους.

Ένας συνενωμένος Ο.Τ.Α. αποκτά δύναμη. Γίνεται υπολογίσιμη, λόγω μεγέθους (πληθυσμού, έκτασης) και μπορεί πλέον να απαιτεί με περισσότερες πιθανότητες την επίλυση των προβλημάτων του. Και βέβαια αποκτά και υπηρεσίες υψηλότερου επιπέδου αφού αναφέρεται σε μεγαλύτερο πληθυσμό.

Ακόμα, άλλο ένα βασικό πλεονέκτημα, είναι η δυνατότητα επιλογής ανθρώπινου δυναμικού με περισσότερες εξειδικευμένες γνώσεις, ώστε η διοικητική και οικονομική διαχείριση να γίνει όσο το δυνατόν καλύτερα και αποτελεσματικότερα, για την επίτευξη στόχων ανάπτυξης και προόδου σ' όλους τους τομείς.

Με την συνένωση των κοινοτήτων γίνεται εκμετάλλευση από κοινού φυσικών πόρων που μπορεί να δημιουργούσαν πόλωση μεταξύ των κοινοτήτων λόγω κακής διαχείρισης και έλλειψης συνείδησης κοινοκτημοσύνης.

Πρέπει να γίνει αναφορά στο γεγονός ότι είναι απαραίτητη η εύρεση ενός τρόπου “ενοποίησης” κοινοτήτων, τέτοιος ώστε να επιτευχθεί με βάση την συνυπευθυνότητα η καλύτερη δυνατή συνεργασία για την περαιτέρω ανάπτυξη του τόπου τους. Στην Ελληνική, και όχι μόνο, πραγματικότητα αυτό είναι αναγκαίο. Στην Χώρα μας υπήρξε μια προσπάθεια ορισμού Αναπτυξιακών Συνδέσμων, που απέτυχε εξαιτίας της δυσλειτουργικότητας στην επιλογή των προτεινόμενων προς συνεργασία κοινοτήτων. Όμως, η επιτυχία ορισμένων από αυτούς και οι θετικές εξελίξεις που είχαν κατά καιρούς, οι όποιες προτάσεις τέθηκαν στη σωστή βάση της συνεργασίας,

δείχνει ότι αργά ή γρήγορα, ανάλογα με τις περιστάσεις και τα πρόσωπα, θα επιτευχθεί η απαραίτητη συνεργασία καθώς μέσω των ζωντανών παραδειγμάτων θα γίνει πλήρως κατανοητό ότι δεν μπορεί κανείς να έχει οφέλη αν λειτουργεί μόνος του.

Για την εκπόνηση, την εφαρμογή και την επίτευξη των στόχων ενός Τ.Α.Π. είναι απαραίτητη η συνεργασία και η συναίνεση ανάμεσα στους Ο.Τ.Α., που είναι συνήθως αρμόδιοι για την εκπόνηση τους, και στους άλλους φορείς της περιοχής που μπορούν να δώσουν σημαντικές προτάσεις, ιδέες και να παρέχουν το αξιολογικό δυναμικό τους για την καλύτερη εφαρμογή των τελικά επιλεγμένων λύσεων. Όμως, στην Ελληνική πραγματικότητα συνήθως τράπεζες, επαγγελματικά και επιστημονικά επιμελητήρια, σύλλογοι που θα εκπροσωπούν τους κατοίκους μιας περιοχής, επαγγελματικοί σύνδεσμοι δεν συμμετέχουν στις ομάδες εργασίας, δημιουργώντας έτσι μια ολοφάνερη έλλειψη. Αυτό οφείλεται τόσο στην ελλιπή πληροφόρηση των φορέων αυτών, όσο και στο ότι ορισμένοι δεν έχουν την διάθεση να συμμετάσχουν για διάφορους προσωπικούς ή πολιτικούς (κομματικούς συνήθως) λόγους.

Αποτέλεσμα είναι να μετατρέπονται οι αναπτυξιακοί στόχοι του Τ.Α.Π. σε μια απλή καταγραφή υποδομών και υπηρεσιών, που ο εκάστοτε πρόεδρος ή δήμαρχος θέλει να αναπτύξει. Παρατηρείται, δε, το φαινόμενο το κράτος να παίρνει το ρόλο των τοπικών φορέων, χωρίς οι τελευταίοι να κινητοποιούνται και να ευαισθητοποιούνται και βέβαια να μην δίνουν και την συγκατάθεσή τους καθώς και την υποστήριξή τους στο κράτος. Άλλες φορές πάλι η Τοπική Αυτοδιοίκηση ενεργεί με γνώμονα την χρηματοδότηση που τυχόν παρέχεται και αφού αυτή σταματήσει, πέφτουν στο κενό όλοι οι στόχοι των Τ.Α.Π.

Επίσης, θα πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα το θέμα της ευαισθητοποίησης των κατοίκων. Θεωρείται απαραίτητη η δημιουργία μιας ειδικής ομάδας εργασίας που θα έχει σαν σκοπό την προετοιμασία του εδάφους για την εφαρμογή των αποφάσεων. Πρέπει οι κάτοικοι να ενημερώνονται συνεχώς από τις λαϊκές συνελεύσεις, από τον τοπικό τύπο και από την διανομή ενημερωτικών εντύπων για τις εξελίξεις των προγραμμάτων καθώς και τις κινήσεις εφαρμογής των μέτρων και των έργων που αποφασίστηκαν να υλοποιηθούν. Άλλωστε οι κάτοικοι αποτελούν αναντικατάστατες πηγές πληροφοριών και είναι αυτοί που τελικά θα υποστούν τις συνέπειες από τα μελλοντικά έργα που θα γίνουν βάση των Τ.Α.Π. Είναι απαραίτητη η ενημέρωση αυτή γιατί οι πολίτες θα είναι παρόντες σε μια προσπάθεια, που πιθανόν, θα επιφέρει αλλαγή στην ποιότητα ζωής τους, στο βιωτικό τους επίπεδο, γενόμενοι

δέκτες των αποτελεσμάτων αυτής. Η προσπάθεια αυτή έχει την ανάγκη της υποστήριξης τους και της ενεργοποίησής τους για την γρήγορη έκβαση της ανάλυσης και της γρηγορότερης πραγματοποίησης των προβλεπόμενων στόχων. Θα είναι σύμμαχοι στην προσπάθεια των Ο.Τ.Α..

Ορισμένες όμως φορές η προσπάθεια ενημέρωσης των πολιτών και συνεργασία με διάφορους φορείς αποβαίνει χρονοβόρα. Αν, δε, οι απόψεις που εκφράζονται προς τους μελετητές δεν είναι συμβουλευτικές, αλλά πάνω σ'αυτές θέλουν να στηρίζουν στρατηγικές και κατευθύνσεις μπορεί να οδηγηθούν σε αδιέξοδο με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί πρόβλημα στην εκπόνηση του Τ.Α.Π.

Εδώ επεισέρχεται και ένα άλλο πρόβλημα, το οποίο είναι η μεγάλη χρονική διάρκεια (σε πολλές περιπτώσεις 2-3 χρόνια) της ολοκλήρωσης ενός τέτοιου προγράμματος (κυρίως εξαιτίας γραφειοκρατικών διοικητικών διαδικασιών). Ορισμένες φορές αλλάζουν σημαντικά οι συνθήκες μέσα στο διάστημα αυτό και ενώ η ανάλυση έχει γίνει με στοιχεία που αφορούν προηγούμενες καταστάσεις και χρονολογίες, τα συμπεράσματα και οι προτάσεις να μην μπορούν να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα.

Ένα άλλο στοιχείο που έχει να κάνει με την μεγάλη χρονική διάρκεια είναι και το γεγονός ότι είναι αρκετά δύσκολο να διατηρηθεί το ενδιαφέρον αμείωτο από όλες τις πλευρές καθ'όλη την διάρκεια εκπόνησης ενός Τ.Α.Π.. Είναι κοινά αποδεκτό ότι οι διαδικασίες ανάθεσης και υλοποίησης είναι αρκετά χρονοβόρες και γραφειοκρατικές.

Ακόμα βασικά προβλήματα, είναι η έλλειψη ικανότητας στήριξης των αποφάσεων με βάση θεωρητικές προσεγγίσεις και η όχι πλήρης σύσταση ομάδων μελετητών, που δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις ενός Τ.Α.Π., με αποτέλεσμα να αφήνονται κάποιοι τομείς χωρίς μελέτη. Τα παραπάνω, συν την ανυπαρξία μιας στρατηγικής που προκύπτει από την απουσία χωροταξικών προγραμμάτων, κάνει πολλές φορές το περιεχόμενο των αναπτυξιακών μελετών ουσιαστικά ανεπαρκές. Η έλλειψη σύνδεσης της υπό μελέτη περιοχής με τον ευρύτερο χώρο της και της εξέτασης της κατάστασης πιο σφαιρικά, όπως θα απαιτούσε μια τέτοια προσέγγιση, κάνουν ορισμένες μελέτες ανεπαρκείς. Έτσι το μόνο που τελικά γίνεται είναι η συλλογή και η επεξεργασία στοιχείων. Ακόμα και αυτά δεν είναι άξια εμπιστοσύνης γιατί, απλά, οι κρατικές υπηρεσίες δεν μπορούν να συντονιστούν μεταξύ τους και να τα επαληθεύσουν. Στηριζόμενοι σ'αυτά τα

στοιχεία, οι μελετητές κάνουν τις προτάσεις τους, οι οποίες χαρακτηρίζονται μάλλον αποσπασματικές, χωρίς ξεκάθαρη στρατηγική. Ακόμα και αυτές δεν εφαρμόζονται, εξαιτίας της αδυναμίας των αρμόδιων φορέων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

3.1 Ιστορικά Στοιχεία

Η Ημαθία είναι μια από τις αρχαιότερα κατοικημένες περιοχές της Ελλάδας. Ο προϊστορικός οικισμός της σημερινής Νέας Νικομήδειας, ο οποίος βρίσκεται σε απόσταση περίπου 10 χλμ. από την πρωτεύουσα του νομού Βέροιας, χρονολογείται ότι δημιουργήθηκε στα 6.250 π.χ.

Σαν γεωγραφικά της όρια, η αρχαία Ημαθία είχε τους ποταμούς Αλιάκμονα και Κάτω Αξιό και το μυχό του Θερμαϊκού. Οι σημαντικότερες πόλεις που υπήρχαν στην γεωγραφική της περιοχή ήταν οι Αιγές, Πέλλα και Βέροια. Όπως είναι γνωστό, για κάποιο χρονικό διάστημα ολόκληρη η περιοχή της Μακεδονίας είχε το όνομα Ημαθία.

Ο Νομός ήταν το κέντρο του Μακεδονικού Κράτους και αυτό αποδεικνύεται από τα πολλά διάσπαρτα μνημεία της Μακεδονικής αλλά και Ελληνιστικής εποχής (Θησαυροί Βεργίνας, Μακεδονικός Τάφος Λευκαδίων, Μνημείο Λύσωνος και Καλλικλέους, Σχολή Αριστοτέλη κλπ).

Στην εποχή της μεγάλης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η Βέροια αποτελούσε την έδρα του Κοινού των Μακεδόνων, και έγινε μια από τις πρώτες Χριστιανικές Μητροπόλεις στον κόσμο και είναι γνωστή από τις ομιλίες του Αγ. Παύλου του οποίου το Βήμα σώζεται μέχρι σήμερα.

Την εποχή του Βυζαντίου και της Τουρκοκρατίας η Ημαθία ακολούθησε την τύχη όλης της Μακεδονίας, ενώ η αρχαιότερη πόλη και πρωτεύουσά της εξακολούθησε να διαδραματίζει ένα σημαντικό, κεντρικό ρόλο στην περιοχή.

Στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα, συμμετείχε στον Μεγάλο Σηκωμό του Γένους, και η δική της επανάσταση, αφού πέρασε από τη Μάχη στο Μοναστήρι της Δορβάς (η οποία βρίσκεται 3 χλμ από την Βέροια), κατέληξε στη Θυσία των Γυναικών της Νάουσας στους καταρράκτες του ποταμού Αράπιτσα.

Στο δεύτερο μισό του αιώνα, γύρω στο 1870 η πόλη της Νάουσας γνωρίζει μια πρωτοφανή, για την εποχή και την ευρύτερη περιοχή, βιομηχανική

ανάπτυξη, που βασίζεται σε μεγάλα εργοστάσια κλωστούφαντουργίας, που δημιουργήθηκαν από Ναουσαίους επιχειρηματίες και εκμεταλλεύονταν τις υδατοπτώσεις του τοπικού ποταμού, ενώ ταυτόχρονα τον ίδιο καιρό η επαναστατική δραστηριότητα των πολιτών της περιοχής εξακολουθεί να είναι δυναμική (Μάχη στο Μοναστήρι των Αγ. Πάντων).

Στις αρχές του επόμενου αιώνα, η ιστορική περιοχή του Βάλτου αποτελεί το στρατηγικό κέντρο του Μακεδονικού Αγώνα. Η περιοχή, τελικά, απελευθερώνεται από τον τούρκικο ζυγό και ενσωματώνεται στο υπόλοιπο Ελληνικό Κράτος τον Οκτώβριο του 1912. Με την Μικρασιατική Καταστροφή εγκαταστάθηκαν στην περιοχή πολλοί πρόσφυγες στα αστικά κέντρα, σε μικρές πεδινές κοινότητες και σε ορισμένους νέους οικισμούς που δημιουργήθηκαν. Στη συνέχεια, με Διάταγμα της 1-12-1928 η μέχρι τότε Επαρχία Βέροιας μετονομάζεται σε Επαρχία Ημαθίας και τέλος το έτος 1946 ιδρύεται ο μέχρι σήμερα γνωστός, Νομός Ημαθίας.

3.2 Γεωγραφικά χαρακτηριστικά

Ο Νομός Ημαθίας ανήκει στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας. Συνορεύει βόρεια με το Νομό Πέλλας, νότια και νοτιοανατολικά με το Νομό Πιερίας, ανατολικά με το Νομό Θεσσαλονίκης και τέλος δυτικά και νοτιοδυτικά με το Νομό Κοζάνης, ενώ υπάρχει μια στενή και αλίμενη λωρίδα του, μεταξύ των εκβολών των ποταμών Αλιάκμονα και Λουδία, με την οποία συνδέεται με το Θερμαϊκό κόλπο (Χάρτης 1).

Η συνολική του έκταση είναι 1.699 km^2 και διοικητικά διαιρείται σε δύο Επαρχίες, την Επαρχία Ημαθίας που έχει έκταση 1.234 km^2 και την Επαρχία Νάουσας με έκταση 465 km^2 , σε τέσσερις δήμους, Βέροιας και Αλεξάνδρειας στην Επαρχία Ημαθίας, Νάουσας και Ειρηνούπολης στην Επαρχία Νάουσας, σε 61 κοινότητες και 31 οικισμούς. Πρωτεύουσα του νομού είναι η Βέροια.

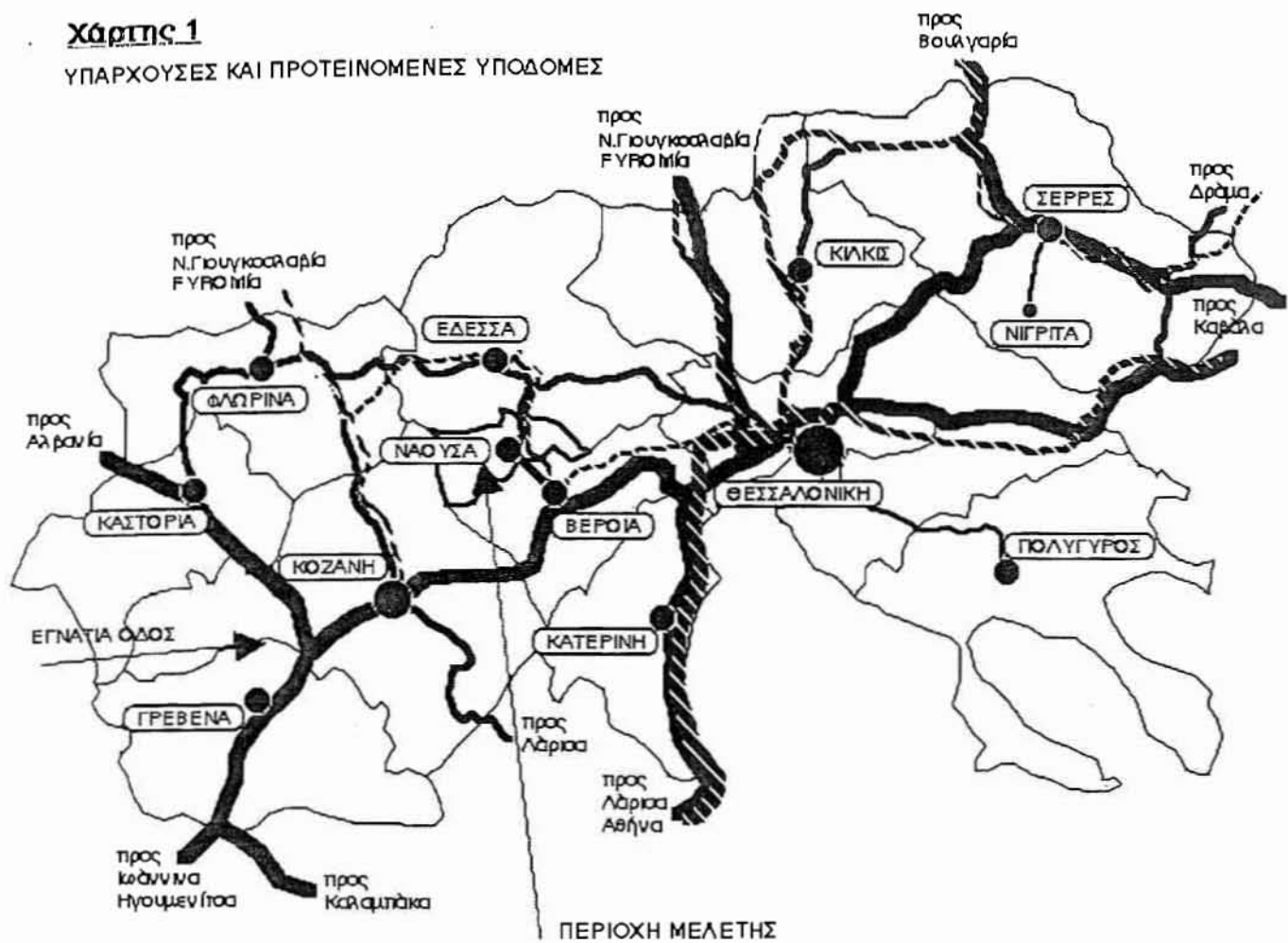
Η μορφολογία του εδάφους του Νομού Ημαθίας χαρακτηρίζεται από τα παρακάτω ποσοστά:

1. 49,85% είναι ορεινό και έχει συνολική έκταση 857 km^2
2. 5,00% είναι ημιορεινό και η έκτασή του είναι 85 km^2
3. 46,15% είναι πεδινό με έκταση 767 km^2

Αντίστοιχη είναι και η μορφολογία της Επαρχίας Νάουσας (Χάρτης 2).

Χάρτης 1

ΥΠΑΡΧΟΥΣΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

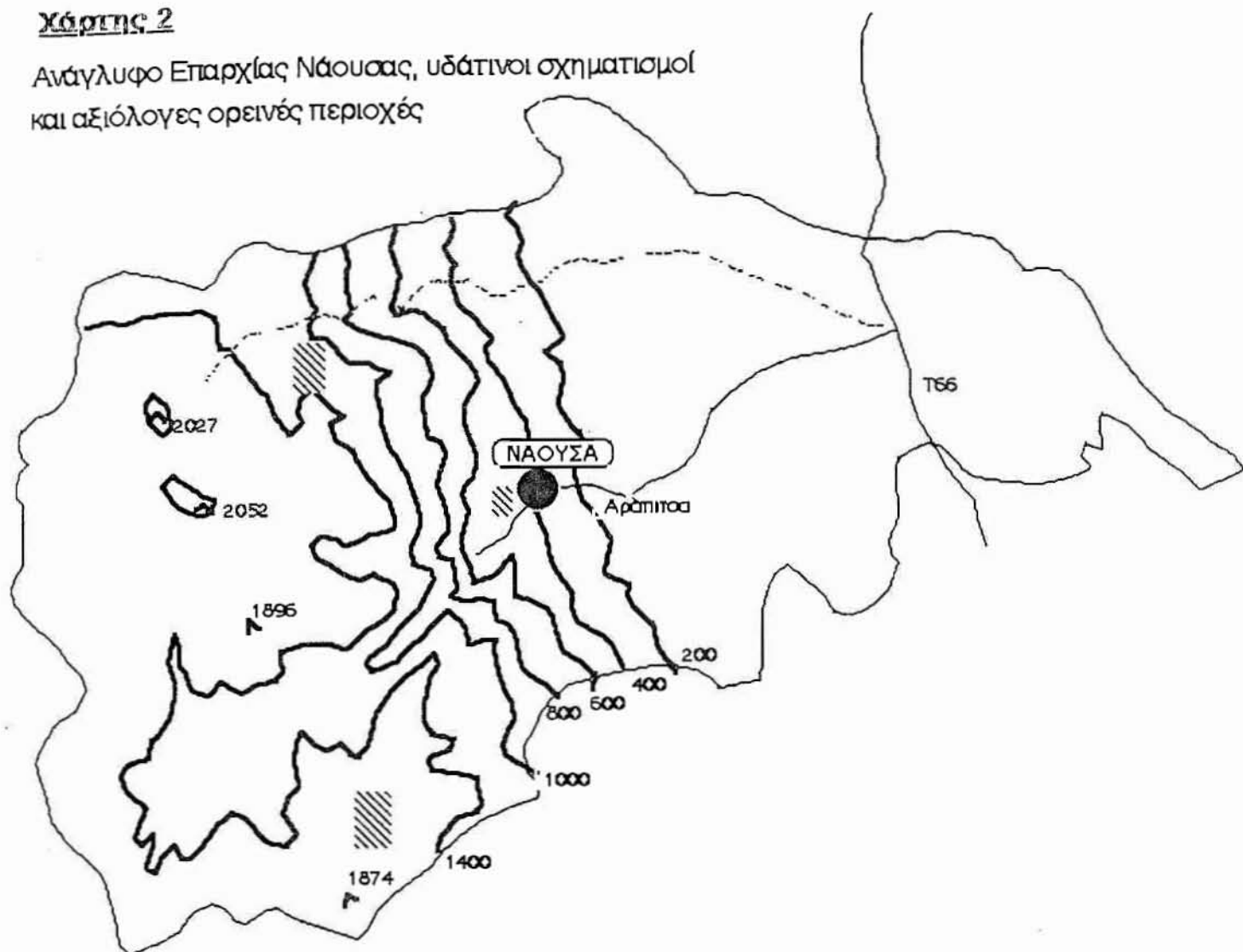
- ΒΑΣΙΚΟ ΔΙΑΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
- ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΔΙΑΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ / ΚΥΡΙΟ ΥΠΕΡΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
- ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΥΠΕΡΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ και ΚΥΡΙΟ ΕΝΔΟΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
- ΤΡΑΙΝΟ ΥΠΕΡΥΨΗΛΗΣ ΤΑΧΥΤΗΤΑΣ (TGV)
- ΓΡΑΜΜΗ ΥΨΗΛΗΣ ΤΑΧΥΤΗΤΑΣ
- ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΥΡΙΑ ΓΡΑΜΜΗ, ΔΙΑΤΗΡΟΥΜΕΝΗ ΜΕ ΤΟΠΙΚΕΣ ΒΕΛΤΙΩΣΕΙΣ

ΠΗΓΗ: ΥΠΕΘΟ, ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ, "ΕΛΛΑΔΑ 2010"

Χάρτης 2

Ανάγλυφο Επαρχίας Νάουσας, υδάτινοι σχηματισμοί
και αξιόλογες ορεινές περιοχές

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

▲ Κορυφές

— Υψομετρικές Καμπύλες

▨ Αξιόλογες περιοχές

— Υδάτινοι σχηματισμοί

Η δυτική και η νότια πλευρά του Νομού καλύπτονται από τους ορεινούς όγκους του Βερμίου και των Πιερίων. Οι ψηλότερες κορυφές της περιοχής που βρίσκονται στο όρος Βέρμιο είναι :

- Η Τσανακτσή, με υψόμετρο 2.052 m
  - Η Μαύρη Πέτρα, με υψόμετρο 2.027 m
  - Το Παλάτι, με υψόμετρο 1.895 m
  - Το Αρσούμπασι, με υψόμετρο 1.874 m, όλες στην Επαρχία Νάουσας
  - Το Ξεροβούνι, με υψόμετρο 1.804 m
- και στο όρος Πιέρια είναι το Φλάμπουρο, με υψόμετρο 2.194 m.

Η ανατολική και βόρεια πλευρά του Νομού είναι τμήμα της ευφορότατης πεδιάδας της Κεντρικής Μακεδονίας, που σχηματίστηκε από τις προσχώσεις, κυρίως, των ποταμών Αλιάκμονα και Λουδία και άλλων μικρότερων ποταμών, όπως επίσης και από την αποξήρανση της Λίμνης των Γιανιντσών, του γνωστού Βάλτου που αποτελούσε το κέντρο του Μακεδονικού Αγώνα.

Οι ποταμοί που διαρρέουν το Νομό Ημαθίας είναι:

- Ο Αλιάκμονας με συνολικό μήκος 320 km, στην κοίτη του οποίου έχουν κατασκευαστεί, εντός ορίων νομού, ένα αρδευτικό φράγμα στην περιοχή της Κοινότητας Αγ. Βαρβάρας, και οι δύο φραγματολίμνες της Σφηκιάς και των Ασωμάτων, όπου έχουν πραγματοποιηθεί υδροηλεκτρικά έργα της κρατικής επιχείρησης Δ.Ε.Η.
- Ο ποταμός Λουδίας, που έχει συνολικό μήκος 35 km
- Οι ποταμοί Τριπόταμος και Αράπιτσα, που διασχίζουν τις πόλεις Βέροια και Νάουσα, αντίστοιχα.

Υπάρχουν, επίσης, και αρκετοί χείμαροι με εποχιακή ροή υδάτων.

Το κλίμα είναι γενικά μεσογειακού τύπου με ετήσιο θερμομετρικό εύρος κάτω των 25 C°. Η μέση σχετική υγρασία είναι 67,6 και το μέσο ετήσιο ύψος βροχής είναι 651,1 χιλιοστά ενώ ο μέσος όρος ωρών ηλιοφάνειας είναι 188,5. Πρέπει να αναφερθεί, επίσης, ότι κατά την διάρκεια του χειμώνα, στις ανατολικές πλαγιές των ορών Βερμίου και Πιερίων, πνέει ο τοπικός σφοδρός και ψυχρός άνεμος Καρατζοβίτης, που τις περισσότερες φορές επιφέρει καταστροφές στην τοπική αγροτική παραγωγή.

3.3 Οικιστική Δομή

Η οικιστική δομή που παρουσιάζεται στο Νομό Ημαθίας και στην Επαρχία Νάουσας, αντίστοιχα, είναι:

Νομός Ημαθίας Αριθμός οικισμών	Επαρχία Νάουσας Αριθμός οικισμών	Πληθυσμός
52	12	0 - 500
27	5	501 - 1000
18	4	1001 - 2000
3	1	2001 - 5000
2	1 (Νάουσα 19794)	10000 - 20000
1 (Βέροια 37858)		20000 +

Εξετάζοντας την δομή αυτή βλέπουμε ότι η κατανομή των οικισμών του Νομού στις δύο Επαρχίες είναι ομαλή. Αυτό έχει να κάνει τόσο με την μορφολογία του Νομού, που είναι παρόμοια στις δύο Επαρχίες, όσο και με τα οικονομικά δεδομένα που δεν έχουν μεγάλες διαφοροποιήσεις.

Σε ότι αφορά την κατανομή του πληθυσμού στην Επαρχία, στο πεδινό τμήμα συγκεντρώνεται ένας σημαντικός αριθμός των κατοίκων, σε μικρού και μεσαίου μεγέθους οικισμούς, όπου έχει αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό ο πρωτογενής τομέας, αν και η μεγαλύτερη πόλη της Επαρχίας, η Νάουσα, βρίσκεται σε υψόμετρο 300m περίπου (Χάρτης 2), κάτι που οφείλεται και σε ιστορικούς λόγους.

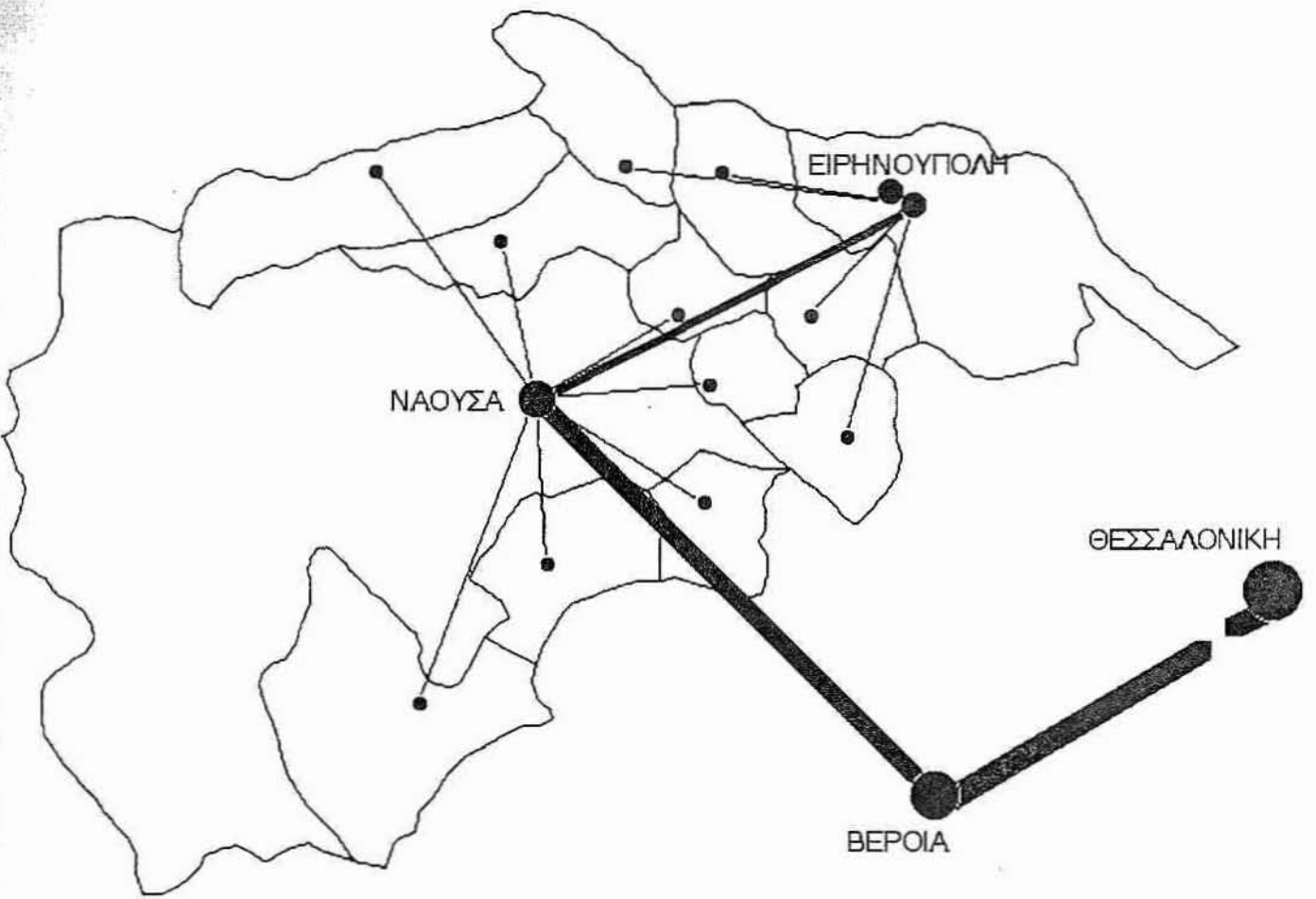
Κατανομή των οικισμών της Επαρχίας Νάουσας κατά υψομετρική ζώνη

Υψόμετρο	Αριθμός Οικισμών
0-199	15
200-499	4
500-999	3
1000 +	1
Σύνολο	23

Η ιεράρχηση του οικιστικού δικτύου στην Επαρχία Νάουσας, που έχει προκύψει με βάση τις λειτουργίες κάθε Ο.Τ.Α σε κάθε επίπεδο, φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (Χάρτης 3).

Χάρτης 3

Ιεράρχηση του Οικιστικού Δικτύου

Ιεράρχηση του οικιστικού δικτύου της Επαρχίας Νάουσας

1ο επίπεδο	2ο επίπεδο	3ο επίπεδο	4ο επίπεδο	5ο επίπεδο
Περιφερειακό	Νομαρχιακό	Επαρχιακό		
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	ΒΕΡΟΙΑ	ΝΑΟΥΣΑ		Ακροχώρι
				Γιαννακοχώρι
				Κάτω Βέρμιο
				Κοπανός
				Λευκάδια
				Ροδοχώρι
				Στενήμαχος
			ΕΙΡΗΝΟΥΠΟΛΗ	Επισκοπή
				Μαρίνα
				Μονόσπιτα
				Χαρίεσσα

Η Επαρχία χωρίζεται σε 3 γεωγραφικές ενότητες (τις ίδιες τόσο για τον Ν.1416/84 και τον 1622/86) ενώ ο Δήμος Ειρηνούπολης προήλθε από την συνένωση των κοινοτήτων, το 1986, που συμπεριλάμβανε μια τέταρτη ενότητα. Η Κοινότητα Κάτω Βέρμιο έχει συμπεριληφθεί σε γεωγραφική ενότητα με άλλες κοινότητες της Επαρχίας Ημαθίας, αλλά παρά το γεγονός αυτό στην ανάλυσή μας την λαμβάνουμε υπόψη. Στον Χάρτη 4 παρουσιάζονται το οδικό δίκτυο, οι Ο.Τ.Α και οι οικισμοί της Επαρχίας Νάουσας, ενώ στον Χάρτη 5 δίνονται οι γεωγραφικές ενότητες των δύο νόμων που προαναφέρθηκαν.

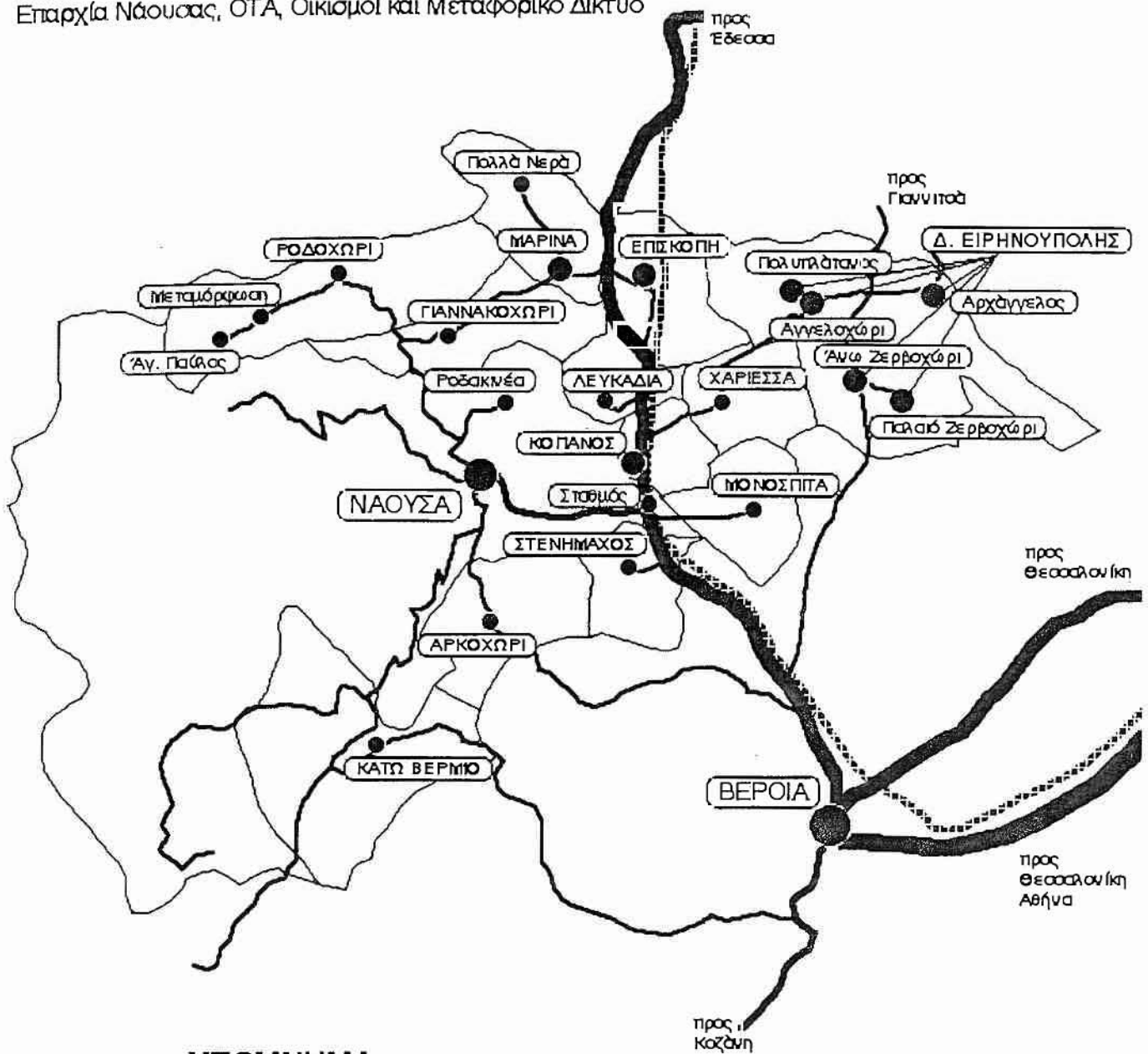
3.4 Πληθυσμιακή Δομή της Επαρχίας

Χωρική κατανομή πληθυσμού

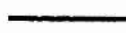

Ο πληθυσμός που είναι εγκαταστημένος στο Δήμο Νάουσας αποτελεί το 60% του συνολικού πληθυσμού της Επαρχίας (Πίνακας 1). Οι 7 μεγαλύτεροι οικισμοί, Αγγελοχώρι (που περιλαμβάνει και τον οικισμό Πολυπλάτανο) με 2635 κατοίκους, ο Κοπανός με 1993 κατοίκους, η Επισκοπή με 1728 κατοίκους, η Χαρίεσσα με 1112 κατοίκους, η Μαρίνα με 1036 κατοίκους, τα Μονόσπιτα με 969 κατοίκους και τα Λευκάδια με 914 κατοίκους, βρίσκονται

Χάρτης 4

Επαρχία Νάουσας, ΟΤΑ, Οικισμοί και Μεταφορικό Δίκτυο

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

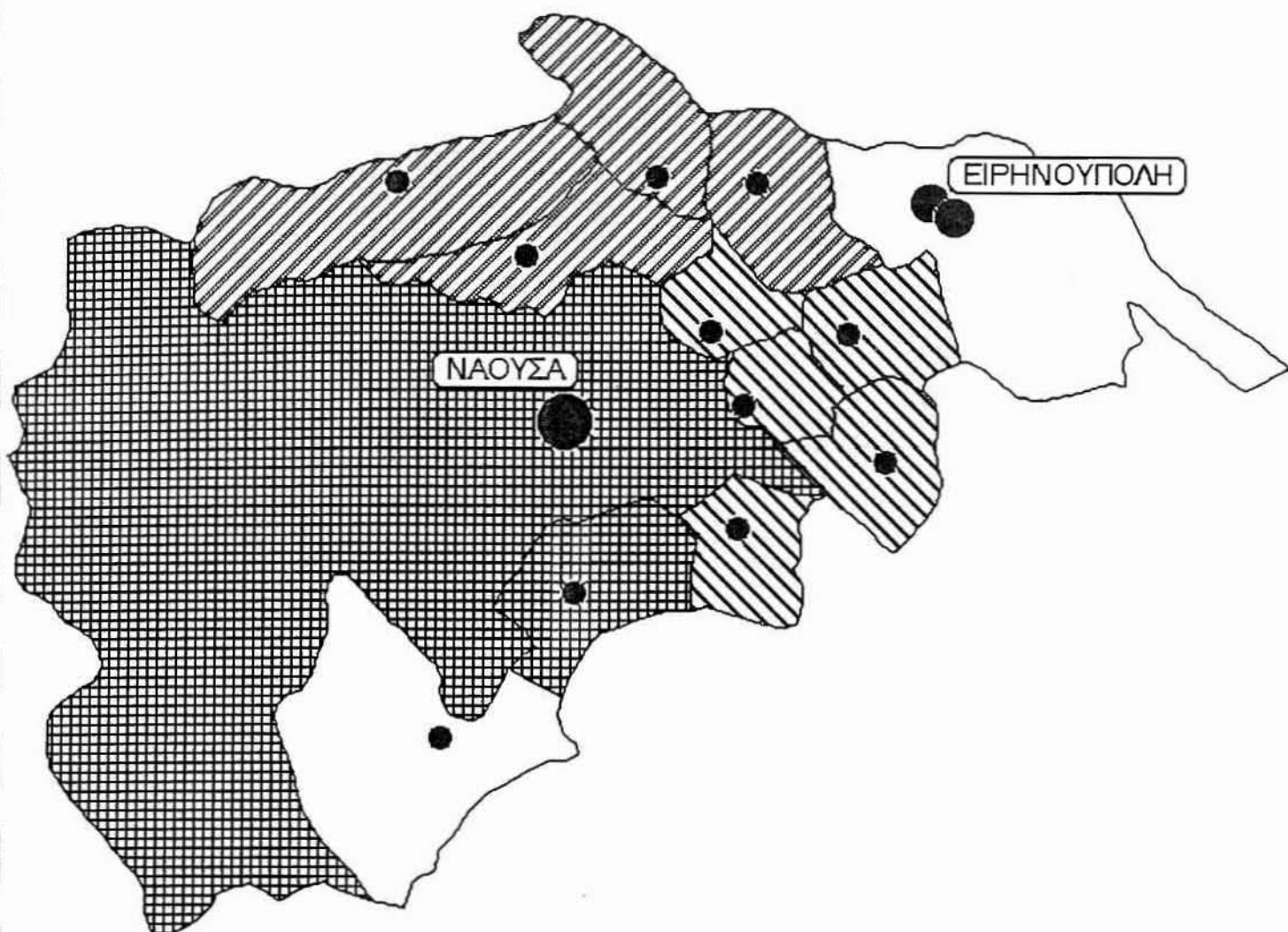
- ΒΑΣΙΚΟ ΔΙΑΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
- ΚΥΡΙΟ ΥΠΕΡΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
- ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΥΠΕΡΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ και ΚΥΡΙΟ ΕΝΔΟΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
- ΤΟΠΙΚΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
- ΥΠΑΡΧΟΝ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ

ΟΤΑ

Οικισμοί

Χάρτης 5

Γεωγραφικές Ενότητες των Ν.1416/84 και 1622/86

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Γεωγραφική Ενότητα 1 (Κοινότητες Μαρίνας, Επισκοπής, Γιαννακοχωρίου, Ροδοχωρίου)
- Γεωγραφική Ενότητα 2 (Δήμος Νάουσας, Κοινότητα Αρκοχωρίου)
- Γεωγραφική Ενότητα 3 (Κοινότητες Κοπανού, Λευκαδίων, Μονοσπίτων, Χαρίεσσας, Στενημάχου)

Πίνακας 1 Πληθυσμοί των ΟΤΑ της Επαρχίας Νάουσας για τα έτη 1951-1991					
Έτος	1951	1961	1971	1981	1991
Επαρχία Νάουσας	24275	29263	30506	33313	35168
Δήμος Νάουσας	12782	15752	17443	19430	20279
<i>Νάουσα</i>	12584	15492	17375	19383	19794
<i>Ροδακινέα</i>	128	137	0	0	131
<i>Σταθμός</i>	70	123	68	47	81
<i>Πηγάδια</i>	0	0	0	0	56
<i>Αγ. Νικόλαος</i>	0	0	0	0	217
Δήμος Ειρηνούπολης	3385	3987	3758	4116	4153
<i>Αγγελοχώρι+Πολυπλάτανος</i>	2043	2383	2427	2612	2635
<i>Άνω Ζερβοχώρι</i>	665	838	607	714	727
<i>Αρχάγγελος</i>	346	397	367	396	378
<i>Παλαιό Ζερβοχώρι</i>	331	369	357	394	413
Κοιν. Αρκοχωρίου	715	675	375	206	312
Κοιν. Γιανακοχωρίου	418	504	444	440	468
Κοιν. Επισκοπής	1225	1457	1564	1700	1728
Κοιν. Κάτω Βερμίου	0	5	97	133	463
Κοιν. Κοπανού	1181	1383	1567	1851	1993
Κοιν. Λευκαδίων	670	838	882	935	914
Κοιν. Μαρίνας	1044	1248	1141	1142	1199
<i>Μαρίνα</i>	827	994	972	957	1036
<i>Πολλά Νερά</i>	217	254	169	185	163
Κοιν. Μονοσπίτων	864	941	929	929	969
Κοιν. Ροδοχωρίου	478	666	618	611	772
<i>Ροδοχώρι</i>	478	666	618	611	623
<i>Αγ. Παύλος</i>	0	0	0	0	78
<i>Μεταμόρφωση</i>	0	0	0	0	71
Κοιν. Στενήμαχου	663	779	726	819	806
Κοιν. Χαρίεσσας	850	1028	962	1001	1112
Σύνολο Νομού	96439	114515	118103	133750	139934
Σύνολο Περιφέρειας	1147284	1320532	1407391	1602892	1710513
Σύνολο Χώρας	7632801	8388553	8768641	9740417	10120000

σε πολύ μικρή απόσταση από το βασικό οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο (Χάρτης 4).

Η μέση πυκνότητα στην Επαρχία είναι 76 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, η οποία δεν διαφέρει κατά πολύ από αυτή της Χώρας (77 κάτοικ./τ.χιλ.). Ο Νομός ακολουθεί, σε μικρότερο επίπεδο, τη μεγάλη πυκνότητα της Κεντρικής Μακεδονίας (91 κάτοικ./τ.χιλ.) με 82 κάτοικ./τ.χιλ., το οποίο δικαιολογείται από τις μεγάλες δυνατότητες που προσφέρει η ευρύτερη περιοχή για οικονομική άνοδο και ανάπτυξη στους περισσότερους τομείς. Βέβαια, το ότι η πυκνότητα της Επαρχίας δεν συγκλίνει με τις άλλες δύο γεωγραφικές ενότητες, εξηγείται με τους ορεινούς όγκους που υπάρχουν στην επιφάνειά της.

Εκταση και πληθυσμός για το έτος 1991

	Εκταση (χιλ.στρεμ.)	Πληθυσμός	Πυκνότητα (κάτοικ./τ.χιλ)
Επ. Νάουσας	465	35168	75.63
Ν. Ημαθίας	1699	139934	82.36
Κ. Μακεδονία	18811	1710513	90.93
Ελλάδα	131957	10120000	76.69

Εξέλιξη του Πληθυσμού

Η πληθυσμιακή εξέλιξη της Επαρχίας Νάουσας παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον. Η τάση που παρουσιάζεται από τα αντίστοιχα στοιχεία, είναι συνεχώς αυξητική και μάλιστα ο ρυθμός αύξησης, σε μεγάλο ποσοστό, είναι μεγαλύτερος από αυτόν της Χώρας (Πίνακας 1 και 2). Συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο ποσοστό παρουσιάζεται στη δεκαετία 1951-1961 (20,548% ενώ η συνολική αύξηση της Χώρας είναι 9,901%), και την τελευταία δεκαετία, 1981-1991, υπάρχει αύξηση της τάξης του 5,568% και η αντίστοιχη της Χώρας είναι 3,897%.

Αξιοπρόσεκτο είναι το ότι παρατηρώντας την πληθυσμιακή μεταβολή από το 1951 ως το 1991, το ποσοστό που εμφανίζεται είναι μεγαλύτερο κατά 12 ποσοστιαίες μονάδες από αυτό του συνόλου της Χώρας (44,873% και 32,586% αντίστοιχα), γεγονός το οποίο μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η περιοχή μελέτης δεν πλήττεται από μετανάστευση προς τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, αλλά ούτε και από εξωτερική μετανάστευση. Η μεγάλη

Πίνακας 2 Ποσοστιαίες Μεταβολές Πληθυσμού στην Επαρχία Νάουσας 1951-1991

Έτος	1951-61	1961-71	1971-81	1981-91	1951-91
Επαρχία Νάουσας	20.548	4.248	9.201	5.568	44.873
Δήμος Νάουσας	23.236	10.735	11.391	4.370	58.653
<i>Νάουσα</i>	23.109	12.155	11.557	2.120	57.295
<i>Ροδακινέα</i>	7.031	-100.000	-	-	2.344
<i>Σταθμός</i>	75.714	-44.715	-30.882	72.340	15.714
<i>Πηγάδια</i>	-	-	-	-	-
<i>Αγ. Νικόλαος</i>	-	-	-	-	-
Δήμος Ειρηνούπολης	17.784	-5.744	9.526	0.899	22.688
<i>Αγγελοχώρι+Πολυπλάτανος</i>	16.642	1.846	7.623	0.881	28.977
<i>Ανω Ζερβοχώρι</i>	26.015	-27.566	17.628	1.821	9.323
<i>Αρχάγγελος</i>	14.740	-7.557	7.902	-4.545	9.249
<i>Παλαιό Ζερβοχώρι</i>	11.480	-3.252	10.364	4.822	24.773
Κοιν. Αρκοχωρίου	-5.594	-44.444	-45.067	51.456	-56.364
Κοιν. Γιανακοχωρίου	20.574	-11.905	-0.901	6.364	11.962
Κοιν. Επισκοπής	18.939	7.344	8.696	1.647	41.061
Κοιν. Κάτω Βερμίου	-	1840.000	37.113	248.120	-
Κοιν. Κοπανού	17.104	13.304	18.124	7.672	68.755
Κοιν. Λευκαδίων	25.075	5.251	6.009	-2.246	36.418
Κοιν. Μαρίνας	19.540	-8.574	0.088	4.991	14.847
<i>Μαρίνα</i>	20.193	-2.213	-1.543	8.255	25.272
<i>Πολλά Νερά</i>	17.051	-33.465	9.467	-11.892	-24.885
Κοιν. Μονοσπίτων	8.912	-1.275	0.000	4.306	12.153
Κοιν. Ροδοχωρίου	39.331	-7.207	-1.133	26.350	61.506
<i>Ροδοχώρι</i>	39.331	-7.207	-1.133	1.964	30.335
<i>Αγ. Παύλος</i>	-	-	-	-	-
<i>Μεταμόρφωση</i>	-	-	-	-	-
Κοιν. Στενήμαχου	17.496	-6.804	12.810	-1.587	21.569
Κοιν. Χαρίσσας	20.941	-6.420	4.054	11.089	30.824
Σύνολο Νομού	18.743	3.133	13.249	4.624	45.101
Σύνολο Περιφέρειας	15.101	6.578	13.891	6.714	49.092
Σύνολο Χώρας	9.901	4.531	11.082	3.897	32.586

αυτή πληθυσμιακή αύξηση δείχνει την δυναμική της περιοχής και την ισχυρή οικονομική βάση που έχει αναπτυχθεί.

Συγκρίνοντας την πληθυσμιακή μεταβολή της Επαρχίας με τις αντίστοιχες του Νομού και της Περιφέρειας, για τη χρονική περίοδο 1951 - 1991, βρίσκουμε της Επαρχίας ελάχιστα μικρότερη από αυτή του Νομού (45,101%), ενώ της Περιφέρειας ανέρχεται σε 49,092%, που οφείλεται κυρίως στην μεγάλη ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης.

Αναλυτικότερα, στο επίπεδο των Κοινοτήτων και στην τελευταία δεκαετία που είναι και η πιο ενδιαφέρουσα, βλέπουμε δύο πολύ μεγάλα ποσοστά, μεγαλύτερα του 50%, στον οικισμό Σταθμό και στην Κοινότητα Αρκοχωρίου (72,34% και 51,45%). Βέβαια, θα πρέπει να αναφερθεί και η περίπτωση της Κοινότητας του Κάτω Βερμίου. Τα πολύ μεγάλα ποσοστά που παρουσιάζονται σε αυτή, εξηγούνται με τον πολύ μικρό πληθυσμό της. Η Κοινότητα του Κάτω Βερμίου παρουσιάζεται στη δεκαετία 1961 με πληθυσμό μόνο 5 κατοίκους. Τις επόμενες δεκαετίες αυξάνει κατά πολύ τον πληθυσμό του, σε σχέση με τον αρχικό, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται αυτά τα εξωπραγματικά ποσοστά (97 κατοίκους το 1971, 133 κατοίκους το 1981 και 463 το 1991).

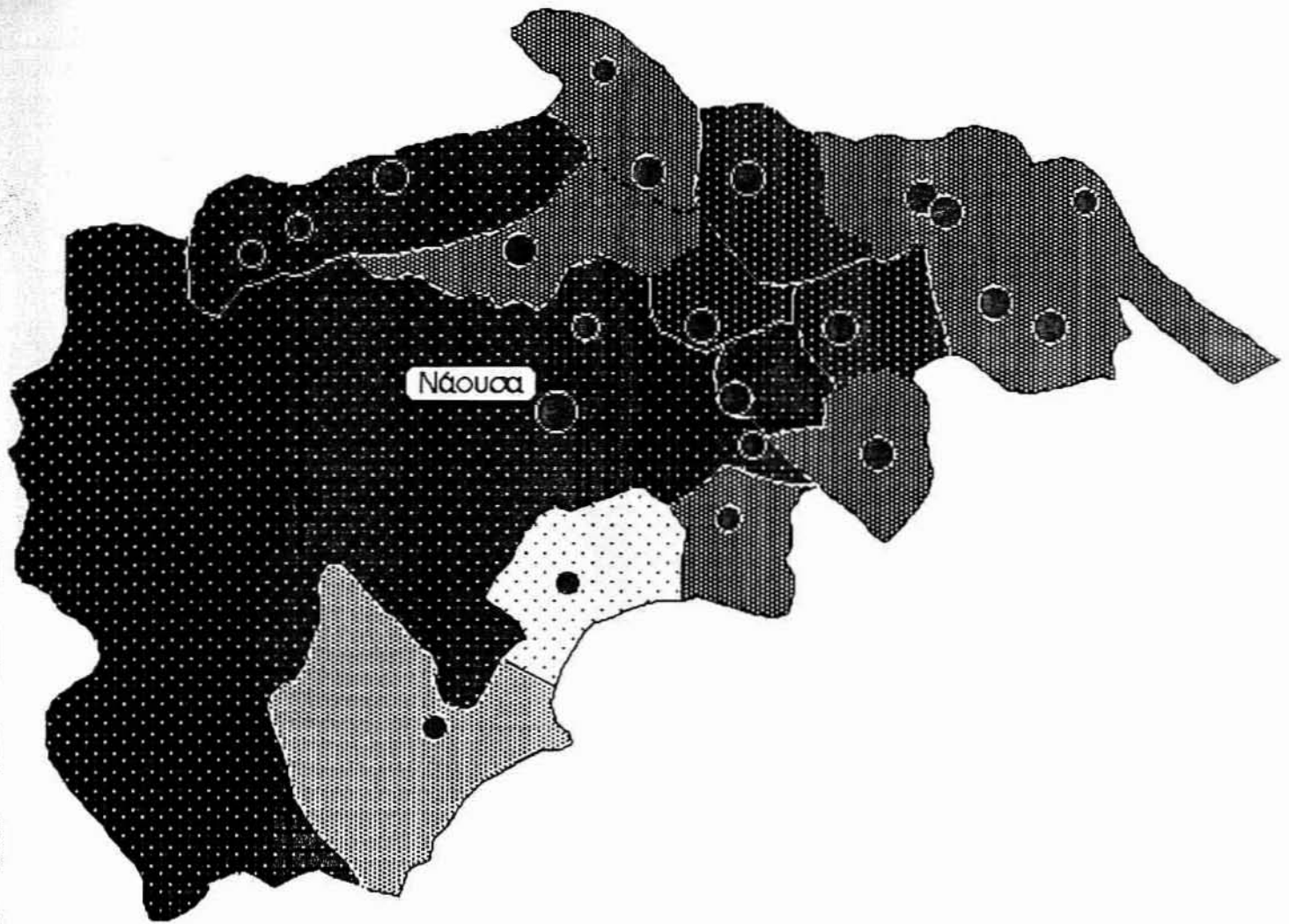
Εξετάζοντας την συνολική εξέλιξη του πληθυσμού των Κοινοτήτων ανάμεσα στα έτη 1951 και 1991, παρατηρούνται επί το πλείστον αυξήσεις εκτός από την περίπτωση της Κοινότητας Αρκοχωρίου, στην οποία υπάρχει μείωση 56,36%. Η μείωση αυτή οφείλεται στην μετακίνηση των κατοίκων της Κοινότητας προς την πόλη της Νάουσας, εξαιτίας και της πολύ μικρής απόστασης στην οποία βρίσκεται. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις πληθυσμού, παρουσιάζονται στις κοινότητες Κοπανού, Ροδοχωρίου (παρότι το Ροδοχώρι είναι ορεινή Κοινότητα) με ποσοστά 68,755% και 61,506% αντίστοιχα και στο Δήμο Νάουσας με 58,653% (Χάρτης 6).

Σύνθεση πληθυσμού

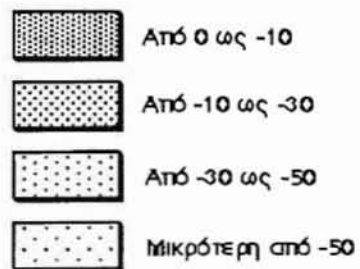
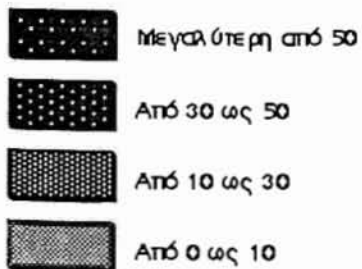
Όπως συμβαίνει και στο Σύνολο της Χώρας, έτσι και στην Επαρχία Νάουσας οι γυναίκες υπερτερούν με μικρό αριθμό από τους άντρες (περίπου 400 ατόμων). Αν και στις μικρές ηλικίες, 0 ως 19, η διαφορά είναι υπέρ των αντρών, στις μεγάλες, 45 και άνω, είναι φανερή η επικράτηση των γυναικών. Στις ηλικίες μεταξύ 20 και 44, υπάρχει συνεχής μεταβολή της διαφοράς που

Χάρτης 6

Ποσοστιαία μεταβολή πληθυσμού ανά κοινότητα, στην Επαρχία Νάουσας (1951-1991)

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

οφείλεται στην έλλειψη συγκεκριμένων ηλικιακών ομάδων (φαντάροι, φοιτητές, μετανάστευση - γάμος - εύρεση δουλειάς) και από τα δύο φύλα.

Συγκρίνοντας τις ηλικιακές πυραμίδες του Δήμου Νάουσας, της Επαρχίας Νάουσας, του Νομού Ημαθίας, της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας και του Συνόλου της Χώρας (Πίνακες 3 - 7, Διαγράμματα 1- 5) φαίνεται καθαρά ότι η Επαρχία Νάουσας, αλλά και ο Νομός Ημαθίας, έχει περισσότερο νεανικό πληθυσμό αναλογικά σε σχέση με το ποσοστό της Περιφέρειας και της Χώρας.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό του πληθυσμού που πρέπει να εξεταστεί, είναι το επίπεδο εκπαίδευσης. Αν και τα στοιχεία δεν είναι πρόσφατα (είναι από την απογραφή του 1981, αφού η επεξεργασία των στοιχείων της απογραφής του 1991 δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί), είναι δυνατή μια σύγκριση της Επαρχίας με το Νομό και τη Χώρα. Από τον Πίνακα 8 βλέπουμε ότι τόσο η Επαρχία Νάουσας, όσο και όλος ο Νομός Ημαθίας, έχουν πολύ χαμηλά ποσοστά Πτυχιούχων Ανώτερων και Ανώτατων Σχολών σε σχέση με το σύνολο της Χώρας (μόλις 2.28% και 2.98% σε σύγκριση με το 5.91%) και Αποφοίτων Μέσης Εκπαίδευσης (ποσοστά 8.36%, 8.13% και 13.59% αντίστοιχα), ενώ αντίθετα έχουν πολύ υψηλότερα ποσοστά ατόμων με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, δηλαδή άτομα που είναι Απόφοιτοι μόνο Στοιχειώδους Εκπαίδευσης ή δεν έχουν ολοκληρώσει ούτε αυτή ή δηλώνουν αγράμματοι. Για την Επαρχία Νάουσας το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε 78.99%, για το Νομό Ημαθίας 78.76%, έναντι 68.07% για το σύνολο της Χώρας.

Η διαφορά αυτή εξηγείται από δύο παράγοντες. Αφενός σε μια κατά βάση αγροτική περιοχή, όπως ο Νομός Ημαθίας, είναι επόμενο το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού να είναι χαμηλότερο, από το σύνολο της Χώρας, στο οποίο κυριαρχεί το Π.Σ.Π και ορισμένες ακόμη αστικές περιοχές, στις οποίες είναι προφανές ότι είναι διαφορετικές οι δυνατότητες για εκπαίδευση. Αφετέρου οι πολλές ευκαιρίες για εξεύρεση απασχόλησης, ακόμα και χωρίς ιδιαίτερη εξειδίκευση, τόσο στον πρωτογενή τομέα, όσο και στους άλλους τομείς (μιλάμε πάντα για την απογραφή του 1981, στην ουσία δηλαδή για την δεκαετία 1970-1980 σε ότι αφορά το θέμα της εκπαίδευσης) οδηγούσαν τον πληθυσμό εκτός εκπαιδευτικού συστήματος, αφού δεν θεωρούσαν απαραίτητη την απόκτηση των γνώσεων που πρόσφερε, για την επαγγελματική αποκατάσταση.

Πίνακας 3 Πληθυσμοί ανά Φύλο και Ηλικία
Δήμος Νάουσας (1981)

Ομάδες Ηλικιών	Άντρες	Γυναίκες	Σύνολο
0-4	894	858	1752
5-9	713	693	1406
10-14	864	813	1677
15-19	800	871	1671
20-24	616	600	1216
25-29	632	752	1384
30-34	726	765	1491
34-39	696	621	1317
40-44	569	652	1221
45-49	642	695	1337
50-54	709	628	1337
55-59	372	427	799
60-64	264	336	600
65-69	333	385	718
70-74	318	307	625
75-79	183	313	496
80-84	91	182	273
85 και άνω	50	82	132
Δεν δήλωσαν	1	0	1
Σύνολο	9473	9980	19453

Πίνακας 4 Πληθυσμοί ανά Φύλο και Ηλικία
Επαρχία Νάουσας (1981)

Ομάδες Ηλικιών	Άντρες	Γυναίκες	Σύνολο
0-4	1646	1478	3124
5-9	1194	1245	2439
10-14	1475	1394	2869
15-19	1325	1292	2617
20-24	968	1132	2100
25-29	1123	1282	2405
30-34	1257	1246	2503
34-39	1269	1032	2301
40-44	1099	1103	2202
45-49	1162	1236	2398
50-54	1152	1168	2320
55-59	744	758	1502
60-64	535	526	1061
65-69	534	625	1159
70-74	558	597	1155
75-79	223	414	637
80-84	151	232	383
85 και άνω	60	112	172
Δεν δήλωσαν	1	0	1
Σύνολο	16476	16872	33348

Πίνακας 5 Πληθυσμοί ανά Φύλο και Ηλικία
Νομός Ημαθίας (1981)

Ομάδες Ηλικιών	Άντρες	Γυναίκες	Σύνολο
0-4	6413	5630	12043
5-9	5928	5656	11584
10-14	6225	6076	12301
15-19	4841	4715	9556
20-24	4047	4396	8443
25-29	4366	4969	9335
30-34	4308	4765	9073
34-39	4713	4383	9096
40-44	5198	5095	10293
45-49	5129	4542	9671
50-54	4635	4618	9253
55-59	2731	2592	5323
60-64	2024	2443	4467
65-69	2295	2668	4963
70-74	1944	1966	3910
75-79	965	1422	2387
80-84	667	801	1468
85 και άνω	226	417	643
Δεν δήλωσαν	2	1	3
Σύνολο	66657	67155	133812

Πίνακας 6 Πληθυσμοί ανά Φύλο και Ηλικία
Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (1981)

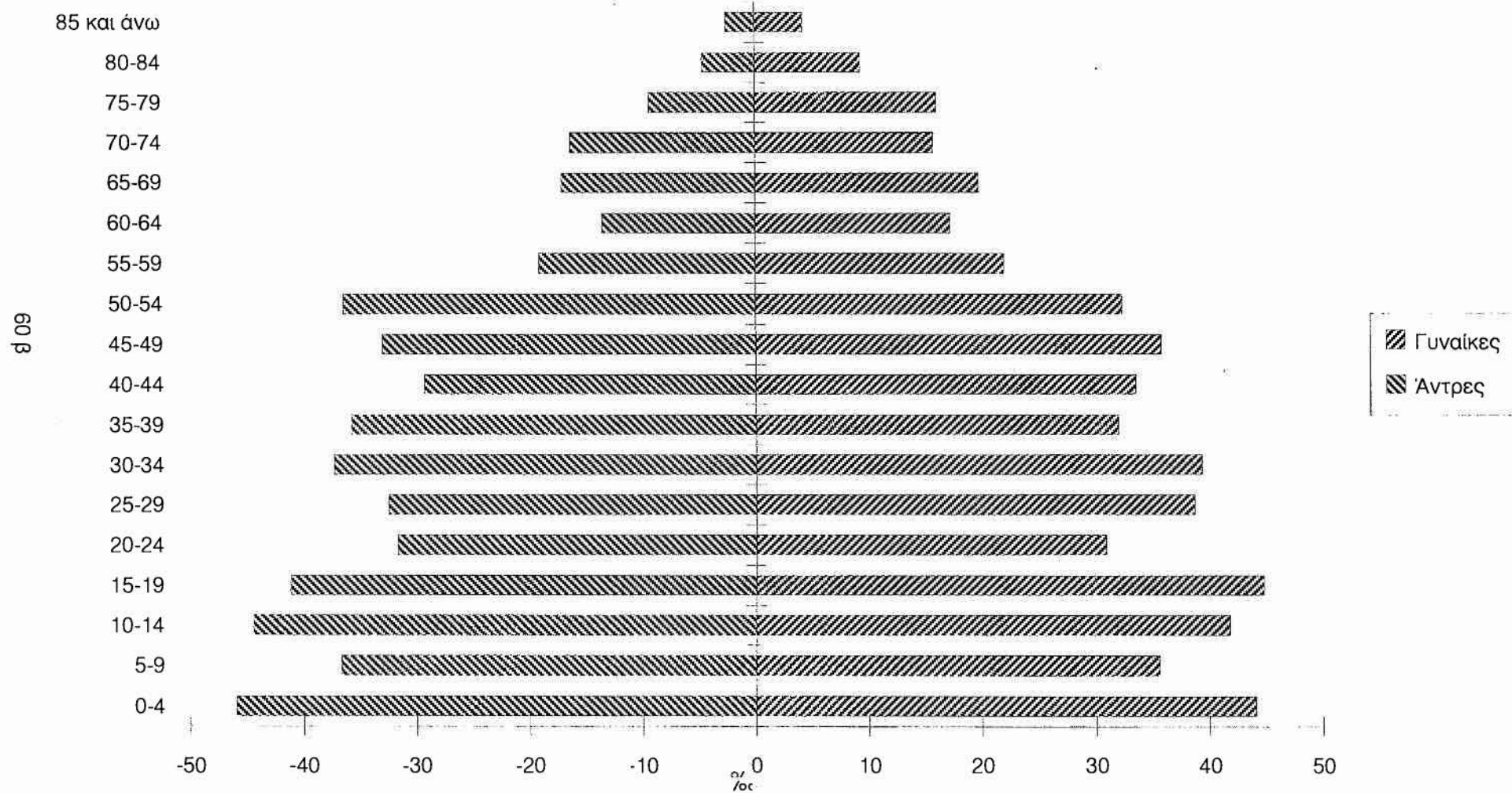
Ομάδες Ηλικιών	Άντρες	Γυναίκες	Σύνολο
0-4	65542	62114	127656
5-9	63838	60160	123998
10-14	68780	65563	134343
15-19	64928	61431	126359
20-24	62148	62380	124528
25-29	54408	54783	109191
30-34	50375	54125	104500
34-39	46832	48309	95141
40-44	56881	61203	118084
45-49	59684	58871	118555
50-54	56530	58701	115231
55-59	34903	36862	71765
60-64	26236	30402	56638
65-69	29373	34121	63494
70-74	22035	27911	49946
75-79	13636	19240	32876
80-84	7352	10722	18074
85 και άνω	4011	6676	10687
Δεν δήλωσαν	57	83	140
Σύνολο	787549	813657	1601206

Πίνακας 7 Πληθυσμός ανά Φύλο και Ηλικίες
Σύνολο Ελλάδας 1981

Ομάδες Ηλικιών	Άντρες	Γυναίκες	Σύνολο
0-4	400675	377507	778182
5-9	383291	363075	746366
10-14	401940	380809	782749
15-19	367907	352418	720325
20-24	354336	355622	709958
25-29	330616	332258	662874
30-34	322170	331054	653224
35-39	272310	282250	554560
40-44	315720	343611	659331
45-49	330548	333544	664092
50-54	326126	343330	669456
55-59	235031	253986	489017
60-64	188917	220997	409914
65-69	199000	229606	428606
70-74	160939	195723	356662
75-79	106583	135099	241682
80-84	54892	81856	136748
85 και άνω	27817	46573	74390
Δεν δήλωσαν	753	700	1453
Σύνολο	4779571	4960018	9739589

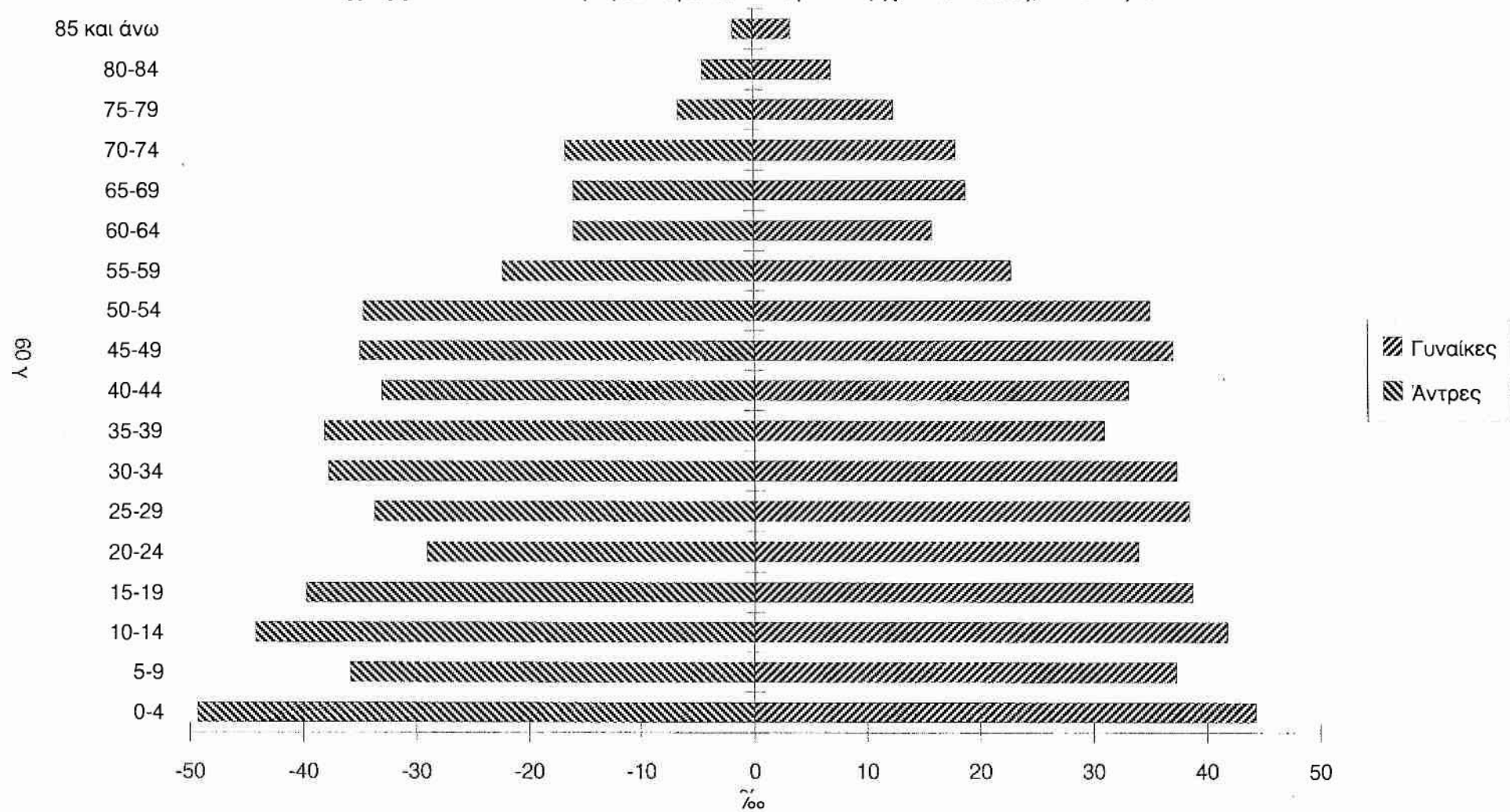
Διάγραμμα 1

Πυραμίδα ηλικιών στο Δήμο Νάουσας, το έτος 1981

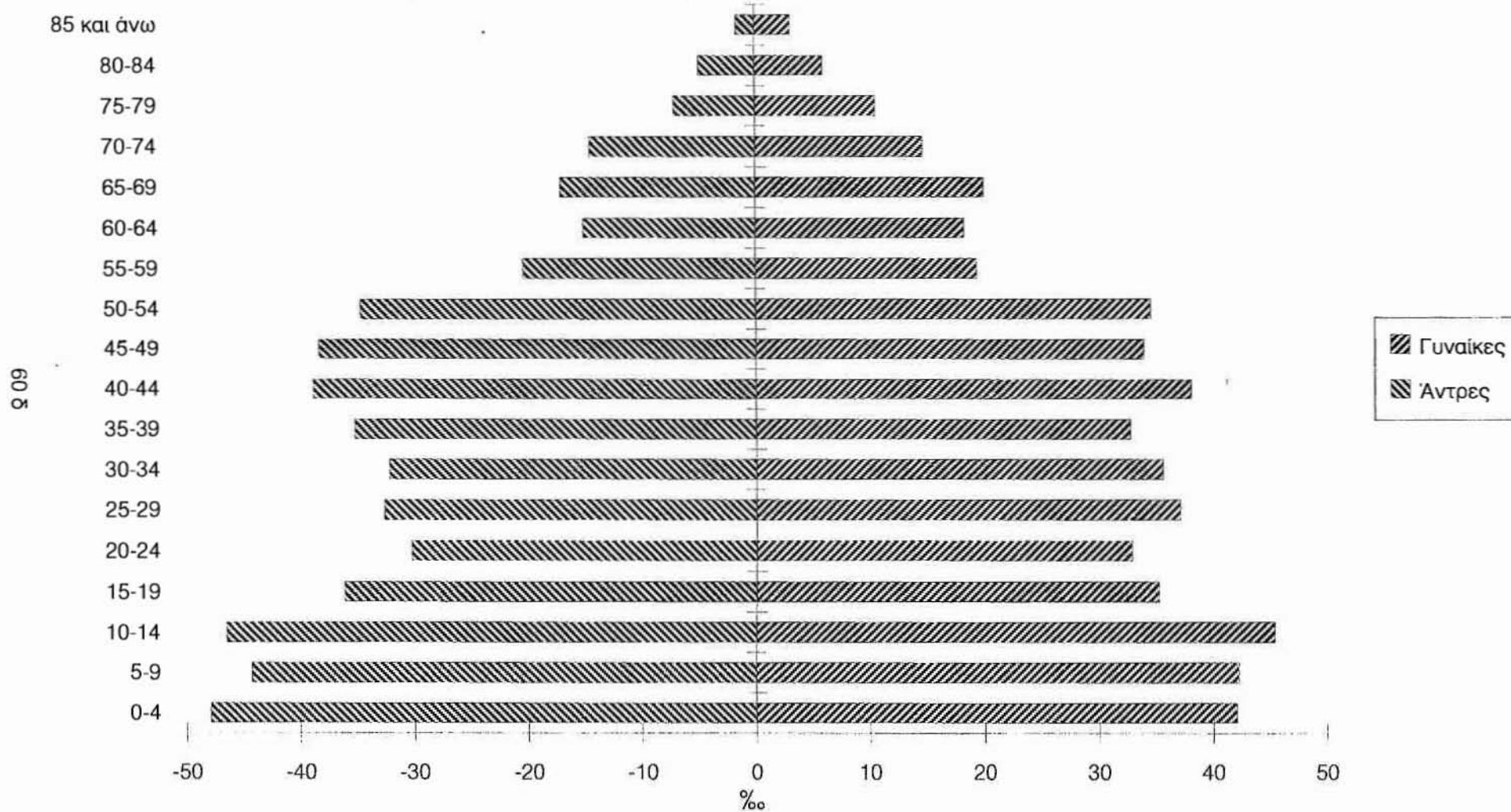
Διάγραμμα 2

Πυραμίδα ηλικιών στην Επαρχία Νάουσας, το έτος 1981

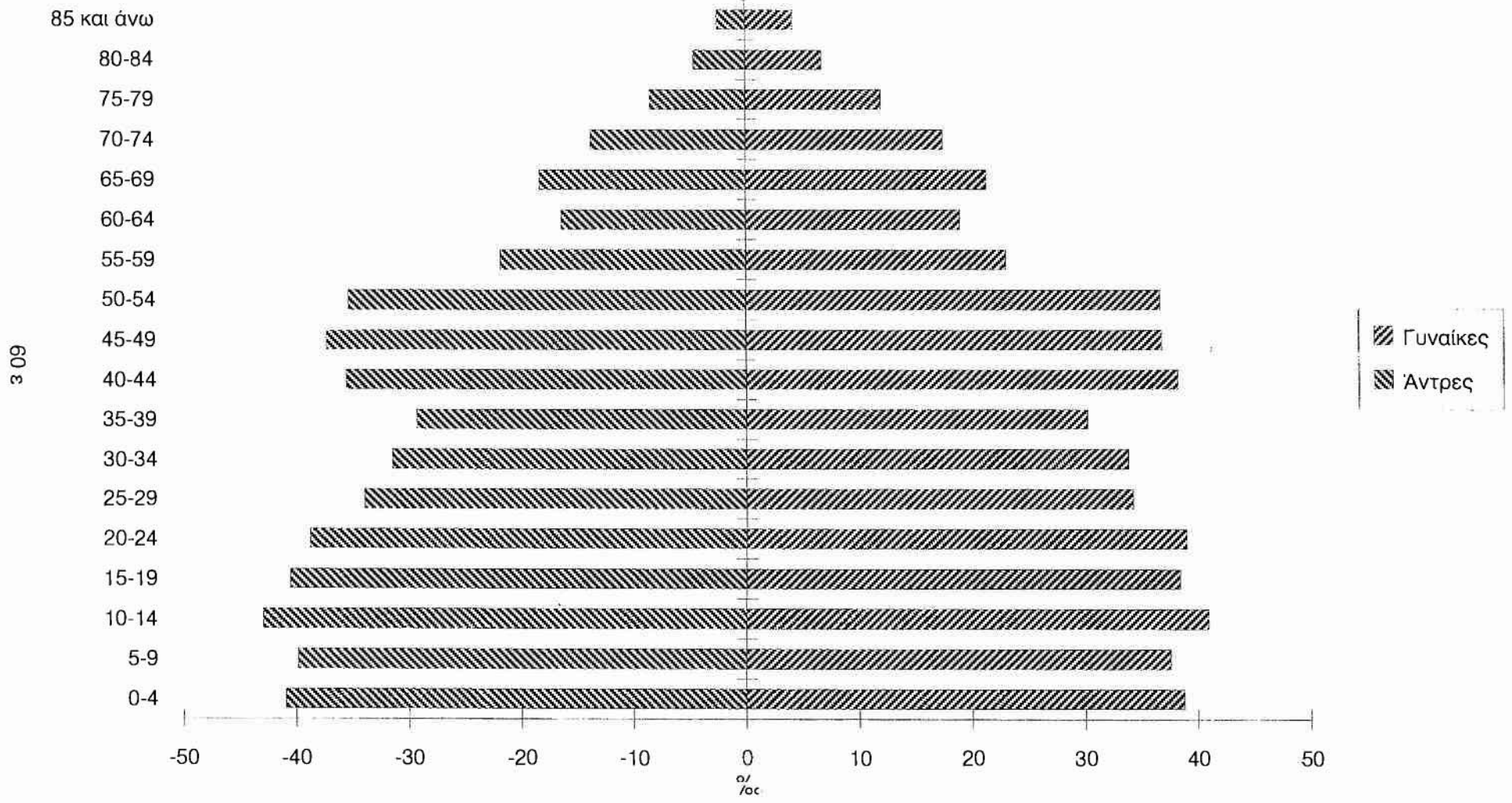
Διάγραμμα 3

Πυραμίδα ηλικιών στο Νομό Ημαθίας, το έτος 1981

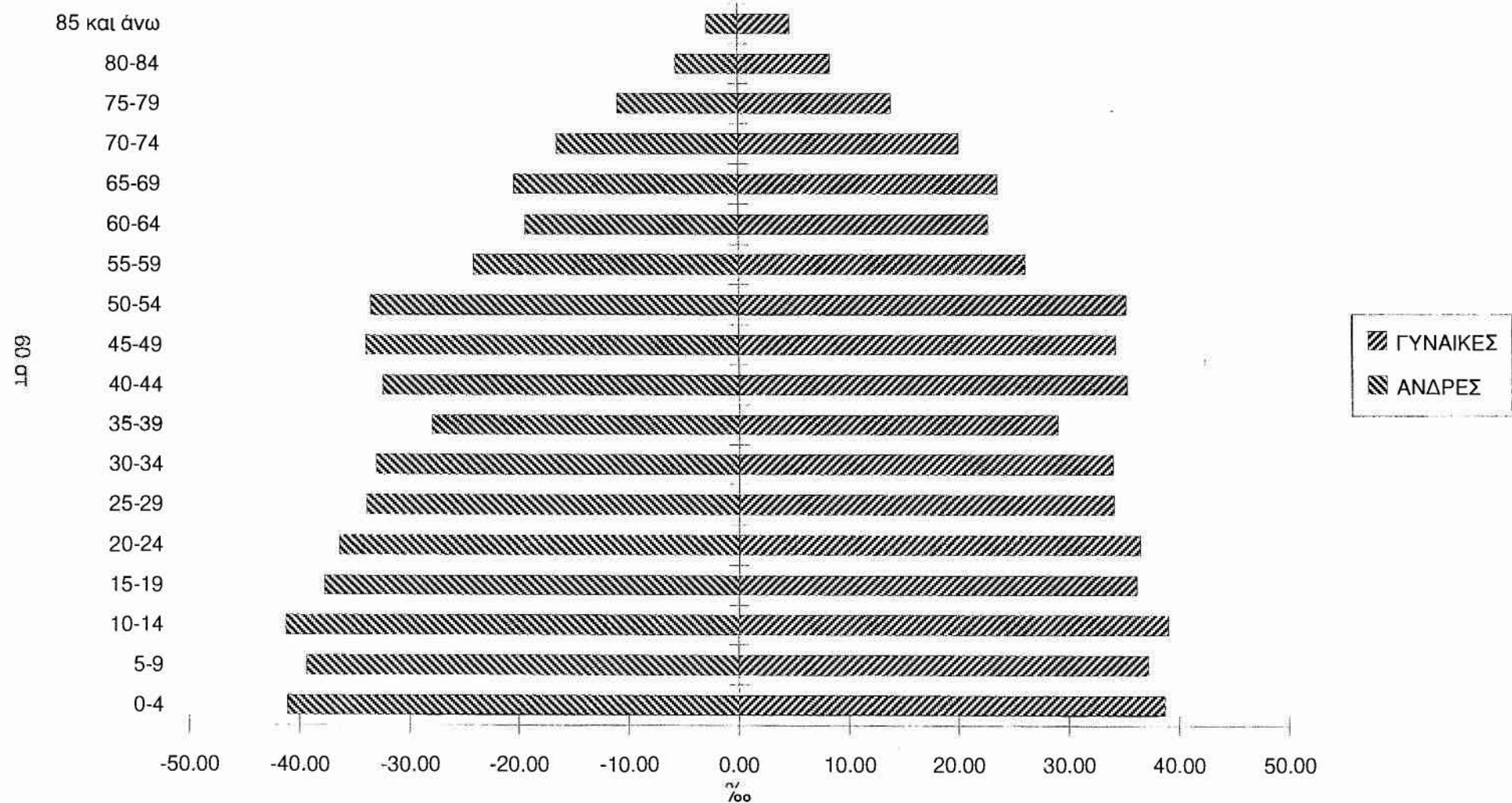

Διάγραμμα 4 Πυραμίδα ηλικιών στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, το έτος 1981

Διάγραμμα 5 Πυραμίδα ηλικιών για το Σύνολο της Χώρας για το έτος 1981

Πίνακας 8 Επίπεδο Εκπαίδευσης για το έτος 1981

	Επαρχία Νάουσας ποσοστό %	Νομός Ημαθίας ποσοστό %	Ελλάδα ποσοστό %
Πτυχιούχοι Ανωτάτων Σχολών	288 1.04	1873 1.70	329489 4.01
Πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών	318 1.14	1409 1.28	155966 1.90
Φοιτούν σε Ανωτέρα ή Ανώτατη Σχολή	233 0.84	936 0.85	154770 1.88
Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης	2322 8.36	8957 8.13	1116633 13.59
Τελείωσαν τουλάχιστον την Γ' τάξη δτάξιου Σχολείου Μέσης Εκπαίδευσης	2637 9.49	9865 8.95	813769 9.91
Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαίδευσης	13967 50.27	53883 48.90	3604317 43.87
Δεν τελείωσαν τη Στοιχειώδη Εκπαίδευση	5686 20.46	21956 19.93	1281839 15.60
Αγράμματοι	2294 8.26	10944 9.93	706721 8.60
Δέν δήλωσαν	40 0.14	362 0.33	51537 0.63
Σύνολο	27785 100	110185 100	8215041 100

3.5 Τεχνική Υποδομή

Ο Νομός Ημαθίας, όπως προαναφέραμε, βρίσκεται σε αρκετά πλεονεκτική θέση. Διασχίζεται από το λεγόμενο αναπτυξιακό άξονα της Χώρας, που ενώνει την Αθήνα με την Θεσσαλονίκη, ο οποίος εκτείνεται δυτικά προς την Πάτρα και βόρεια προς τα Βαλκάνια.

Οδικό δίκτυο

Το οδικό δίκτυο του Ν.Ημαθίας περιλαμβάνει δρόμους μήκους 685 χλμ. και είναι από τα πυκνότερα δίκτυα της Ελλάδας. Η σχέση του μήκους των δρόμων ως προς την συνολική επιφάνεια του νομού είναι $685/1699=0.4$ χλμ. οδού /τ.χλμ και είναι κοντά στο μέσο όρο της χώρας που κυμαίνεται μεταξύ 0.45-0.5. Από πλευράς βατότητας, το οδικό δίκτυο του Νομού και της Επαρχίας ειδικότερα, παρά τις ελλείψεις και τα προβλήματα που υπάρχουν, θεωρείται ότι βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση σε σχέση με άλλους Νομούς της Χώρας.

Ο Ν.Ημαθίας διασχίζεται από την Εθνική οδό που συνδέει την Αθήνα με την Θεσσαλονίκη. Μαζί με την Εθνική οδό που συνδέει την Αθήνα με την Πάτρα αποτελεί το βασικό οδικό δίκτυο της Ελλάδας. Οι προεκτάσεις και των δύο αυτών οδικών αρτηριών αποτελούν τον σύνδεσμο της χώρας μας με τις χώρες τις ανατολής και του βορρά και δυτικά, μέσω της θάλασσας, με την Ιταλία και τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βέβαια, με την ολοκλήρωση των έργων της Εγνατίας Οδού, θα συνδεθεί η Ανατολή (μέσω της Θεσσαλονίκης) με τις ακτές του Ιονίου και θα συντελέσει στην ανάπτυξη όλου του βορειοελλαδίτικου χώρου.

Η Επαρχία Νάουσας, αν και βρίσκεται κάπως μακρύτερα από την Εθνική Οδό και την προβλεπόμενη χάραξη της Εγνατίας, συνδέεται με αυτές με σχετικά καλής ποιότητας δρόμους, οπότε η γεωγραφική της θέση δεν δημιουργεί ιδιαίτερα προβλήματα, καθώς η απόσταση που δεν είναι μεγάλη (λιγότερο από 20 χλμ. κατά μέσο όρο) καλύπτεται σε σύντομο χρονικό διάστημα (λιγότερο από 30 λεπτά).

Σιδηροδρομικό δίκτυο

Το υπάρχον σιδηροδρομικό δίκτυο δεν επαρκεί για τις ανάγκες του Νομού, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται τεράστιες ουρές σε περίοδο αιχμής

καθώς και καθυστερήσεις στις ανταποκρίσεις μιας αμαξοστοιχίας με άλλες αντίθετης φοράς κίνησης. Έτσι μπορεί το σιδηροδρομικό δίκτυο να θεωρηθεί τόσο αναξιόπιστο ώστε οι παραγωγικές μονάδες να μην μπορούν να βασιστούν σ' αυτό για τις μεταφορές των προϊόντων τους (αν και λόγω του χαμηλού κόστους το χρησιμοποιούν) και οι κάτοικοι για τις μετακινήσεις τους. Πολλά προβλήματα θα λυθούν με την εγκατάσταση διπλών γραμμών στην σύνδεση συνόρων - Θεσσαλονίκης - Πλατέως - Βέροιας - Σταθμού Νάουσας - Σκύδρας - Έδεσσας.

Θαλάσσιες συγκοινωνίες - μεταφορές

Ο Νομός Ημαθίας, αν και στα ανατολικά έχει πρόσβαση στην θάλασσα, επειδή είναι μηδαμινή η έκταση που βρέχεται από αυτήν, μπορεί κάλλιστα να θεωρηθεί ηπειρωτικός νομός. Για θαλάσσιες εμπορευματικές μεταφορές, ο Νομός εξυπηρετείται από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης που απέχει λιγότερο από 90 χλμ και καλύπτει με σχετική επάρκεια της ανάγκες του.

Αεροπορικές συγκοινωνίες - μεταφορές

Οι μεταφορές και οι κάτοικοι του νομού εξυπηρετούνται από το αεροδρόμιο της Μίκρας που απέχει 94 χλμ. Είναι προφανές, ότι δεν είναι απαραίτητη η κατασκευή αεροδρομίου στο Νομό, αλλά έχουν προταθεί να γίνουν ελικοδρόμια, κυρίως για την εξυπηρέτηση ορισμένων ορεινών κοινοτήτων, που την χειμερινή περίοδο αντιμετωπίζουν προβλήματα με τις οδικές επικοινωνίες.

Υδρευση - Αποχέτευση

Η υπάρχουσα κατάσταση στην Επαρχία Νάουσας, δεν μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητική. Τα δίκτυα ύδρευσης στους περισσότερους οικισμούς είναι πεπαλαιωμένα και χρειάζονται άμεση αντικατάσταση (μόνο στη Νάουσα έχουν γίνει πρόσφατα έργα βελτίωσης του δικτύου ύδρευσης από τη ΔΕΥΑΝ). Δίκτυο αποχέτευσης δεν υπάρχει παρά μόνο στη Νάουσα, το οποίο είναι ατελές αφού τα λύματα της πόλης καταλήγουν ανεπεξέργαστα στο ποτάμι. Για το λόγο αυτό, προωθείται η κατασκευή βιολογικού καθαρισμού των λυμάτων της Νάουσας, με κατασκευή νέου αποχετευτικού δικτύου. Η μονάδα αυτή πιθανόν να εξυπηρετεί και τις Κοινότητες Λευκαδίων και Κοπανού, αφού η θέση που έχει επιλεγεί να εγκατασταθεί βρίσκεται κοντά

στις Κοινότητες αυτές. Στους υπόλοιπους Ο.Τ.Α. υπάρχουν μόνο απορροφητικοί βόθροι.

Άρδευση

Όσον αφορά τα δίκτυα άρδευσης, η κατάσταση είναι σαφώς καλύτερη. Η κυριαρχία του πρωτογενή τομέα στην περιοχή, έχει στρέψει σημαντικό μέρος των δημοσίων δαπανών των προηγούμενων δεκαετιών προς την εξυπηρέτηση των αναγκών του, με αποτέλεσμα να έχουν εκτελεστεί σημαντικά έργα. Επίσης, αναμένεται να ολοκληρωθεί ένα σημαντικό αρδευτικό έργο με την ονομασία Κλειστό Αρδευτικό Σύστημα Ανατολικού Βερμίου, το οποίο αφορά κυρίως την περιοχή της Νάουσας και ορισμένων γειτονικών Κοινοτήτων. Το έργο αυτό θα βοηθήσει στην καλύτερη διαχείριση των υδάτινων αποθεμάτων, καθώς θα δημιουργηθούν μικροί ταμιευτήρες, αλλά και θα υιοθετηθούν μοντέρνες τεχνικές ποτίσματος (πότισμα με σταγόνες ή μπεκ) που θα γίνουν υποχρεωτικές για όσους συνδεθούν με το σύστημα αυτό.

Απορίμματα

Σε ότι αφορά τα απορίμματα και την διαχείρισή τους στην Επαρχία Νάουσας, η κατάσταση σήμερα τείνει να γίνει επικίνδυνη για το περιβάλλον. Συγκεκριμένα, ο σκουπιδότοπος του Δήμου Νάουσας είναι πλέον κορεσμένος και θα πρέπει άμεσα να βρεθεί νέος χώρος. Επιπλέον, στον σημερινό χώρο διάθεσης απορριμμάτων δεν γίνεται καμμία προσπάθεια υγειονομικής ταφής τους, με αποτέλεσμα τα απορίμματα σε ορισμένες περιπτώσεις να αυτοαναφλέγονται (ιδίως τους καλοκαιρινούς μήνες με τις υψηλές θερμοκρασίες), να απειλούνται από τη φωτιά (ευτυχώς όχι άμεσα) καλλιεργούμενες εκτάσεις και να επιβαρύνεται η ατμόσφαιρα με διάφορους ρύπους.

Στους υπόλοιπους Ο.Τ.Α. η κατάσταση είναι ακόμα πιο δυσάρεστη. Καμμία Κοινότητα δεν διαθέτει έστω και κάποιον υποτυπώδη σκουπιδότοπο και τα απορίμματα ρίχνονται ανεξέλεγκτα. Αν και δεν έχουν μέχρι στιγμής εμφανιστεί περιβαλλοντικά προβλήματα από την ανεξέλεγκτη διάθεση των απορριμμάτων, είναι προφανές ότι θα πρέπει να υπάρξει κάποια ενέργεια από τους Ο.Τ.Α. για να περιοριστεί το πρόβλημα αυτό.

3.6 Κοινωνική Υποδομή

Με βάση τα στοιχεία που πήραμε από διάφορες υπηρεσίες και προφορικές συζητήσεις με τους υπεθύνους, η κατάσταση στις κοινωνικές υποδομές είναι ικανοποιητική. Σε ό,τι αφορά τα σχολεία, τα περισσότερα είναι σε καλή έως άριστη κατάσταση, αφού πολλές ελλείψεις που υπήρχαν καλύφθηκαν με τη δημιουργία πολλών νέων σχολικών αιθουσών, τα τελευταία πέντε χρόνια με χρήματα από τα ΜΟΠ και το 1^ο ΚΠΣ. Σήμερα απαιτούνται μερικές μόνο νέες αίθουσες στην πόλη της Νάουσας για να λειτουργούν όλα τα σχολεία (δημοτικά, γυμνάσια και λύκεια) σε πρωινή βάρδια.

Στην υγεία, η υπάρχουσα κατάσταση στην Επαρχία Νάουσας είναι επίσης καλή, με ορισμένες όμως ελλείψεις. Το Νοσοκομείο της Νάουσας είναι σε μέτρια κατάσταση, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζονται ελλείψεις και σε ορισμένες ειδικότητες γιατρών. Σε γενικές γραμμές, όμως, καλύπτει τις ανάγκες επαρκώς. Αγροτικά ιατρεία υπάρχουν στις Κοινότητες Κοπανού και Μαρίνας, ενώ στην Ειρηνούπολη υπάρχει περιφερειακό ιατρείο. Οι υγειονομικές, αυτές, μονάδες εξυπηρετούν τις βασικές ανάγκες των κατοίκων της Επαρχίας.

Σε ό,τι αφορά τα πολιτιστικά θέματα υπάρχει μια σχετική στασιμότητα, εκτός από τη Νάουσα, στην οποία υπάρχουν αρκετοί σύλλογοι που δραστηριοποιούνται σε πολιτιστικά θέματα, κυρίως παραδοσιακούς χορούς και θεατρικές παραστάσεις, ενώ και ο Δήμος Νάουσας έχει δημιουργήσει στην Εστία Μουσών τμήματα εκμάθησης μουσικών οργάνων. Επίσης, μόνο στη Νάουσα υπάρχουν μια χειμερινή αίθουσα κινηματογράφου και θεάτρου και ένας θερινός κινηματογράφος που χρησιμοποιείται και για άλλες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, χώροι που ανήκουν στο Δήμο της πόλης. Στους υπόλοιπους Ο.Τ.Α. δεν υπάρχουν αντίστοιχοι χώροι και παρόμοιες εκδηλώσεις αποτελούν μάλλον σπάνιο φαινόμενο.

3.7 Περιβάλλον - Φυσικοί Πόροι

Με βάση το ανάγλυφο της Επαρχίας, θα ξεχωρίσουμε την ανάλυσή μας σε δύο επίπεδα. Στο πρώτο επίπεδο, θα εξετάσουμε τις δασικές εκτάσεις και τα όποια προβλήματα εμφανίζονται σε αυτές. Στο δεύτερο θα αναλύσουμε τα προβλήματα που υπάρχουν στις πεδινές εκτάσεις, που είναι διαφορετικής υψής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Συνολική Έκταση και χρήσεις Δασών στην Επαρχία Νάουσας

Συνολική έκταση	26933
Γεωργική Χρήση	1257
Οικιστική Χρήση	158
Ξυλοπονική Δραστηριότητα	16443
Κτηνοτροφική Δραστηριότητα	8180
Θηραματική Δραστηριότητα	120
Προστατευτική Λειτουργία	563
Αναψυχή ή Παραθεριστική Λειτουργία	100
Αθλητική Δραστηριότητα	122

μετρήσεις σε εκτάρια

ΠΗΓΗ : Δασική Υπηρεσία Νάουσας, 1994

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Πίνακα 9, η βασική χρήση των δασικών εκτάσεων στην Επαρχία Νάουσας είναι η υλοτόμηση. Τα πυκνά δάση οξυάς που καλύπτουν μεγάλες εκτάσεις στο Βέρμιο, προσφέρονται για υλοτόμηση καθώς βρίσκονται σε καλή κατάσταση και η φυσική αναγέννηση είναι γρήγορη. Η υλοτόμηση γίνεται από ιδιώτες με την εποπτεία των υπαλλήλων της Δασικής Υπηρεσίας. Με τον τρόπο αυτό, απομακρύνονται τα πιο γερασμένα δέντρα, ανανεώνεται η δασική βιομάζα, που σε συνδυασμό με την υψηλή υγρασία που παρουσιάζεται στην περιοχή, ελαχιστοποιούν τις πιθανότητες εκδήλωσης πυρκαϊών. Η ξυλεία που παράγεται καλύπτει ως ένα βαθμό, αλλά όχι πλήρως, τις ανάγκες σε πρώτες ύλες των πολλών κιβωτοποιείων της περιοχής. Χρησιμοποιείται, επίσης, και για οικιακή χρήση.

Από τις άλλες χρήσεις, τη μεγαλύτερη έκταση καταλαμβάνει η κτηνοτροφία, η οποία όμως δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη. Σημαντικές είναι και ορισμένες άλλες λειτουργίες (Αθλητισμός, Αναψυχή, Περιοχές προστασίας) που αν και σήμερα δεν καταλαμβάνουν μεγάλες εκτάσεις, μπορούν να αποφέρουν στην περιοχή σημαντικά οφέλη, αφού υπάρχουν στον ορεινό όγκο του Βερμίου ορισμένες αξιόλογες περιοχές που μπορούν να αναπτυχθούν και τουριστικά. Υπάρχουν σήμερα δύο χιονοδρομικά κέντρα με εξοπλισμό υψηλού επιπέδου, ένα στην περιοχή Πηγάδια και ένα στο Κάτω Βέρμιο (Σέλι), που προσελκύνουν αρκετούς φίλους των χειμερινών αθλημάτων, αλλά την τελευταία δεκαετία χρησιμοποιούνται και κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, κυρίως από διάφορους αθλητικούς συλλόγους για την προετοιμασία τους. Τουριστική ανάπτυξη έχει, επίσης, και η τοποθεσία Αγ.Νικόλαος (μόλις 3 χλμ. έξω από τη Νάουσα),

όπου βρίσκονται και οι πηγές του τοπικού ποταμού, περιοχή που έχει ανακηρυχθεί ως περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Σε ότι αφορά τις πεδινές εκτάσεις, η κατάσταση είναι τελείως διαφορετική. Η μεγάλη ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα (όπως θα φανεί παρακάτω) έχει επιφέρει περιβαλλοντικά προβλήματα. Αφενός η χρήση των χημικών λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων αποτελεί σημαντικό παράγοντα υποβάθμισης των εδαφών, αφετέρου ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η διάθεση του πλεονάσματος της γεωργικής παραγωγής (απόσυρση) δημιουργεί τρομακτικά προβλήματα ρύπανσης σε ορισμένες περιοχές. Επίσης, η έλλειψη δικτύων αποχέτευσης και η ανεξέλεγκτη διάθεση των απορριμμάτων (όπως αναφέρθηκε πιο πάνω) δημιουργούν περαιτέρω προβλήματα στις εκτάσεις αυτές.

Σημαντικό πρόβλημα αποτελεί και η ρύπανση του αρδευτικού καναλιού με την ονομασία “Τάφρος 66”, ρύπανση που προέρχεται από τα λύματα των βιομηχανιών του Νομού Πέλλας, από τον οποίο ξεκινάει το κανάλι αυτό. Επιπρόσθετα, πολλές βιομηχανίες μεταποίησης των αγροτικών προϊόντων που υπάρχουν στην Επαρχία, αλλά και άλλων κλάδων, δημιουργούν σοβαρές περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις, καθώς καμμία δεν διαθέτει σύστημα καθαρισμού των λυμάτων της. Από την πλευρά της Νομαρχίας έχουν γίνει πάρα πολλές συστάσεις και προσπάθειες για να ανατραπεί η κατάσταση αυτή, αλλά μέχρι στιγμής καμμία επιχείρηση δεν έχει συμμορφωθεί με τις υποδείξεις των αρμόδιων υπηρεσιών.

3.8 Παραγωγική Διάρθρωση

3.8.1 Νομός Ημαθίας

Συνολικά για το Νομό Ημαθίας η διάρθρωση της παραγωγικής βάσης για τα έτη 1970, 1979, 1980, 1988 και η απασχόληση ανά τομέα παραγωγής για το 1988 έχει ως εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Παραγωγική Διάρθρωση του Ν.Ημαθίας

	1970	1980	1988
Πρωτογενής	41.9%	34.59%	30.2%
Δευτερογενής	29.1%	34.66%	35%
Τριτογενής	29%	30.75%	34.8%

ΠΗΓΗ : Για τα έτη 1970, 1979 και 1980 Ε.Σ.Υ.Ε. Στατιστικές Επετηρίδες
 Για το έτος 1988 "Στρατηγικό Σχέδιο Υποδομών Ελλάδα 2010" ΥΠΕΧΩΔΕ 1993

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Απασχόληση ανά τομέα παραγωγής

	1988	ποσοστό 88	ποσοστό 81
Πρωτογενής	17767	38.85%	43.42%
Δευτερογενής	14396	31.48%	28.95%
Τριτογενής	13572	29.67%	27.63%
ΣΥΝΟΛΟ	45735	100%	100%

ΠΗΓΗ : "Στρατηγικό Σχέδιο Υποδομών Ελλάδα 2010" ΥΠΕΧΩΔΕ 1993

Είναι προφανής η κυριαρχία του πρωτογενή τομέα και η χαμηλή ανάπτυξη του τριτογενή, ενώ σε κανονικά επίπεδα κυμαίνεται η ανάπτυξη του δευτερογενή. Η σημαντικότητα του πρωτογενή τομέα φαίνεται και από την μεγάλη ανάπτυξη του κλάδου των τροφίμων στο Νομό Ημαθίας (Πίνακας 12) όπου απασχολείται το 36% (με βάση τα στοιχεία του 1988) περίπου των εργαζομένων στην βιομηχανία. Η ανάπτυξη αυτή βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά στις παραγόμενες από την γεωργική παραγωγή πρώτες ύλες και παρά το γεγονός ότι μεταποιείται ένα πολύ μικρό κομμάτι της συνολικής παραγωγής.

Πίνακας 12 Καταστήματα με μέση ετήσια απασχόληση			
Νομός Ημαθίας (1988)			
	Κλάδος	Καταστήματα	ΜΕΑ
1	Ορυχεία	12	78
11	Ορυχεία άνθρακα	0	0
12	Μεταλλεία	0	0
13	Υδρογονάνθρακες	0	0
14	Λατομεία	12	78
15	Λοιπά μεταλλεία-λατομεία	0	0
16	Αλικές	0	0
2.3	Βιομηχανία-Βιοτεχνία	1946	12050
20	Τρόφιμα	303	4355
21	Ποτά	94	236
22	Καπνός	4	132
23	Υφαντικές	45	3096
24	Ένδυση-Υπόδηση	225	908
25	Ξύλο-Φελλός	222	854
26	Έπιπλα	145	392
27	Χαρτοβιομηχανίες	2	5
28	Εκδόσεις-Εκτυπώσεις	29	88
29	Γουναρικά-Δέρμα	9	20
30	Ελαστικά-Πλαστικά	39	152
31	Χημικές	6	14
32	Πετρέλαιο-Ανθρακας	1	5
33	Μη μεταλλικά ορυκτά	67	336
34	Βασικές μεταλλουργικές	0	0
35	Προϊόντα από μέταλλο	186	335
36	Μηχανές	121	316
37	Ηλεκτρικά	97	181
38	Μεταφορικά μέσα	317	565
39	Λοιπές	34	60
4	Ηλεκτρισμός-Φωταέριο-Ατμός-Υδρευση	50	398
41	Ηλεκτρισμός-Φωταέριο-Ατμός	9	249
42	Υδρευση	41	149
6	Εμπόριο	3950	7497
61	Χοντρικό εμπόριο	297	978
62	Εμπόριο αποκομμάτων	6	8
63	Μεσίτες-Αντιπρόσωποι	16	39
64	Λιανικό εμπόριο	2543	4249
66	Εστιατόρια - Ξενοδοχεία	1088	2223
7	Μεταφ.-Αποθηκ.-Επικοινωνίες	130	1093
71	Μεταφορές	70	696
72	Αποθηκεύσεις	45	96
73	Επικοινωνίες	15	301
8	Τράπεζες και λοιπά οικονομικά Ιδρύματα-Ασφάλειες κλπ.	378	1089
81	Τράπεζες και λοιπά οικονομικά Ιδρύματα	56	545
82	Ασφάλειες	40	82
83	Διεκπεραίωση υποθέσεων	239	397
84	Ενοικιάσεις κινητών	43	65
9	Λοιπές υπηρεσίες	407	692
92	Υπηρεσίες υγιεινής	5	72
96	Κοινωνική πρόνοια	19	101
97	Αναψυχή - Πολιτισμός	105	160
98	Προσωπικές υπηρεσίες	278	359
	Σύνολο	6873	22897

3.8.2 Επαρχία Νάουσας

Πρωτογενής τομέας

Η διάρθρωση του πρωτογενή τομέα στην Επαρχία Νάουσας είναι η ακόλουθη

Φυτική Παραγωγή 85%

Ζωική Παραγωγή 14%

Δασική Παραγωγή 1%

τα μεγέθη αναφέρονται σε προϊόν
ΠΗΓΗ : ΥΧΟΠ 1984

Η μεγάλη ανάπτυξη της φυτικής παραγωγής, οφείλεται στην μεγάλη γονιμότητα των εδαφών και τις μεγαλύτερες αποδόσεις που προσφέρει σε σχέση με την κτηνοτροφία, αλλά και στην έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού που θα ασχοληθεί με την εκτατική κτηνοτροφία, ακόμη και αν υπάρχουν συγκριτικά πλεονεκτήματα.

Η καλλιεργούμενη και μη γεωργική γη (Πίνακας 13) καταλαμβάνει έκταση 138952 στρεμμάτων, που αποτελεί, περίπου, το 30% της συνολικής έκτασης της Επαρχίας. Το ποσοστό αυτό είναι αρκετά μεγάλο, αν υπολογίσουμε ότι οι πεδινές εκτάσεις αποτελούν περίπου το 45% της επιφάνειάς της και συνδυαζόμενο με την υψηλή παραγωγικότητα και την κατάλληλη υποδομή και τεχνολογία (γεωργικά μηχανήματα, Πίνακας 14), μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η αγροτική της παραγωγή είναι αρκετά αξιόλογη.

Οι καλλιέργειες που επικρατούν στην Επαρχία Νάουσας είναι κυρίως (Πίνακας 13) οι εξής:

- * Στα δενδροκομικά, ροδάκινα, μήλα, αχλάδια και κεράσια.
- * Στις αροτριάεις, μαλακό και σκληρό σιτάρι, κριθάρι και καλαμπόκι.
- * Αμπέλια, κυρίως οινοποιήσιμα.
- * Υπάρχουν, τέλος, αρκετές εκτάσεις λαχανοκομικών.

Είναι βέβαια φανερό η κυριαρχία των δενδροκομικών καλλιεργειών, στην συνολική διάρθρωση της φυτικής παραγωγής, αλλά και συνολικά του πρωτογενή τομέα. Η ανάπτυξη αυτή οφείλεται στην ποιότητα των εδαφών που κρίνονται καταλληλότερα για αυτού του είδους τις καλλιέργειες και στην ύπαρξη αρκετών διαθέσιμων υδάτινων πόρων που είναι απαραίτητοι στην δενδροκομία.

Πίνακας 13 Γεωργικές Καλλιέργειες και Γεωργική Παραγωγή για το έτος 1993

ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΣΕ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ Ο.Τ.Α./ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ	ΑΡΟΤΡΑΙΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ						Δενδροκομικά					Αμπέλια			Αγρονάπαυση
	Μαλ.Σιτάρι	Σκλ.Σιτάρι	Κριθάρι	Καλαμπόκι	Βαμβάκι	Άλλες	Ροδάκινα	Μήλα	Αχλάδια	Κεράσια	Άλλες	Λαχανοκομικά	Επιτραπέζια	Οινοποιήσιμα	
ΝΑΟΥΣΑ *	180	30	40	50	0	20	13200	8000	40	800	179	290	50	1420	1396
ΕΙΡΗΝΟΥΠΟΛΗ **	1050	900	30	4500	1500	130	18000	1600	100	0	5	4305	0	105	0
ΚΟΠΑΝΟΣ	55	15	7	60	0	53	6430	550	65	180	57	146	4	36	60
ΛΕΥΚΑΔΙΑ	200	30	30	80	0	150	3180	580	55	150	117	177	0	140	891
ΕΠΙΣΚΟΠΗ	270	100	258	240	0	135	9449	210	510	140	493	249	0	10	1356
ΜΟΝΟΣΠΙΤΑ	350	450	180	4339	45	45	6339	31	46	65	21	91	20	0	10
ΧΑΡΙΕΣΣΑ	50	200	50	12500	0	920	7360	130	100	75	64	183	0	15	333
ΣΤΕΝΗΜΑΧΟΣ	56	50	136	3	0	6	2389	30	0	145	27	12	0	365	400
ΜΑΡΙΝΑ	500	1000	300	15	0	200	4600	300	40	570	60	42	0	1600	53
ΡΟΔΟΧΩΡΙ	0	0	0	0	0	84	0	2520	0	1000	15	172	0	0	680
ΓΙΑΝΝΑΚΟΧΩΡΙ	400	150	80	0	0	60	960	560	40	1560	32	65	0	770	633
ΑΡΚΟΧΩΡΙ	0	0	0	0	0	10	123	520	3	96	4	35	0	10	22
Κ.ΒΕΡΜΙΟ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	120
ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	3111	2925	1111	21787	1545	1813	72030	15031	999	4781	1074	5767	74	4471	5954

* Μηδική 300στρ. 350000 κιλά παραγωγή, τριφύλλι 1530στρ. 1071000 κιλά παραγωγή.

** Καπνά 1900στρ. 630000 κιλά παραγωγή, τεύτλα 2500στρ. 14500000 κιλά παραγωγή, μηδική 1350στρ. 1620000 κιλά παραγωγή.

680

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΕ ΚΙΛΑ Ο.Τ.Α./ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ	ΑΡΟΤΡΑΙΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ						Δενδροκομικά					Αμπέλια			Συνολική γεωργική γη
	Μαλ.Σιτάρι	Σκλ.Σιτάρι	Κριθάρι	Καλαμπόκι	Βαμβάκι	Άλλες	Ροδάκινα	Μήλα	Αχλάδια	Κεράσια	Άλλες	Λαχανοκομικά	Επιτραπέζια	Οινοποιήσιμα	
ΝΑΟΥΣΑ	54000	10500	12000	45000	0	6000	22000000	15000000	120000	700000	124800	652000	20000	1450000	27525
ΕΙΡΗΝΟΥΠΟΛΗ	420000	2700	8400	4500000	375	406000	37800000	4320000	200000	0	10000	16281000	0	100000	37682
ΚΟΠΑΝΟΣ	19000	4950	1960	57000	0	54000	12470000	825000	220000	113400	110100	305050	5000	39000	7710
ΛΕΥΚΑΔΙΑ	70000	10500	9000	76800	0	150000	6360000	1800000	110000	86000	116200	311000	0	110000	5780
ΕΠΙΣΚΟΠΗ	102600	35000	72240	224100	0	202500	21732000	567000	1000000	88200	893500	931400	0	10000	13390
ΜΟΝΟΣΠΙΤΑ	133000	157500	28000	39854000	11925	252000	14590000	837000	92000	41000	44350	244600	20600	0	12512
ΧΑΡΙΕΣΣΑ	16000	65000	15000	1300000	0	1775000	10000000	150000	400000	130000	82000	659500	15000	0	10730
ΣΤΕΝΗΜΑΧΟΣ	16800	12500	40800	1500	0	18000	38226000	50000	0	70000	880	30000	15000	365000	3619
ΜΑΡΙΝΑ	150000	200000	90000	9000	0	200000	9600000	450000	132000	735000	216000	94300	0	1600000	9280
ΡΟΔΟΧΩΡΙ	0	0	0	0	0	92880	0	42000000	0	650000	10000	122100	0	0	4471
ΓΙΑΝΝΑΚΟΧΩΡΙ	120000	52500	24000	0	0	60000	1900000	1800000	0	600000	20000	168900	0	880000	5310
ΑΡΚΟΧΩΡΙ	0	0	0	0	0	9000	30000	1800000	7500	5500	1500	57000	0	6000	823
Κ.ΒΕΡΜΙΟ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	120
ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	1101400	551150	301400	46067400	12300	3225380	174708000	69599000	2281500	3219100	1629330	19856850	75600	4560000	138952

Πίνακας 14 Γεωργικά Μηχανήματα για το έτος 1993

Ο.Τ.Α./ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ	Τρακτέρ	Θεριζοαλ.	Βαμβακοκαλ.	Αρδευτικές	Σπαρτικές	Ψεκαστικά	Κλαδευτικά
ΝΑΟΥΣΑ	290	0	0	245	0	260	520
ΕΙΡΗΝΟΥΠΟΛΗ	520	4	1	455	0	430	65
ΚΟΠΑΝΟΣ	1100	80	0	19	0	0	0
ΛΕΥΚΑΔΙΑ	78	15	0	24	0	71	30
ΕΠΙΣΚΟΠΗ	322	186	0	260	3	470	225
ΜΟΝΟΣΠΙΤΑ	215	7	1	32	4	0	0
ΧΑΡΙΕΣΣΑ	240	0	0	100	0	200	100
ΣΤΕΝΗΜΑΧΟΣ	75	0	0	65	0	65	0
ΜΑΡΙΝΑ	132	2	0	64	0	0	152
ΡΟΔΟΧΩΡΙ	143	72	0	31	0	105	45
ΓΙΑΝΝΑΚΟΧΩΡΙ	83	25	0	23	0	66	40
ΑΡΚΟΧΩΡΙ	0	0	0	5	0	40	0
Κ.ΒΕΡΜΙΟ	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	3198	391	2	1323	7	1707	1177

Η παραγωγή των προϊόντων αυτών είναι η κύρια εξαγωγική δραστηριότητα της περιοχής και αποφέρει σχετικά υψηλά εισοδήματα στους αγρότες, σε σχέση με άλλες αγροτικές περιοχές στην Χώρα μας. Στηρίζει δε, τις σημαντικότερες μεταποιητικές βιομηχανίες τροφίμων της Επαρχίας, ενώ έχει ακόμη σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης.

Επίσης, ιδιαίτερα αξιόλογη είναι και η καλλιέργεια οινοποιήσιμων σταφυλιών της ποικιλίας "Ξυνόμαυρο Νάουσας", η οποία είναι Ονομασίας Προέλευσης Ανώτερης Ποιότητας με περιορισμένες εκτάσεις που μπορούν να παράγουν τη συγκεκριμένη ποικιλία και περιορισμένη παραγωγή φιαλών κρασιού ανά έτος. Εκτός από την ποικιλία αυτή η παραγωγή σταφυλιών, κυρίως οινοποιήσιμων, είναι αρκετά ανεπτυγμένη και δίνει και αυτή με τη σειρά της πρώτες ύλες στις οινοποιητικές βιομηχανίες της περιοχής, αλλά και σε πολλά παραδοσιακά σπιτικά οινοποιεία.

Οι αροτραίες καλλιέργειες έχουν αναπτυχθεί κυρίως στις εκτάσεις που δώθηκαν για καλλιέργεια μετά την αποξήρανση της Λίμνης των Γιαννιτσών, ιδιαίτερα στην περιοχή του Δήμου Ειρηνούπολης, αφού τα συγκεκριμένα εδάφη είναι καταλληλότερα για τις καλλιέργειες αυτές. Δεν υπάρχουν στην Επαρχία Νάουσας μεγάλες μεταποιητικές μονάδες για τα προϊόντα αυτά και η παραγωγή μεταφέρεται σε μονάδες που βρίσκονται στην Επαρχία Ημαθίας, κυρίως στη Βέροια και την Αλεξάνδρεια.

Οι λαχανοκομικές καλλιέργειες δεν είναι πολύ ανεπτυγμένες, καλύπτουν την τοπική ζήτηση, και δεν στρέφονται προς εξαγωγές, παρά το γεγονός ότι η Χώρα μας διαθέτει ισχυρά συγκριτικά πλεονεκτήματα μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση για την παραγωγή τέτοιων προϊόντων.

Σε ότι αφορά την κτηνοτροφία (Πίνακας 15), όπως φαίνεται, δεν είναι σχεδόν καθόλου ανεπτυγμένη. Παρότι υπάρχουν αρκετές δασικές εκτάσεις που χαρακτηρίζονται βοσκότοποι και διατίθενται για κτηνοτροφική εκμετάλλευση, η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού είναι περιοριστικός παράγοντας για την ανάπτυξη της εκτατικής κτηνοτροφίας, ενώ η έλλειψη ενημέρωσης για τις διάφορες ενισχύσεις παντός τύπου, αποτελεί την βασική αιτία που δεν αναπτύσσονται στην περιοχή σύγχρονες μονάδες ημικτατικής ή εσταυλισμένης κτηνοτροφίας.

Εξαίρεση αποτελεί η προβατοτροφία, που είναι σχετικά ανεπτυγμένη αλλά έχει αρχίσει να φθίνει σε μεγάλο βαθμό καθώς οι αποδόσεις είναι σχετικά

Πίνακας 15 Κτηνοτροφική Παραγωγή για το έτος 1993

Ο.Τ.Α./ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΑ	ΚΕΦΑΛΙΑ					ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΓΑΛΑΚΤΟΣ (ΚΙΛΑ)				ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΡΕΑΤΟΣ (ΚΙΛΑ)				
	Βοοειδή	Χαίροι	Αίγες	Πρόβατα	Όρνιθες	Βοοειδή	Αίγες	Πρόβατα	Τυρί	Βοοειδή	Χαίροι	Αίγες	Πρόβατα	Όρνιθες
ΝΑΟΥΣΑ *	550	1280	930	3530	13000	528000	63900	276300	10000	98000	158100	7560	35800	33600
ΕΙΡΗΝΟΥΠΟΛΗ	537	330	1447	5804	7500	970000	8100	354500	2500	72750	18200	1135	28710	8556
ΚΟΠΑΝΟΣ	25	20	17	190	2300	5400	1200	18000	450	4980	3250	35	2100	2900
ΛΕΥΚΑΔΙΑ	145	54	28	205	2050	119600	2210	20000	1000	10000	7025	128	2000	390
ΕΠΙΣΚΟΠΗ	236	89	62	780	4800	302500	1500	63600	2500	9550	9760	124	9710	7100
ΜΟΝΟΣΠΙΤΑ	17	3	15	520	1400	36820	1650	467500	4400	1500	2520	6080	2100	3180
ΧΑΡΙΕΣΣΑ	39	10	50	340	2800	42500	6450	24500	500	4150	3600	510	1800	4600
ΣΤΕΝΗΜΑΧΟΣ	33	18	941	1630	4690	37600	72980	118400	10000	2750	7500	7250	10400	17080
ΜΑΡΙΝΑ	154	0	750	3280	1700	200000	72000	300000	4400	10400	1100	4200	2100	1300
ΡΟΔΟΧΩΡΙ	161	20	650	540	600	212500	105500	98000	1500	28250	1800	12400	7600	1800
ΓΙΑΝΝΑΚΟΧΩΡΙ	56	11	410	280	1100	80000	47450	19000	4000	5600	4150	3490	1700	6440
ΑΡΚΟΧΩΡΙ	0	0	0	295	178	0	0	17150	0	0	0	0	2233	100
Κ.ΒΕΡΜΙΟ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	1953	1835	5300	17394	42118	2534920	382940	1776950	41250	247930	217005	42912	106253	87046

* Παραγωγή 22000 κιλά πέστροφες.

μικρές, και η πτηνοτροφία, στην οποία υπάρχουν ορισμένες μεγάλες πτηνοτροφικές μονάδες στην Επαρχία. Βέβαια παρά τις εξαιρέσεις, αυτές η κτηνοτροφία δεν παύει να είναι ο λιγότερο ανεπτυγμένος κλάδος του πρωτογενή τομέα.

Μια άλλη εξαίρεση στην κυριαρχία της φυτικής παραγωγής, είναι η καλλιέργεια πέστροφας που γίνεται στην περιοχή του Αγ.Νικολάου, έξω από τη Νάουσα. Η παραγωγή αυτή γίνεται στα νερά του τοπικού ποταμού, λίγο πιο κάτω από τις πηγές του, όπου το νερό είναι απόλυτα καθαρό χωρίς την παραμικρή επιβάρυνση από λύμματα ή απόβλητα. Βέβαια, η παραγωγή σήμερα είναι περιορισμένη (μόλις 22 τόνοι) και καταναλώνεται όλη τοπικά, αλλά υπάρχουν μεγάλες δυνατότητες για να αναπτυχθεί και να καθετοποιηθεί.

Δευτερογενής Τομέας

Ο δευτερογενής τομέας και ειδικότερα η βιομηχανία-βιοτεχνία στην Επαρχία Νάουσας εμφανίζει ένα διττό χαρακτήρα, που δείχνει και μια ιδιαίτερη δυναμική που έχει η περιοχή.

Από την μια μεριά, υπάρχει μέσα στη Νάουσα μεγάλη ανάπτυξη στον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας, ανάπτυξη που έχει ξεκινήσει, όπως αναφέραμε, από τον προηγούμενο αιώνα με την εμφάνιση μεγάλων μονάδων στον κλάδο αυτό από το 1870. Η βιομηχανική αυτή ανάπτυξη έχει μορφή που ταιριάζει περισσότερο προς το δυτικοευρωπαϊκό μοντέλο ενδογενούς βιομηχανικής ανάπτυξης, που βασιζόταν στην ύπαρξη πρώτων υλών και κυρίως ενέργειας σε μια περιοχή, παρά στο ελληνικό πρότυπο της κατευθυνόμενης, από κρατικές πολιτικές, βιομηχανικής ανάπτυξης.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση η μεγάλη αυτή ανάπτυξη, βασίστηκε στην ύπαρξη του “λευκού άνθρακα” όπως ονομάστηκε η ενέργεια των υδατοπτώσεων του τοπικού ποταμού, η οποία αξιοποιήθηκε για την κίνηση των μηχανών στις βιομηχανικές μονάδες. Αν και την εποχή εκείνη η περιοχή ήταν ακόμα υπό την κατοχή των τούρκων, τα προνόμια που απολάμβαναν οι τοπικοί άρχοντες και η συσσώρευση κεφαλαίου από τις εμπορικές, κυρίως, δραστηριότητες οδήγησαν στην ίδρυση μεγάλων βιομηχανικών μονάδων, που εκμεταλλεύτηκαν και την βιοτεχνική-οικιακή παράδοση στην υφαντουργία.

Η μεγάλη αγορά που εξασφάλιζε η οθωμανική αυτοκρατορία την εποχή εκείνη, εξασφάλισε στις βιομηχανίες υψηλές πωλήσεις και δεν είναι υπερβολή αν πούμε ότι σχεδόν όλη η παραγωγή υφαντουργικών προϊόντων της οθωμανικής αυτοκρατορίας γινόταν στην περιοχή. Η ανάπτυξη αυτή, με ορισμένες κατά καιρούς διακυμάνσεις, συνεχίστηκε και με την προσάρτηση της περιοχής στο Ελληνικό κράτος, με αποτέλεσμα να έχει αναπτυχθεί στην Νάουσα μεγάλη βιομηχανική συνείδηση, που αντίστοιχή της δεν έχει αναπτυχθεί σε καμία άλλη Ελληνική περιοχή¹.

Σήμερα στον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας εξακολουθούν να υπάρχουν ορισμένες μεγάλες μονάδες στη Νάουσα. Στον Πίνακα 16 βλέπουμε ότι στον κλάδο αυτό και μόνο στη Νάουσα υπάρχουν (για το 1988) 14 επιχειρήσεις με απασχόληση 1975 άτομα, ενώ συνολικά στην Επαρχία η απασχόληση στον κλάδο είναι 2419 άτομα, το 51% της συνολικής απασχόλησης στη βιομηχανία. Μαζί με τον κλάδο των ποτών, είναι οι μοναδικοί βιομηχανικοί κλάδοι της Επαρχίας που καταλαμβάνουν πολύ πάνω από το 50% της συνολικής απασχόλησης στο Νομό για τους αντίστοιχους κλάδους (78.13% για την κλωστοϋφαντουργία και 77.54% για τα ποτά).

Από την άλλη πλευρά έχει αναπτυχθεί, με βάση την πρωτογενή παραγωγή, η βιομηχανία τροφίμων και ποτών και ορισμένοι άλλοι συμπληρωματικοί κλάδοι, όπως η επεξεργασία ξύλου (κυρίως για την κατασκευή ξύλινων κιβωτίων και τελάρων που χρησιμοποιούνται στην συσκευασία των αγροτικών προϊόντων). Στους κλάδους αυτούς και κυρίως στον κλάδο 20 (τρόφιμα) υπάρχει, όπως φαίνεται από τον Πίνακα 16, μεγαλύτερη διασπορά των μονάδων σε όλη την Επαρχία, καθώς η μεταφορά των πρώτων υλών σε μεγάλες αποστάσεις απαιτεί μεγάλο κόστος, καθώς επίσης και γιατί η πρωτογενής παραγωγή είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη σε όλες τις κοινότητες.

Το πρόβλημα της ανεργίας

Η βιομηχανική βάση της περιοχής τα τελευταία χρόνια έχει αντιμετωπίσει μια μεγάλη κρίση που οδήγησε στο κλείσιμο δύο μεγάλων μονάδων του κλάδου της κλωστοϋφαντουργίας. Οι μονάδες αυτές παρήγαγαν ακρυλικές κουβέρτες (φημισμένες για την ποιότητά τους) και είχαν υψηλά επίπεδα πωλήσεων, αλλά υπό την πίεση οικονομικών προβλημάτων, που οφείλονται εν μέρει στην κακή διαχείριση, οδηγήθηκαν στο κλείσιμο, η πρώτη τον

¹ Από την ομιλία του βιομήχανου κ. Γ. Λαναρά στο συνέδριο για την Βιομηχανική κληρονομιά και Οικονομική Ανάπτυξη της Νάουσας

Πίνακας 16 Καταστήματα και Μέση Ετήσια Απασχόληση στον Δευτερογενή τομέα* για το έτος 1988

Καταστήματα ανά κλάδο

Κλάδος	2	3	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	4	41	42
Σύνολο Επαρχίας	446		88	20		17	32	77	27		6		9	1		11		48	24	17	61	8	15	2	13
Νάουσα	279		37	6		14	25	57	14		6		5	1		7		32	14	14	39	8	3	2	1
Ειρηνούπολη	26		13	2			1		1									2			7		3		3
Αρκοχωρίου	1			1																			1		1
Γιανακοχωρίου	3		1	2																			1		1
Επισκοπής	27		7	1			3	4	3				1					3	4		1		1		1
Κάτο Βερμίου	1		1																						
Κοπανού	44		11				2	6	4				1			1		6	6	2	5		1		1
Λευκαδίων	7			1				3	1							1		1					1		1
Μαρίνας	5		2	2									1										1		1
Μονόσπιτων	9		3	2					1									3					1		1
Ροδοχωρίου	1		1																				1		1
Στενήμαχου	26		3	3		3	1	6					1			1		1		1	6		1		1
Χαρίεσσας	11		4					1	3												3				
Σύνολο Νομού	1946		303	94	4	45	225	222	145	2	29	9	39	6	1	67		186	121	97	317	34	50	9	41
Ποσοστό Επαρχίας στο Νομό	22.92		29.04	21.28	0.00	37.78	14.22	34.68	18.62	0.00	20.69	0.00	23.08	16.67	0.00	16.42		25.81	19.83	17.53	19.24	23.53	30.00	22.22	31.71

* εκτός του κλάδου των κατασκευών

Απασχόληση ανά κλάδο

Κλάδος	2	3	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	4	41	42
Σύνολο Επαρχίας	4737		1150	183		2419	49	360	146		15		50	1		58		77	103	22	95	9	47	32	15
Νάουσα	2837		209	12		1975	36	213	116		15		14	1		38		55	70	17	57	9	36	32	5
Ειρηνούπολη	211		198	1			1		1									2			8		3		3
Αρκοχωρίου	0																						1		1
Γιανακοχωρίου	5		4	1																			1		1
Επισκοπής	149		72	34			4	12	6				1					5	14		1		1		1
Κάτο Βερμίου	1		1																						
Κοπανού	522		383				6	75	12				1			6		9	19	2	9		1		1
Λευκαδίων	169		153					6	3							5		2					1		1
Μαρίνας	7		4	1									2										1		1
Μονόσπιτων	20		15	1					1									3					1		1
Ροδοχωρίου	18		18																				1		1
Στενήμαχου	754		65	134		445	2	49					32			9		1		3	14		1		1
Χαρίεσσας	49		31					5	7												6				
Σύνολο Νομού	12050		4355	236	132	3096	908	854	392	5	88	20	152	14	5	336		335	316	181	565	60	397	249	149
Ποσοστό Επαρχίας στο Νομό	39.31		26.41	77.54	0.00	78.13	5.40	42.15	37.24	0.00	17.05	0.00	32.89	7.14	0.00	17.26		22.99	32.59	12.15	16.81	15.00	11.84	12.85	10.07

Οκτώβριο του 1991 και η δεύτερη το Φεβρουάριο του 1994, ενώ το τελευταίο διάστημα λειτουργούσαν με επίσχεση εργασίας. Σήμερα, έχουν κηρυχθεί σε πτώχευση και βρίσκονται στην διαδικασία της εκκαθάρισης και του πλειστηριασμού.

Στις μονάδες αυτές, με βάση τα στοιχεία του τοπικού ΟΑΕΔ απασχολούνταν πάνω από 950 εργαζόμενοι (περίπου 980) ένα ποσοστό της τάξης του 35% των απασχολούμενων στη βιομηχανία στη Νάουσα. Το πρόβλημα είναι εμφανές. Η ανεργία στην Επαρχία μετά το κλείσιμο των δύο βιομηχανιών έχει φτάσει σε μέσο όρο πάνω από 20%, ενώ κατά τους χειμερινούς μήνες, όταν οι βιομηχανίες τροφίμων δεν λειτουργούν σε πλήρη παραγωγικό κύκλο, είναι πάνω από 40%, με βάση στοιχεία του Εργατικού Κέντρου Νάουσας.

Διαχρονικά στοιχεία ανεργίας παρουσιάζονται στον Πίνακα 17 και στα Διαγράμματα 6 και 7. Είναι φανερό η διακύμανση των ανέργων ανάλογα με την περίοδο που λειτουργούν οι βιομηχανίες τροφίμων και γενικά η μείωση του επιπέδου της ανεργίας κατά τους καλοκαιρινούς μήνες και η τεράστια άνοδος της ανεργίας, μετά το κλείσιμο των δύο κλωστοϋφαντουργιών.

Τριτογενής Τομέας

Στην Επαρχία Νάουσας ο τριτογενής τομέας δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος, καθώς δεν υπάρχουν σημαντικές υπηρεσίες. Αναλυτικά στοιχεία για τον τομέα αυτό παρουσιάζονται στον Πίνακα 18. Είναι προφανές ότι ο μόνος σχετικά ανεπτυγμένος κλάδος του τριτογενή τομέα είναι το εμπόριο, γεγονός που οφείλεται στο ότι εκτός από τις τοπικές καταναλωτικές ανάγκες υπάρχουν και ανάγκες διακίνησης των παραγόμενων γεωργικών προϊόντων.

Σε ότι αφορά τον τουρισμό, γενικά ο Νομός Ημαθίας δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη τουριστική ανάπτυξη παρότι έχει αρκετούς πόρους, και ιστορικούς και φυσικούς, αλλά δεν έχει παραλίες. Είναι από τους νομούς που παρουσιάζουν την χαμηλότερη ανάπτυξη σ' αυτόν τον τομέα. Τουριστική κίνηση υπάρχει σήμερα μόνο με την έννοια της ημερήσιας εκδρομής από Έλληνες κυρίως και βασικά στον χειμερινό τουρισμό, αφού η υποδομή για την φιλοξενία τους και την εξυπηρέτησή τους είναι τουλάχιστον ανεπαρκής.

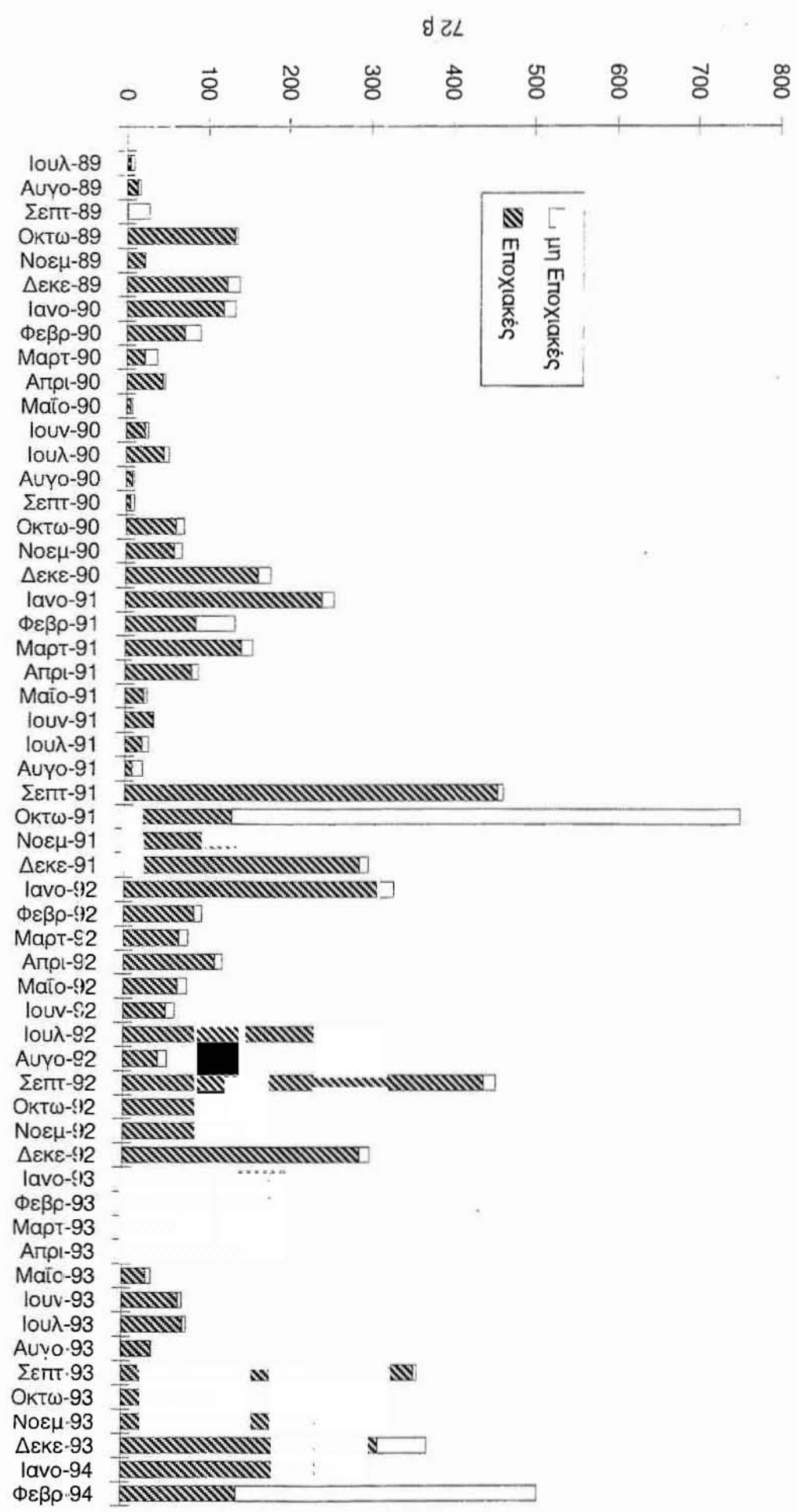
ΠΙΝΑΚΑΣ 17 Εξέλιξη των εγγεγραμμένων ανέργων στην Επαρχία Νάουσας

	Εγγεγραμμένοι άνεργοι			Εποχιακές Απολύσεις	Σύνολο Απολύσεων	Τοποθετήσεις	Εγγεγραμμένοι
	Σύνολο	Άντρες	Γυναίκες				
Ιουλ-89	355	179	176	4	9	664	49
Αυγο-89	447	141	306	13	17	569	57
Σεπτ-89	281	128	153	1	28	162	93
Οκτω-89	457	188	269	132	136	226	181
Νοεμ-89	379	191	188	22	23	228	168
Δεκε-89	610	329	281	123	139	302	227
Ιανο-90	852	557	295	119	134	211	430
Φεβρ-90	952	594	358	71	91	157	282
Μαρτ-90	1042	592	450	22	38	312	150
Απρι-90	887	437	450	44	47	397	121
Μαίο-90	533	254	279	5	8	773	70
Ιουν-90	486	226	260	23	27	797	123
Ιουλ-90	410	171	239	46	53	269	53
Αυγο-90	328	120	208	8	10	723	59
Σεπτ-90	366	133	233	6	11	237	110
Οκτω-90	407	157	250	61	72	118	174
Νοεμ-90	519	224	295	59	69	373	170
Δεκε-90	805	407	398	163	179	192	321
Ιανο-91	1066	607	459	241	256	194	452
Φεβρ-91	1398	783	615	86	135	99	403
Μαρτ-91	1451	793	658	143	157	71	247
Απρι-91	1329	677	652	81	90	264	115
Μαίο-91	1088	483	605	23	27	630	83
Ιουν-91	937	384	553	35	36	596	113
Ιουλ-91	804	301	503	21	29	495	127
Αυγο-91	728	285	443	9	22	979	58
Σεπτ-91	737	294	443	458	466	87	164
Οκτω-91	1370	550	820	132	755	605	792
Νοεμ-91	1183	509	674	178	185	219	220
Δεκε-91	1424	711	713	289	300	147	392
Ιανο-92	1736	885	851	312	332	162	526
Φεβρ-92	1755	890	865	86	96	123	162
Μαρτ-92	1442	804	638	68	79	253	82
Απρι-92	1404	788	616	112	122	211	96
Μαίο-92	1115	614	501	66	78	495	89
Ιουν-92	840	408	432	52	63	877	134
Ιουλ-92	646	298	348	236	245	331	104
Αυγο-92	543	251	292	43	54	949	38
Σεπτ-92	543	264	279	444	459	246	129
Οκτω-92	690	332	358	129	134	318	238
Νοεμ-92	854	443	411	151	156	187	258
Δεκε-92	1034	577	457	291	304	141	299
Ιανο-93	1113	681	432	198	202	184	385
Φεβρ-93	1371	758	613	186	190	162	374
Μαρτ-93	1366	764	602	68	78	161	134
Απρι-93	1168	572	596	147	155	365	151
Μαίο-93	979	445	534	29	36	270	76
Ιουν-93	687	298	389	69	74	593	172
Ιουλ-93	549	214	335	75	79	477	137
Αυγο-93	422	161	261	36	38	714	47
Σεπτ-93	444	185	259	359	364	224	142
Οκτω-93	592	231	361	115	120	145	230
Νοεμ-93	935	442	493	240	243	296	506
Δεκε-93	1288	687	601	316	377	248	479
Ιανο-94	1380	743	637	259	269	181	388
Φεβρ-94	1897	981	916	142	512	81	588

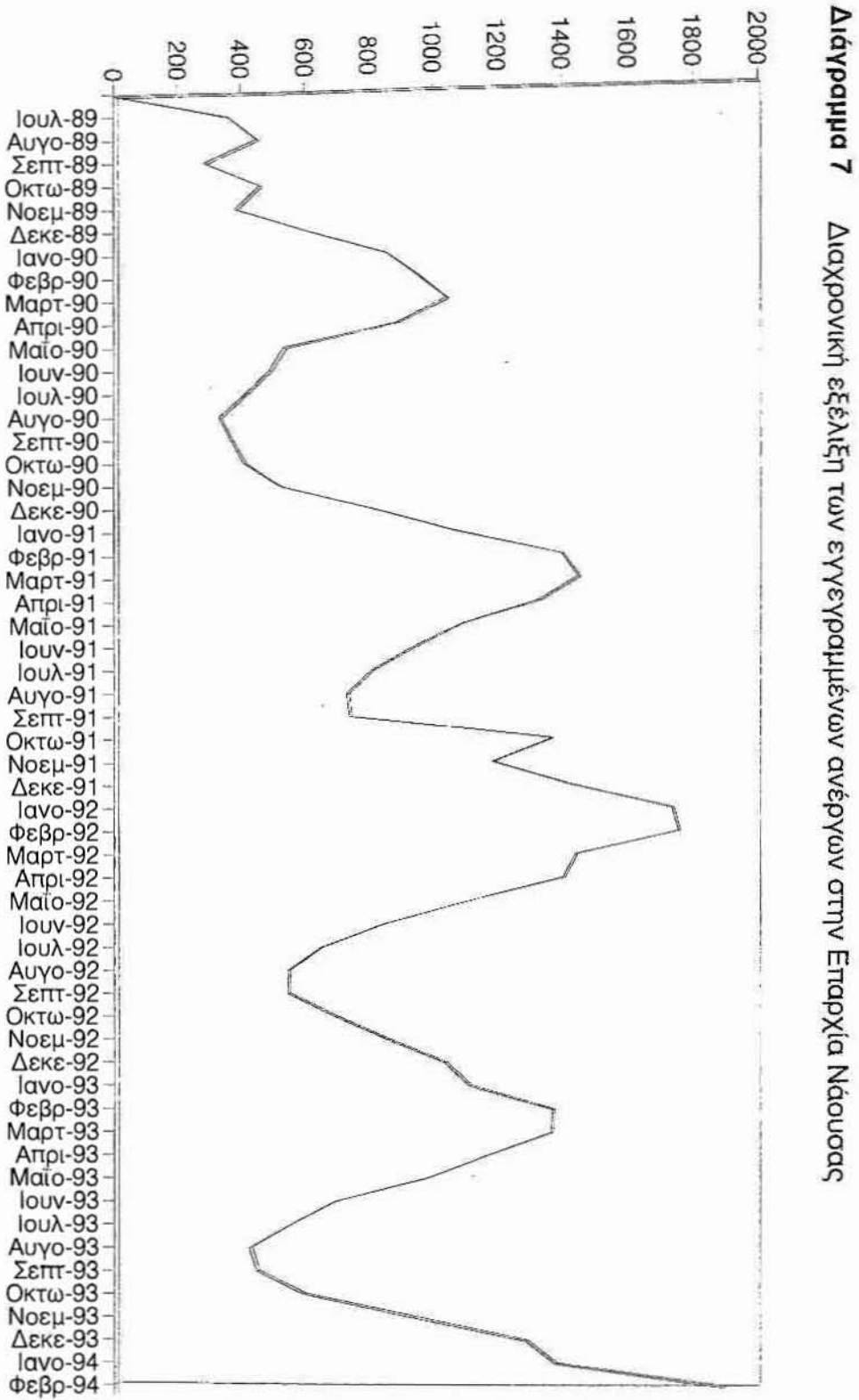
Πηγή: ΟΑΕΔ Νάουσας, 1994

Διάγραμμα 6

Διαχρονική εξέλιξη των ανέργων στην Επαρχία Νάουσας

72 β

Πίνακας 18 Καταστήματα και Μέση Ετήσια Απασχόληση στον Τριτογενή τομέα για το έτος 1988					
Κλάδος	Καταστήματα				
	Σύνολο	6	7	8	9
Σύνολο Επαρχίας	1643	932	66	76	108
Νάουσα	1074	615	38	66	73
Ειρηνούπολη	139	95	2		12
Αρκοχωρίου	3	1			
Γιανακοχωρίου	13	9			
Επισκοπής	88	49	3	2	6
Κάτο Βερμίου	13	11			1
Κοπανού	122	53	13	4	7
Λευκαδίων	41	21	4	1	2
Μαρίνας	30	20	3		1
Μονόσπιτων	34	20		1	3
Ροδοχωρίου	15	9	3		1
Στενήμαχου	43	13		1	1
Χαρίεσσας	28	16			1
Σύνολο Νομού	6873	3950	130	378	407
Ποσοστό Επαρχίας στο Νομό	23.91	23.59	50.77	20.11	26.54
Κλάδος	Απασχόληση				
	Σύνολο	6	7	8	9
Σύνολο Επαρχίας	6994	1665	208	186	152
Νάουσα	4463	1170	141	176	105
Ειρηνούπολη	343	115	2		12
Αρκοχωρίου	2	1			
Γιανακοχωρίου	16	11			
Επισκοπής	283	83	34	3	13
Κάτο Βερμίου	23	21			1
Κοπανού	650	97	19	4	7
Λευκαδίων	231	53	5	1	2
Μαρίνας	57	45	3		2
Μονόσπιτων	44	20		1	3
Ροδοχωρίου	35	13	3		1
Στενήμαχου	779	19		1	5
Χαρίεσσας	67	17			1
Σύνολο Νομού	22894	7497	1093	1090	691
Ποσοστό Επαρχίας στο Νομό	30.55	22.21	19.03	17.06	22.00

Θεωρείται απαραίτητη

- ♦ η διαφύλαξη- αξιοποίηση των φυσικών πόρων
- ♦ η προστασία- ανάδειξη των αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων
- ♦ η ανάπτυξη πολιτιστικών εκδηλώσεων

για την τουριστική ανάπτυξη του νομού, και κατ' επέκταση και της Επαρχίας Νάουσας, και εκμετάλλευση αυτών των πόρων που διαθέτει σε μεγάλο βαθμό, όπως γίνεται αντιληπτό από τα στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Η ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης της Επαρχίας Νάουσας, καθώς και η εμπειρική γνώση της περιοχής, μας οδηγούν στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων για τα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν, καθώς και για την αξιολόγηση των δυνατοτήτων της. Αφορούν όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που επιτρέπουν ή εμποδίζουν τις αναπτυξιακές διαδικασίες να λειτουργήσουν και είναι καθοριστικά για την διαμόρφωση κατάλληλης στρατηγικής που να είναι συμβατή με τις ανάγκες και τις προοπτικές της περιοχής.

Τα χαρακτηριστικά αυτά σχετίζονται με φυσικούς παράγοντες, όπως η γεωγραφική θέση και μορφολογία, η ποιότητα του περιβάλλοντος, οι φυσικοί πόροι, και με ανθρωπογενείς παράγοντες όπως η παραγωγική διάρθρωση, οι υποδομές, οι ανθρωπίνοι πόροι.

4.1 Γεωγραφική Θέση και Χαρακτηριστικά

Η γεωγραφική θέση της περιοχής είναι ιδιαίτερα ευνοϊκή. Βρίσκεται πολύ κοντά σε ένα μεγάλο μητροπολιτικό κέντρο (Θεσσαλονίκη) και τις εξυπηρετήσεις που παρέχει το κέντρο αυτό και έχει άμεση πρόσβαση στο κύριο συγκοινωνιακό δίκτυο της χώρας. Όμως, η θέση αυτή σήμερα συνεπάγεται προβλήματα (όπως και για όλη τη Βόρεια Ελλάδα) εξαιτίας των προβλημάτων με τους Βόρειους γείτονές μας, και γενικά εξαιτίας της κατάστασης στην Πρώην Γιουγκοσλαβία. Μελλοντικά, όμως και εφ'όσον αρθούν τα προβλήματα αυτά, η περιοχή έχει μεγάλες δυνατότητες αξιοποίησης της βαλκανικής αγοράς.

Η μορφολογία της περιοχής είναι εξίσου ευνοϊκή. Η Επαρχία Νάουσας είναι σε μεγάλο βαθμό πεδινή. Η πεδιάδα της Κεντρικής Μακεδονίας, που προήλθε από την αποξήρανση της Λίμνης των Γιαννιτσών, είναι από τις πλέον εύφορες περιοχές της χώρας μας και η Επαρχία καταλαμβάνει σημαντικό μέρος από την έκταση αυτή. Επίσης, τα υδάτινα αποθέματα της περιοχής είναι αρκετά (σε ελάχιστες περιπτώσεις έχει παρατηρηθεί έλλειψη νερού για τις αρδεύσεις και αυτές σε ασυνήθιστα παρατεταμένες περιόδους ξηρασίας), χρειάζονται όμως καλύτερη διαχείριση, καθώς οι ανάγκες διαρκώς αυξάνονται.

Το ορεινό τμήμα της Επαρχίας έχει και αυτό μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης. Η μεγαλύτερη πόλη της Επαρχίας που είναι το διοικητικό κέντρο της, η Νάουσα, βρίσκεται στους πρόποδες του Βερμίου, είναι ιδιαίτερα δυναμική και έχει αναπτύξει σημαντική βιομηχανία. Στον ορεινό όγκο του Βερμίου έχει, επίσης, αναπτυχθεί αρκετά ο πρωτογενής τομέας και η υλοτόμηση, έχει όμως και μεγάλες δυνατότητες τουριστικής αξιοποίησης.

4.2 Υποδομές

Η σημερινή κατάσταση των υποδομών στην Επαρχία Νάουσας, μπορεί να θεωρηθεί αρκετά ικανοποιητική σε ότι αφορά το μεταφορικό δίκτυο, το οποίο εξυπηρετεί επαρκώς τις ανάγκες της περιοχής, παρά τα γνωστά προβλήματα, που εμφανίζονται σε όλη σχεδόν τη χώρα, όπως και σε ότι αφορά τον κοινωνικό εξοπλισμό, σχολεία, ιατρεία και νοσοκομεία, αθλητικούς χώρους, χώρους αναψυχής κ.α.

Ανεπαρκές είναι το επίπεδο εξυπηρέτησης από τις αστικές και υπεραστικές συγκοινωνίες μέσα στα όρια της Επαρχίας, ενώ η σύνδεση με τα εξωτερικά κέντρα του νομού, της περιφέρειας και της υπόλοιπης χώρας είναι καλή, αλλά σίγουρα επιδέχεται αρκετές βελτιώσεις.

Σε ότι αφορά τα δίκτυα ύδρευσης και αποχέτευσης, η σημερινή κατάσταση δεν είναι ικανοποιητική. Όσοι Ο.Τ.Α. έχουν τέτοια δίκτυα είναι πολύ παλιά και χρειάζονται άμεση ανανέωση, ενώ δεν έχει μέχρι στιγμής γίνει ο βιολογικός καθαρισμός του Δήμου Νάουσας, που θα εξυπηρετεί πιθανών και ορισμένες γειτονικές κοινότητες, ο οποίος έχει μπει στη λίστα των έργων του 2^{ου} Κ.Π.Σ. Σήμερα η διάθεση των λυμάτων είναι σχεδόν ανεξέλεγκτη, γίνεται κυρίως σε επιφανειακούς αποδέκτες, υδάτινους ή μη, με σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Αντίστοιχα είναι και τα προβλήματα με την διάθεση των απορριμάτων. Ελάχιστοι οργανωμένοι σκουπιδότοποι υπάρχουν, στους οποίους γίνεται απλώς ρίψη των απορριμάτων, χωρίς να τηρούνται οι επιστημονικά αποδεκτοί υγειονομικοί κανόνες, γίνεται μόνο κατά καιρούς καύση των απορριμάτων, αλλά οι φωτιές τις περισσότερες φορές είναι ανεξέλεγκτες. Οι περισσότεροι σκουπιδότοποι είναι πλέον κορεσμένοι και αναζητούνται νέοι χώροι, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για το σκοπό αυτό, στους οποίους οι υπηρεσίες

των Ο.Τ.Α. δεσμεύονται ότι θα ακολουθήσουν τους κανόνες για την προστασία του περιβάλλοντος.

Σημαντικό έργο, το οποίο έχει σχεδόν ολοκληρωθεί, είναι το κλειστό αρδευτικό σύστημα Ανατολικού Βερμίου, όπως λέγεται, το οποίο είναι μεγάλης χρησιμότητας, καθώς μέσω του συστήματος αυτού θα γίνεται καλύτερη διαχείριση των υδάτινων πόρων που προορίζονται για την άρδευση της περιοχής. Ήδη όσοι είναι συνδεδεμένοι στο σύστημα αυτό οφείλουν να χρησιμοποιούν νέες μεθόδους ποτίσματος (π.χ σταγόνες και όχι κατάκλυση), αλλά το μέτρο αυτό προς το παρόν είναι περιορισμένο, αφού το έργο δεν έχει ολοκληρωθεί.

4.3 Παραγωγική Διάρθρωση

α) Πρωτογενής τομέας

Ο πρωτογενής τομέας στην Επαρχία Νάουσας, όπως και στο σύνολο του Νομού Ημαθίας, είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος, με μεγάλη συμμετοχή στο Ακαθάριστο Προϊόν της περιοχής με ένα ποσοστό της τάξης του 30%. Η ανάπτυξη αυτή βασίζεται κυρίως στην φυτική παραγωγή, ενώ αντίθετα η κτηνοτροφία είναι σαφώς περιορισμένη.

Η διάρθρωση της φυτικής παραγωγής παρουσιάζει μια σχετική ποικιλία με εξειδίκευση κυρίως στις δένδροκομικές καλλιέργειες (ροδάκινα, μήλα), και την αμπελουργία (το μοναδικό Ξυνόμαυρο Νάουσας) και εν μέρει μόνο τα σιτηρά. Οι άλλες καλλιέργειες δεν είναι τόσο πολύ διαδεδομένες, καλύπτουν μόνο ανάγκες της τοπικής ζήτησης.

Η σημαντικότητα του πρωτογενή τομέα φαίνεται και από το ποσοστό του Α.Π που κατέχει. Οι βασικότερες καλλιέργειες στρέφονται κυρίως προς εξαγωγές στις Ευρωπαϊκές αγορές και σε κάλυψη της ζήτησης των μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας, εξασφαλίζοντας στους αγρότες υψηλά εισοδήματα. Παράλληλα, η αγροτική αυτή παραγωγή στηρίζει μεγάλο μέρος της τοπικής μεταποιητικής βιομηχανίας τροφίμων, στην οποία προσφέρει πρώτες ύλες, της οινοποιητικής βιομηχανίας με τα κρασιά Ονομασίας Προέλευσης Ανώτερης Ποιότητας, της βιομηχανίας ξύλου, από την οποία προμηθεύεται ξύλινα κιβώτια συσκευασίας των φρούτων και της βιομηχανίας πλαστικών. Επίσης, εξασφαλίζει στην περίοδο της συγκομιδής (καλοκαίρι και φθινόπωρο)

εισοδήματα σε εποχιακούς εργαζόμενους και απορροφά με τον τρόπο αυτό ένα μεγάλο κομμάτι των ανέργων, που κατά το διάστημα αυτό βρίσκουν απασχόληση στην γεωργία, καθώς και σε εποχιακούς εργαζομένους στις βιομηχανίες τροφίμων, που την περίοδο αυτή βρίσκονται σε πλήρη λειτουργία.

Αντίθετα, η κτηνοτροφική παραγωγή δεν είναι τόσο ανεπτυγμένη, παρότι φαίνεται πως υπάρχουν αρκετές δυνατότητες ανάπτυξης της (εκτάσεις στο βουνό που μένουν αναξιοποίητες και θα μπορούσαν να δοθούν για βόσκηση). Ελάχιστες μεγάλες μονάδες εκτροφής ζώων υπάρχουν, εκτός από την πτηνοτροφία, και η συμμετοχή τους στην συνολική διάρθρωση του πρωτογενή τομέα είναι περιορισμένη, όπως άλλωστε και στο σύνολο της Ελληνικής οικονομίας. Το βασικότερο πρόβλημα της κτηνοτροφίας είναι η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού, το οποίο θα ασχοληθεί με τον τομέα αυτό (ιδίως στην εκτατική εκτροφή ζώων), ενώ δεν είναι αρκετά πληροφορημένοι οι δυνητικά ενδιαφερόμενοι για τις ενισχύσεις που προβλέπονται από τον Κοινοτικό Κανονισμό 2328/91 και την Ελληνική νομοθεσία.

Για τον πρωτογενή τομέα υπάρχουν σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης προς δύο βασικές κατευθύνσεις. Αφενός θα πρέπει να αυξηθεί το ποσοστό των προϊόντων που μεταποιούνται, το οποίο στην χώρα μας δεν ξεπερνάει το 4% της συνολικής παραγωγής, σε αντίθεση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες που φτάνει σε ποσοστό 14%². Με τον τρόπο αυτό θα αυξηθεί η προστιθέμενη αξία των τελικών προϊόντων που φτάνουν στην αγορά, θα ενισχυθεί η μεταποιητική βιομηχανία, ενώ θα μειωθούν σημαντικά οι επιπτώσεις στο περιβάλλον από τα φρούτα που αποσύρονται και θάβονται στις χωματερές, χωρίς να γίνεται υγειονομική ταφή. Αφετέρου, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της παραγωγικής διαδικασίας. Σήμερα γίνεται σπατάλη νερού με τον τρόπο που ποτίζονται οι αγροί (κατάκλυση), ενώ με άλλες σύγχρονες μεθόδους (σταγόνες, μπεκ) οι ανάγκες σε νερό μειώνονται σημαντικά. Σήμερα, επίσης, χρησιμοποιούνται αρκετά μεγάλες ποσότητες λιπασμάτων (συνήθως πολύ περισσότερες από τις απαραίτητες), με αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Θα πρέπει, επίσης, να γίνουν συντονισμένες προσπάθειες για την προώθηση των αγροτικών προϊόντων στις αγορές με κατάλληλες πολιτικές και οργανωμένο marketing, καθώς και προώθηση εναλλακτικών μεθόδων παραγωγής περισσότερο φιλικών προς το περιβάλλον.

²Από την ομιλία του αντιπροσώπου του Συνδέσμου Βιομηχάνων Βορείου Ελλάδας στο Συνέδριο για τη βιομηχανική κληρονομιά και οικονομική ανάπτυξη της Νάουσας.

β) Δευτερογενής τομέας

Ο δευτερογενής τομέας στην Επαρχία Νάουσας παρουσιάζει μια διπλή δυναμική. Από την μια πλευρά με βάση την μεγάλη πρωτογενή παραγωγή έχει δημιουργηθεί και αναπτυχθεί μια μεγάλη μεταποιητική βιομηχανία τροφίμων (συσκευαστήρια και κονσερβοποιεία), η οινοποιητική βιομηχανία, η βιομηχανία ξύλου και η βιομηχανία πλαστικών, στις οποίες απασχολείται ένα σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού σε μόνιμες ή εποχιακές θέσεις. Οι βιομηχανικές αυτές μονάδες (ιδίως οι βιομηχανίες τροφίμων) είναι διάσπαρτες σε όλη την Επαρχία με κύρια συγκέντρωση κοντά στον σιδηροδρομικό άξονα, που χρησιμοποιείται για τις μεταφορές.

Από την άλλη πλευρά μέσα στην πόλη της Νάουσας έχουν αναπτυχθεί από τον προηγούμενο αιώνα (από το 1870 περίπου) μεγάλες βιομηχανικές μονάδες στον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας, εκμεταλλευόμενες το ενεργειακό δυναμικό που δημιουργείται από τον ποταμό που διασχίζει την πόλη εξαιτίας των πολλών αλλαγών στην κλίση και την ύπαρξη καταρακτών. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα πάνω από το 50% της συνολικής εγχώριας παραγωγής σε προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας παράγονταν στην περιοχή και συνεπώς είναι φυσικό να έχει αναπτυχθεί στην πόλη μεγάλη βιομηχανική συνείδηση.

Η παράδοση αυτή έχει διατηρηθεί, και σήμερα υπάρχουν στην πόλη μεγάλες μονάδες του κλάδου αυτού. Όμως, πρόσφατα και πιο συγκεκριμένα τον Οκτώβριο του 1991 και τον Φεβρουάριο του 1994 έκλεισαν λόγω οικονομικών προβλημάτων δύο μεγάλες μονάδες, οι οποίες το τελευταίο διάστημα της λειτουργίας τους υπολειπόμενες, που απασχολούσαν συνολικά 980 και πλέον εργαζομένους, με αποτέλεσμα η οικονομική βάση της πόλης να έχει περιέλθει σε κρίση. Το κλείσιμο των εργοστασίων αυτών, οφείλεται σε αδυναμία προσαρμογής του κόστους παραγωγής σε ανταγωνιστικά επίπεδα, εξαιτίας του πεπαλαιωμένου εξοπλισμού, με αποτέλεσμα περιορισμό των πωλήσεων και μεγάλες δανειακές υποχρεώσεις στις οποίες αδυνατούσαν να ανταπεξέλθουν, με αποτέλεσμα οι τράπεζες να αναγκαστούν να κόψουν κάθε μορφή χορήγησης κεφαλαίων στις επιχειρήσεις αυτές, με συνέπεια να μην έχουν την δυνατότητα να αγοράσουν πρώτες ύλες για να συνεχίσουν απρόσκοπτα την λειτουργία τους.

Αν και οι συγκεκριμένες μονάδες κρίνονται από τους τοπικούς παράγοντες βιώσιμες και ανταγωνιστικές, σήμερα δεν διαφαίνεται καμμία προσπάθεια

επαναλειτουργίας τους. Με βάση τα στοιχεία που διαθέτουμε, οι δύο επιχειρήσεις βρίσκονται σε διαδικασία εκκαθάρισης και πλειστηριασμού για εκποίηση των περιουσιακών τους στοιχείων για την μερική εξόφληση των υποχρεώσεών τους. Το αρνητικό στην υπόθεση αυτή είναι ότι αυτοί που ζημιώνονται περισσότερο, τελικά, είναι οι εργαζόμενοι στις μονάδες, στους οποίους οφείλονται μεγάλα χρηματικά ποσά από μισθούς δεδουλευμένων και αποζημιώσεις απολύσεων, που όμως, όπως φαίνεται, δεν πρόκειται να λάβουν.

Με δεδομένη την μη επαναλειτουργία των δύο βιομηχανικών μονάδων, οι προοπτικές του δευτερογενή τομέα δεν κρίνονται αρνητικές. Η καθετοποίηση των αγροτικών προϊόντων έχει πολλά περιθώρια ανάπτυξης, ενώ οι άλλες μονάδες, που στηρίζονται στον πρωτογενή τομέα, δεν εμφανίζουν σοβαρά προβλήματα βιωσιμότητας. Ταυτόχρονα, εξακολουθούν να υπάρχουν στην πόλη της Νάουσας μεγάλες μονάδες κλωστοϋφαντουργίας που είναι ανταγωνιστικές σε διεθνές επίπεδο και συνεχίζουν να αναπτύσσονται. Για να απορροφηθεί όμως το άνεργο εργατικό δυναμικό χρειάζονται λύσεις που να είναι αφενός ανταγωνιστικές και αφετέρου να μην βασίζονται στην εποχικότητα των επιχειρήσεων που λειτουργούν γύρω από την μεταποίηση των γεωργικών προϊόντων.

Οι προτάσεις μας για την ανάπτυξη του δευτερογενή τομέα καταγράφονται σε επόμενο κεφάλαιο.

γ) Τριτογενής τομέας

Ο Τριτογενής τομέας στην Επαρχία Νάουσας δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος, αν και υπάρχουν αρκετές δυνατότητες για επαγγελματική δραστηριότητα στον τομέα αυτό. Οι δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες, που έχουν αναπτυχθεί στην περιοχή, είναι προσανατολισμένες στην εξυπηρέτηση της τοπικής ζήτησης και συνεπώς μικρές σε μέγεθος, ενώ το εμπόριο και οι άλλες υπηρεσίες του ιδιωτικού τομέα (τράπεζες, μεταφορές, κ.α) είναι και αυτές περιορισμένες και ποσοτικά και ποιοτικά. Επίσης, τουριστική ανάπτυξη υπάρχει μόνο στον χειμερινό τουρισμό και εν μέρει σε ορισμένες αξιόλογες τοποθεσίες που υπάρχουν στο Βέρμιο, που προσελκύουν ημερίσιες εκδρομές από γειτονικές ή και πιο μακρινές πόλεις.

Αξιοσημείωτη ανάπτυξη έχει παρατηρηθεί τα τελευταία χρόνια μόνο στις μεταφορές, εξαιτίας των γεγονότων στην Πρώην Γιουγκοσλαβία που

ανάγκασαν τους εξαγωγείς να αναζητήσουν άλλες εξόδους για τα προϊόντα τους. Έτσι, ενώ πριν τα γεγονότα αυτά οι εξαγωγές γινόταν κυρίως με τον σιδηρόδρομο (μέσω Γιουγκοσλαβίας), τώρα οι μεταφορές γίνονται κυρίως μέσω Ηγουμενίτσας και με οδικά μεταφορικά μέσα, κάτι που έχει δώσει μια ώθηση στον τομέα αυτό.

Στον τριτογενή τομέα, ορισμένες δυνατότητες ανάπτυξης με βάση την υπάρχουσα παραγωγική δομή υπάρχουν στον τουρισμό κυρίως σε αγροτουριστικού ή οικοτουριστικού χαρακτήρα υπηρεσίες, ενώ θα μπορούσαν να αναπτυχθούν σημαντικές δραστηριότητες με κατάλληλη αξιοποίηση των αρχαιολογικών χώρων και την αξιοποίηση του ορεινού όγκου του Βερμίου με αθλητικές εγκαταστάσεις υψηλών προδιαγραφών, κάτι το οποίο έχει φανεί κυρίως τα τελευταία χρόνια με την διαμονή στην περιοχή πολλών ομάδων, όλων των αθλημάτων, κατά την περίοδο της προετοιμασίας τους για τις υποχρεώσεις τους στα διάφορα πρωταθλήματα.

4.4 Ανθρώπινοι Πόροι

Τα χαρακτηριστικά των ανθρώπινων πόρων συνοψίζονται σε δύο παράγοντες: α) την δομή του πληθυσμού και την εξέλιξή του και β) τα επίκτητα στοιχεία που έχουν σχέση με το είδος και το επίπεδο της εκπαίδευσης, τις δεξιότητες, κ.α., τα οποία δείχνουν την δυναμική μιας περιοχής και καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα.

Σε ότι αφορά την δομή του πληθυσμού της Επαρχίας Νάουσας, όπως προκύπτει από την ανάλυση, είναι ενθαρρυντική για τις μελλοντικές εξελίξεις. Η παρουσία σε μεγάλο ποσοστό νέων ανθρώπων, μεγαλύτερο από ότι στην περιφέρεια Κ.Μακεδονίας αλλά και από το σύνολο της Χώρας (βλέπε ηλικιακές πυραμίδες στο αντίστοιχο κεφάλαιο), δίνει αφενός την εντύπωση μιας δυναμικής περιοχής που διατηρεί τον πληθυσμό της και αφετέρου ενισχύει την δυναμική αυτή, καθώς οι νέοι είναι αυτοί που στο μέλλον θα έχουν ενεργητικό ρόλο στην ανάπτυξη της περιοχής.

Η διαχρονική εξέλιξη του πληθυσμού, επίσης, με βάση τα στοιχεία των απογραφών από το 1951 έως το 1991, δείχνει ότι η περιοχή έχει αναπτύξει σημαντική δυναμική τις προηγούμενες δεκαετίες για αυτό και ο πληθυσμός της αυξάνεται συνεχώς με ρυθμούς πάνω από τον μέσο όρο για την χώρα (εκτός από την δεκαετία 71-81). Αν και σε επιμέρους κοινότητες, κυρίως τις

ορεινές, παρατηρείται μείωση των κατοίκων, η μείωση αυτή δεν οφείλεται σε μετανάστευση έξω από τα όρια της περιοχής, του νομού, ή ακόμη και της περιφέρειας ή της χώρας, αλλά υπάρχει μετακίνηση πληθυσμού προς την πόλη της Νάουσας, στην οποία υπήρχαν πολλές ευκαιρίες για εξεύρεση απασχόλησης.

Σε ότι αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού, η περιοχή παρουσιάζει την αναμενόμενη εικόνα μιας κατά βάση αγροτικής περιοχής. Το ποσοστό του πληθυσμού που είναι πτυχιούχοι Ανώτερης ή Ανώτατης εκπαίδευσης, φοιτούν σε αντίστοιχες σχολές ή είναι απόφοιτοι Μέσης εκπαίδευσης, είναι σημαντικά χαμηλότερο από αυτό της Χώρας, ενώ αντίθετα τα ποσοστά των ατόμων με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης είναι υψηλότερα. Το γεγονός αυτό οφείλεται κυρίως στην παραγωγική δομή της περιοχής και τις ευκαιρίες εύρεσης απασχόλησης που υπάρχουν, τόσο στον πρωτογενή τομέα, όσο και στην τοπική βιομηχανία (μόνιμη ή συμπληρωματική), για άτομα χωρίς ιδιαίτερες ειδικεύσεις. Βέβαια, η παλαιότητα των στοιχείων δεν εξασφαλίζει σαφή συμπεράσματα για την σημερινή κατάσταση, η οποία όμως δεν αναμένεται να έχει σημαντικές διαφοροποιήσεις, αν και σίγουρα έχει βελτιωθεί.

Το κυριώτερο όμως πρόβλημα είναι το επίπεδο εκπαίδευσης και οι ηλικίες των ανέργων, καθώς και των εργαζομένων που απολύθηκαν από τα δύο μεγάλα εργοστάσια που έκλεισαν. Για τα δύο αυτά χαρακτηριστικά δεν διαθέτουμε επίσημα στοιχεία, που να δίνουν με σαφή τρόπο την κατάσταση. Με βάση όμως προσωπικές συζητήσεις με υπαλλήλους του τοπικού υποκαταστήματος του ΟΑΕΔ, είναι βέβαιο ότι οι απολυθέντες από τα δύο εργοστάσια είναι στην πλειοψηφία τους σε μεγάλες ηλικίες (υπολογίζεται ένα ποσοστό της τάξης του 60% είναι σε ηλικίες πάνω από 40 ετών) με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και επαγγελματικές εξειδικεύσεις που σχετίζονται άμεσα με την κλωστούφαντουργία, που πολύ δύσκολα μπορούν να απορροφηθούν σε άλλου είδους δραστηριότητες.

Όμως το βασικότερο πλεονέκτημα του ανθρώπινου δυναμικού της περιοχής είναι η ανεπτυγμένη βιομηχανική συνείδηση, κάτι το οποίο δεν υπάρχει σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, όπου η βιομηχανία αναπτύχθηκε σχετικά πρόσφατα, πλεονέκτημα που δίνει διαφορετική διάσταση στις πιθανές λύσεις του προβλήματος της ανεργίας. Είναι προφανές ότι οι προτάσεις για την ανάπτυξη της περιοχής θα πρέπει να δώσουν ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός αυτό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ - ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΝΑΟΥΣΑΣ

Στηριζόμενοι στις επισημάνσεις που προέκυψαν από την ανάλυση και στις παρατηρήσεις μας για τα προβλήματα της περιοχής, όπως αναφέρονται στα αντίστοιχα κεφάλαια, και στην προτεινόμενη στο θεωρητικό μέρος της εργασίας στρατηγική ανάπτυξης του Ελληνικού χώρου, καταλήξαμε στις ακόλουθες προτάσεις, προσπαθώντας μέσα από αυτές να αναδείξουμε τις ιδιαιτερότητες της περιοχής. Οι προτάσεις αυτές έχουν σαν κύριο στόχο να δώσουν ένα πλαίσιο δράσης και να θέσουν τις κατευθύνσεις που, κατά την γνώμη μας, είναι οι κατάλληλες για να οδηγήσουν την περιοχή σε έξοδο από την κρίση στην οποία βρίσκεται.

Στις προτάσεις αυτές εμπεριέχεται η θεμελιώδης θεωρητική αντίληψη, ότι η ανάπτυξη πρέπει κατά κύριο λόγο να είναι ενδογενής και να στηρίζεται στη δραστηριοποίηση όλων των τοπικών παραγόντων, ανθρώπων, επιχειρήσεων, φορέων, τοπικής διοίκησης, οι οποίοι στα πλαίσια τα οποία προδιαγράφονται μέσα από τέτοιου είδους μελέτες, καλούνται να δράσουν συλλογικά, αλλά και ατομικά με βασικό στόχο να αξιοποιήσουν στο έπακρο τις δυνατότητές τους.

Να σημειώσουμε εδώ, ότι πολλές από τις προτάσεις αυτές βασίζονται σε συζητήσεις με τοπικούς φορείς, που έγιναν κατά την διάρκεια των επισκέψεών μας στην περιοχή, και στις ομιλίες και συζητήσεις που έγιναν στο "Συνέδριο για την βιομηχανική κληρονομιά και οικονομική ανάπτυξη της Νάουσας 1875-1994", που διοργάνωσε ο Δήμος Νάουσας στις 12,13,14 Μαΐου 1994, το οποίο παρακολούθησε η ομάδα μελέτης. Βέβαια, οι προτάσεις αυτές διαμορφώθηκαν με τέτοιο τρόπο, ώστε να ακολουθούν τις θεωρητικές προσεγγίσεις της εργασίας μας.

5.1 Προτάσεις Αναδιάρθρωσης του Πρωτογενή Τομέα

Η σημερινή διάρθρωση του Πρωτογενή Τομέα στην Επαρχία Νάουσας, πιστεύουμε ότι είναι ικανοποιητική, επιδέχεται όμως μερικές βελτιώσεις τόσο σε ότι αφορά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της όσο και στο ποσοστό των προϊόντων που μεταποιούνται. Ο υπάρχων τρόπος διάθεσης των προϊόντων στις καταναλωτικές αγορές, αν και, σήμερα, θεωρείται επαρκής, είναι ένας

τομέας που, μέσω ενός γενικότερου σχεδιασμού, μπορεί να βελτιωθεί, ώστε να έχει θετικές επιδράσεις στο εισόδημα των κατοίκων της περιοχής.

Η προσαρμογή της αγροτικής παραγωγής πιστεύουμε ότι μπορεί να γίνει μέσω των ακόλουθων προτάσεων:

- ♦ Αλλαγή των καλλιεργητικών μεθόδων με περισσότερο φιλικούς προς το περιβάλλον τρόπους παραγωγής.

Η πρόταση αυτή έχει έναν διπλό στόχο. Αφενός, οι σοβαρές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, που συνεπάγονται η υπερχρησιμοποίηση χημικών λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, και οι αρνητικές συνέπειες που μπορεί να έχουν αυτά στην υγεία των καταναλωτών, πρέπει να μειωθούν δραστικά. Αφετέρου, η αγορά των οικολογικών προϊόντων, που αναπτύσσεται με ραγδαίους ρυθμούς, δίνει προοπτικές για την αύξηση των πωλήσεων των αγροτικών προϊόντων που πιστοποιημένα θα παράγονται με οικολογικές μεθόδους.

- ♦ Διαφοροποίηση των ποικιλιών που καλλιεργούνται, ώστε η παραγωγή να μοιράζεται σε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

Σήμερα, όλη η παραγωγή στα δένδροκομικά προϊόντα που παράγει η περιοχή είναι χρονικά εντοπισμένη σε ένα διάστημα τριών περίπου μηνών για τα ροδάκινα και δύο περίπου μηνών για τα μήλα, τα οποία αποτελούν και τα βασικότερα καλλιεργούμενα είδη. Σε ένα τόσο σύντομο χρονικό διάστημα είναι σχεδόν αδύνατο να απορροφηθούν από την Ελληνική αλλά και την Ευρωπαϊκή αγορά οι τεράστιες ποσότητες που παράγονται, ακόμα και αν η τιμή τους είναι πολύ χαμηλή. Το μέτρο της απόσυρσης ορισμένων ποσοτήτων, που λειτούργησε τα προηγούμενα χρόνια με θετικό τρόπο, είναι αμφίβολο αν εξακολουθήσει να υφίσταται τα επόμενα. Συνεπώς, για να απορροφηθούν τα προϊόντα αυτά με την μορφή του νωπού φρούτου θα πρέπει ή να μειωθούν οι αντίστοιχες παραγόμενες ποσότητες ή να αυξηθεί ο χρόνος διάθεσής τους στην αγορά. Επειδή η συντήρηση των νωπών φρούτων είναι εξαιρετικά δύσκολο να πραγματοποιηθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα και απαιτεί πολύ υψηλό κόστος, θα πρέπει να βρεθούν νέες ποικιλίες στις καλλιέργειες αυτές ή να προωθηθούν και καλλιέργειες άλλου τύπου, που να έχουν μεγαλύτερη, στη χρονική διάρκεια, παραγωγή, ώστε να γίνεται ευκολότερη η διάθεσή τους στην αγορά.

♦ Περιορισμός της κατανάλωσης του νερού με μοντέρνα συστήματα άρδευσης.

Ο σημερινός τρόπος άρδευσης των καλλιεργειών που γίνεται με κατάκλυση των εδαφών, έχει πάρα πολλά αρνητικά στοιχεία. Είναι χρονοβόρος, σπαταλούνται μεγάλες ποσότητες νερού που με καλύτερη διαχείριση θα μπορούσαν να αρδεύσουν περισσότερες εκτάσεις, δεν μπορεί να γίνει σωστός προγραμματισμός της σειράς με την οποία θα ποτίσει ο κάθε αγρότης, και σε περιόδους ξηρασίας δημιουργεί πολλαπλά προβλήματα. Στην κατεύθυνση αυτή σήμερα, όπως ήδη αναφέρθηκε κατασκευάζεται ένα μεγάλο αρδευτικό έργο, το οποίο όμως δεν εξασφαλίζει από μόνο του την καλύτερη δυνατή διαχείριση των υδάτινων πόρων της περιοχής, καθώς δεν θα καλύπτει όλη την Επαρχία, αλλά μόνο τη Νάουσα και ορισμένες γειτονικές κοινότητες. Είναι απόλυτα αναγκαίο να επεκταθεί το μέτρο της χρήσης νέων μεθόδων άρδευσης σε όλες τις κοινότητες, ιδίως τις πεδινές, ώστε να γίνει όσο το δυνατόν αποδοτικότερη η διαχείριση των υδάτινων αποθεμάτων.

♦ Ενίσχυση του Ινστιτούτου Φυλλοβόλων Δέντρων με νέο επιστημονικό δυναμικό για την διεξαγωγή ερευνών πάνω στα χαρακτηριστικά των καλλιεργούμενων ποικιλιών και ανάπτυξη νέων.

Για να επιτύχει η προηγούμενη πρόταση, της διαφοροποίησης των καλλιεργούμενων ποικιλιών, θα πρέπει να ενισχυθούν οι ερευνητικές προσπάθειες προς την κατεύθυνση αυτή. Το Ινστιτούτο³ αυτό διεξάγει κυρίως εδαφολογικές μελέτες για την διερεύνηση της καταλληλότητας των εδαφών της περιοχής. Αν και η συμβολή του μέχρι σήμερα είναι σημαντική, πιστεύουμε ότι θα πρέπει να ενισχυθεί με νέους επιστήμονες και να διευρύνει το πεδίο των ερευνητικών δραστηριοτήτων σε άλλους τομείς, που να αφορούν κυρίως την γενετική βελτίωση των καλλιεργούμενων ειδών και την όσο το δυνατόν καλύτερη προσαρμογή τους στα αναμενόμενα χαρακτηριστικά (λιγότερες απαιτήσεις σε νερό, λιπάσματα, φυτοφάρμακα).

Η διάθεση των προϊόντων στις αγορές μπορεί να βελτιωθεί αν εφαρμοστούν τα ακόλουθα μέτρα:

♦ Μεταποίηση (κονσέρβες, χυμοί) μεγαλύτερου ποσοστού νωπών φρούτων. Όπως προαναφέρθηκε, η πολύ μεγάλη παραγωγή νωπών προϊόντων δεν είναι δυνατόν να απορροφηθεί σε τέτοιο χρονικό διάστημα, μέσα στο οποίο να μην

³Αν δεν είναι δυνατή η ενίσχυση του Ινστιτούτου Φυλλοβόλων Δέντρων προς την κατεύθυνση αυτή θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα νέο Ινστιτούτο στην περιοχή, από την Γεωπονική Σχολή του Α.Π.Θ., με σκοπό την γενετική βελτίωση των ειδών.

αλλοιώνονται τα χαρακτηριστικά τους, όσο καλά και αν συντηρηθούν. Σήμερα, το ποσοστό των προϊόντων που μεταποιοούνται στην Ελλάδα είναι περίπου 4%, ενώ ένα μεγάλο μέρος των πρώτων υλών της παραγωγής χυμών κυρίως, αλλά και κονσερβών στην χώρα μας προέρχεται από τρίτες χώρες (π.χ τη Βραζιλία), ενώ ταυτόχρονα τεράστιες ποσότητες δικών μας προϊόντων καταλήγουν στις χωματερές. Επίσης, η αγορά των χυμών μεγαλώνει με γρήγορους ρυθμούς, γεγονός που δείχνει τις προοπτικές ανάπτυξης που υπάρχουν γύρω από τον τομέα αυτό.

Είναι επομένως προφανές, ότι πρέπει και μπορεί να στραφεί ένα μέρος της παραγωγής προς την κατεύθυνση αυτή. Πιστεύουμε, ότι θα ήταν δυνατή η ανάληψη μιας επενδυτικής πρωτοβουλίας στον κλάδο αυτό από ιδιώτες ή τους τοπικούς συνεταιρισμούς, ίσως και με την συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης.

♦ Καλύτερη τυποποίηση.

Ένα βασικό πρόβλημα που εμποδίζει την σωστή διάθεση των προϊόντων στις αγορές, ιδιαίτερα της Ευρώπης, είναι ο τρόπος με τον οποίο γίνεται σήμερα η συσκευασία τους. Τα ξύλινα κιβώτια, στα οποία συσκευάζονται, φαίνεται ότι δεν είναι ο καλύτερος δυνατός τρόπος, αφού δεν προσελκύουν τον υποψήφιο αγοραστή να επιλέξει τα Ελληνικά προϊόντα και στρέφεται προς τα Ιταλικά ή Ισπανικά φρούτα, τα οποία είναι συσκευασμένα με πιο ελκυστικό τρόπο, άσχετα αν είναι καλύτερης ή χειρότερης ποιότητας.

Πρέπει, λοιπόν, να βρεθεί η κατάλληλη μέθοδος τυποποίησης η οποία να προστατεύει τα προϊόντα από πιθανά χτυπήματα κατά την μεταφορά, αλλά να και είναι ελκυστική στα μάτια του υποψήφιου αγοραστή. Θα μπορούσαν κάλλιστα να χρησιμοποιηθούν κουτιά από σκληρό χαρτόνι, το οποίο να προέρχεται από ανακύκλωση χαρτιού, με ενδιάμεσα χάρτινα, επίσης, χωρίσματα, συσκευασία που είναι οπτικά καλύτερη από το ξύλινο τελάρο και μπορεί να προωθηθεί και ως φιλική προς το περιβάλλον, καθώς η ίδια ανακυκλώνεται, ενώ η ξύλινη συσκευασία δεν έχει την ίδια δυνατότητα. Με την πρόταση αυτή, βέβαια, δημιουργείται μια αντίθεση προς την τοπική βιομηχανία ξύλινων τελάρων, η οποία είναι αρκετά ανεπτυγμένη και στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στην κάλυψη των αναγκών της γεωργικής παραγωγής. Με τα κατάλληλα κίνητρα, όμως, θα μπορούσαν οι επιχειρηματίες του κλάδου αυτού να στραφούν προς την κατασκευή των νέων συσκευασιών από χαρτόνι και έτσι το όφελος να παραμείνει στην τοπική οικονομία.

♦ Οργάνωση δικτύου πωλήσεων, έρευνες αγοράς, σύνδεσμος προώθησης προϊόντων.

Σήμερα, η διάθεση των προϊόντων στην αγορά γίνεται χωρίς κάποιο συγκεκριμένο επιχειρηματικό πλάνο και χωρίς τα κατάλληλα μέσα, ούτε γίνονται προσπάθειες επέκτασης των αγορών σε περιοχές που είναι ελλειμματικές σε νωπά φρούτα, παρά το ότι υπάρχουν μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης στην κατεύθυνση αυτή. Για παράδειγμα, είναι χαρακτηριστικό ότι στα νησιά, αλλά και στις περισσότερες τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές, κατά την διάρκεια του καλοκαιριού, παρατηρείται μεγάλη έλλειψη των νωπών φρούτων. Είναι επομένως απαραίτητο να δημιουργηθεί ένας σύνδεσμος προώθησης των πωλήσεων τόσο στην εσωτερική, όσο και στην Ευρωπαϊκή αγορά.

Ο οργανισμός αυτός, που μπορεί να δημιουργηθεί από τους συνεταιρισμούς σε συνεργασία με τους Ο.Τ.Α., τον Σύνδεσμο Εξαγωγέων Βορείου Ελλάδας, αλλά και τους ενδιαφερόμενους ιδιώτες εμπόρους, θα έχει σαν κύριο στόχο την διερεύνηση των αγορών και τις προτιμήσεις των καταναλωτών, ώστε να δώσει τις απαραίτητες κατευθύνσεις προς τις οποίες θα πρέπει να κινηθούν η παραγωγή και η διακίνηση των προϊόντων, καθώς και να συμβάλλει σε μια διαφημιστική, πιθανόν, εκστρατεία προώθησης των προϊόντων της περιοχής, αν αυτή κριθεί απαραίτητη από την προαναφερθείσα έρευνα αγοράς που θα διεξάγει.

♦ Δημιουργία προϊόντων ονομασίας προέλευσης.

Με βάση τις εξελίξεις των πωλήσεων διαφόρων προϊόντων στην Ευρωπαϊκή και διεθνή αγορά, έχει προκύψει το συμπέρασμα ότι μεγάλη μερίδα των καταναλωτών προτιμά προϊόντα συγκεκριμένης προέλευσης, τα οποία χαρακτηρίζονται από σταθερή ποιότητα, σαφώς καλύτερη από το ανώνυμο προϊόν, άσχετα από το αν η τιμή των προϊόντων ονομασίας προέλευσης είναι τις περισσότερες φορές υψηλότερη. Σε συνδυασμό με την πιο πάνω πρόταση για την δημιουργία συνδέσμου προώθησης των προϊόντων, θα ήταν δυνατόν να επιδιωχθεί η εξασφάλιση αποκλειστικών δικαιωμάτων στην παραγωγή και διακίνηση ορισμένων ειδών από τα παραγόμενα στην περιοχή γεωργικά προϊόντα σαν νωπά φρούτα ή σε μεταποιημένη μορφή (π.χ. μαρμελάδες), ή να αναδειχθούν ορισμένα από αυτά σε επώνυμα προϊόντα, για παράδειγμα οικολογικά ή παραδοσιακά προϊόντα, τα οποία έχουν μεγαλύτερες δυνατότητες διείσδυσης στις αγορές, και συνεπώς μπορούν να εξασφαλίσουν υψηλότερα εισοδήματα. Βέβαια, για να γίνει κάτι τέτοιο απαιτείται και μια συντονισμένη προσπάθεια από την πλευρά των αγροτών για την διατήρηση

των ποιοτικών χαρακτηριστικών της παραγωγής σε υψηλά επίπεδα, κάτι το οποίο είναι αρκετά δύσκολο καθώς η αγροτική παραγωγή δεν εξαρτάται μόνο από τον ανθρώπινο παράγοντα αλλά και από τις φυσικές συνθήκες.

Άλλες προτάσεις για την ενίσχυση του πρωτογενή τομέα:

◆ Ανάπτυξη Ιχθυοκαλλιεργειών και καθετοποίηση της παραγωγής.

Η σημερινή παραγωγή των ιχθυοκαλλιεργειών στην περιοχή ανέρχεται, με βάση τα στοιχεία μας σε 20 τόνους πέστροφες, περίπου, το χρόνο, ποσότητα η οποία καταναλώνεται σχεδόν όλη τοπικά. Θα ήταν επομένως δυνατή η περαιτέρω ανάπτυξη των ιχθυοκαλλιεργειών, με ταυτόχρονη καθετοποίηση των παραγόμενων ποσοτήτων ψαριών, κυρίως παραγωγή καπνιστής πέστροφας, αλλά ίσως και κονσέρβας. Το συγκεκριμένο προϊόν έχει μια συνεχώς αναπτυσσόμενη αγορά στην Ελλάδα, και το βασικότερο πλεονέκτημά του είναι ότι πρόκειται για ψάρι του γλυκού νερού, τελείως διαφορετικό από τα θαλασσινά ψάρια. Επίσης, θα πρέπει να διερευνηθεί η δυνατότητα εκτροφής και άλλων ειδών ποταμίσια ψαριών, κυρίως του σολωμού, προϊόντα στα οποία η Ελληνική αγορά είναι ελλειμματική και οι εισαγωγές πολύ μεγάλες, και συνεπώς είναι σχεδόν εξασφαλισμένη η επιτυχία μιας τέτοιας προσπάθειας.

◆ Ενίσχυση νέων αγροτών (Κανονισμός 2328/91), πληροφόρηση για Ευρωπαϊκά θέματα.

Μια σοβαρή έλλειψη που παρατηρείται, όχι μόνο στην Επαρχία Νάουσας, αλλά συνολικά στον Ελληνικό χώρο, είναι η έλλειψη πληροφόρησης για τους Κοινοτικούς Κανονισμούς, που προβλέπουν ενισχύσεις για παραγωγικές επενδύσεις στον πρωτογενή τομέα. Το γεγονός αυτό έχει να κάνει τόσο με το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης των αγροτών, αλλά και με την αδυναμία ή την έλλειψη διάθεσης από τους διάφορους φορείς, να ενημερώσουν τους παραγωγούς για τα θέματα αυτά. Η έλλειψη αυτή δημιουργεί και ένα αρνητικό κλίμα στους νέους που θέλουν να ασχοληθούν με τον τομέα αυτό, επειδή δεν γνωρίζουν αν και με ποιές προϋποθέσεις μπορούν να λάβουν κάποιας μορφής βοήθεια, η οποία είναι πολύ χρήσιμη στα αρχικά στάδια του στησίματος μιας καινούργιας αγροτικής επιχείρησης.

Το ίδιο αρνητικό είναι και η έλλειψη πληροφόρησης για ευρύτερα θέματα που αφορούν τους αγρότες και σχετίζονται με Ευρωπαϊκές πολιτικές, όπως για παράδειγμα η Κοινή Αγροτική Πολιτική, και τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει

να προσαρμόσουν την παραγωγή τους, ώστε να είναι μέσα στα πλαίσια τέτοιων πολιτικών.

Μια συντονισμένη προσπάθεια πληροφόρησης των αγροτών, αλλά και των νέων για τα θέματα αυτά, είναι απόλυτα απαραίτητη και πολλές διαρθρωτικές αδυναμίες του πρωτογενή τομέα θα διορθωθούν, αν μάθουν οι αγρότες τα μέσα τα οποία είναι διαθέσιμα για τον σκοπό αυτό. Επίσης, επιμέρους κλάδοι του τομέα αυτού, όπως η κτηνοτροφία ή οι ανθοκομικές καλλιέργειες για παράδειγμα, που δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένοι, ενώ υπάρχουν κάποια συγκριτικά πλεονεκτήματα, γενικά στην χώρα μας, αλλά και ειδικότερα στην υπό εξέταση περιοχή, πιστεύουμε ότι θα έχουν σημαντική πρόοδο, εάν υπάρξει περισσότερη ενημέρωση γύρω από τα θέματα που σχετίζονται με αυτούς.

5.2 Προτάσεις Βιομηχανικής Ανάκαμψης

Η ανεπτυγμένη βιομηχανική βάση της Επαρχίας Νάουσας, παρά την σημερινή κάμψη στην οποία έχει περιέλθει, έχει πολλές προοπτικές για να επανέλθει σε αναπτυξιακή τροχιά, αν κατορθώσουμε να εκμεταλλευτούμε την βιομηχανική συνείδηση, που κατά γενική ομολογία, υπάρχει στην περιοχή και να ενισχύσουμε την ανάπτυξη των υπάρχουσών βιομηχανιών με τον εμπλουτισμό της λειτουργίας τους με νέα προϊόντα, αλλά και με την εξάπλωση της χρήσης νέων τεχνολογιών. Οι προτάσεις μας επιχειρούν να δώσουν ορισμένες παρεμβάσεις πάνω, ακριβώς, στην κατεύθυνση αυτή.

♦ Κέντρο κλωστοϋφαντουργίας / Προώθηση νέων τεχνολογιών.

Με βάση την Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία RETEX που δίνει χρηματική βοήθεια για την αναδιάρθρωση της Ευρωπαϊκής κλωστοϋφαντουργίας, θα πρέπει να εκπονηθεί μια πρόταση για την δημιουργία στην Νάουσα ενός Κέντρου Κλωστοϋφαντουργίας, το οποίο θα έχει σαν στόχο την προώθηση των νέων τεχνολογιών στην κλωστοϋφαντουργική παραγωγή. Το Κέντρο αυτό θα έχει την ευθύνη της κατάρτισης των εργαζομένων πάνω στις νέες τεχνολογίες, θα ενημερώνει τους επιχειρηματίες για αυτές και θα τους κατευθύνει στην επιλογή, των κατάλληλων για τις ανάγκες τους, νέων παραγωγικών συστημάτων. Το Κέντρο αυτό θα είναι υπερτοπικής εμβέλειας και δεν θα αφορά μόνο τις βιομηχανίες της περιοχής, αλλά θα πρέπει να αναπτύξει διασυνδέσεις με όλες τις βιομηχανίες στην Ελλάδα στον κλάδο αυτό.

Θα μπορούσε, επίσης, η Ελληνική Κυβέρνηση να επιδιώξει την λειτουργία ενός Κοινοτικού Προγράμματος αντίστοιχο με την Κοινοτική Πρωτοβουλία για την "Πορτογαλική Κλωστούφαντουργία" που πρόσφατα υιοθετήθηκε, το οποίο να συμβάλλει πάνω στην κατεύθυνση της εισαγωγής νέων τεχνολογιών στην Ελληνική βιομηχανία.

♦ Νέα προϊόντα.

Τα δύο εργοστάσια που έκλεισαν παρήγαγαν αποκλειστικά ακρυλικές κουβέρτες. Η εξάρτηση αυτή από ένα μόνο προϊόν, που σε μια πιθανή πτώση των τιμών σε διεθνές επίπεδο, έχει αρνητικές επιπτώσεις στο ύψος των πωλήσεων, αν δεν υπάρχει η δυνατότητα ανάλογης μείωσης του κόστους παραγωγής. Για να μπορεί μια επιχείρηση να ανταπεξέλθει σε μια τέτοια περίπτωση, θα πρέπει να έχει την δυνατότητα παραγωγής εναλλακτικών προϊόντων, ώστε να μην χάσει την θέση της στην αγορά, αλλά να την ενισχύσει, αν είναι δυνατόν.

Θα πρέπει, επομένως, να υπάρξει μια αναδιάρθρωση της παραγωγής στην βιομηχανία της περιοχής, με κύριο άξονα την παραγωγή νέων προϊόντων που να είναι πιο ανταγωνιστικά στην αγορά. Τα προϊόντα αυτά, πολύ πιθανόν, μπορεί να είναι: α) Οικολογικά προϊόντα. Ένας από τους κατοίκους της πόλης κατάφερε, μετά από προσπάθειες πολλών ετών, να δημιουργήσει Οικολογικές Βαφές, συνδυάζοντας διάφορα φυσικά υλικά (κυρίως διάφορα βότανα που βρίσκονται σε αφθονία στην περιοχή). Βαφές που είναι ανεξήτηλες, δεν επιβαρύνουν το περιβάλλον γιατί διασπώνται πολύ εύκολα και μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε όλα τα υφάσματα. Αντίθετα, οι βαφές που χρησιμοποιούνται σήμερα είναι χημικά προϊόντα και επιβαρύνουν σημαντικά το περιβάλλον. Η αξιοποίηση της έρευνας αυτής, με τα κατάλληλα μέσα, (καλλιέργεια των βοτάνων αυτών και μαζική παραγωγή των Οικολογικών Βαφών), μπορεί να αποφέρει σημαντικά οφέλη στις κλωστούφαντουργικές βιομηχανίες της πόλης, με την προώθηση των προϊόντων τους ως οικολογικά παραγόμενα. β) Προϊόντα από Ανακύκλωση Υφασμάτων. Η μέθοδος αυτή έχει αναπτυχθεί και λειτουργεί με επιτυχία στο Prato, στην Ιταλία, και πιστεύουμε ότι μπορεί να εφαρμοστεί με επιτυχία και στην περιοχή της Νάουσας. γ) Παραγωγή υφασμάτων και έτοιμου ενδύματος, με ιδιαίτερη έμφαση στο σχεδιασμό νέων μοντέλων. Παρά την φαινομενική κρίση του κλάδου της κλωστούφαντουργίας, γενικά στον Ευρωπαϊκό χώρο αλλά και στην χώρα μας, η παραγωγή έτοιμου ενδύματος έχει πολλές προοπτικές ανάπτυξης. Βασικό όμως στοιχείο της παραγωγής αυτής θα πρέπει να είναι η διαρκής ανανέωση των παραγόμενων προϊόντων και ο σχεδιασμός νέων μοντέλων,

κάτι το οποίο εφαρμόζουν με επιτυχία οι κυρίαρχες επιχειρήσεις του κλάδου αυτού στην γειτονική μας Ιταλία.

♦ Ενίσχυση υπεργολαβιών.

Στα πλαίσια της προηγούμενης πρότασης για παραγωγή έτοιμου ενδύματος, μπορεί να λειτουργήσει στην περιοχή ένα δίκτυο υπεργολαβιών και αποκεντρωμένης παραγωγής σε μικρές επιχειρήσεις, των προϊόντων που παράγουν οι μεγάλες βιομηχανικές μονάδες. Έτσι η καθετοποίηση της παραγωγής και η ολοκλήρωσή της στον ίδιο χώρο θα αποφέρει στην περιοχή περισσότερα οφέλη. Η ανάπτυξη των μικρομεσαίων υπεργολαβικών επιχειρήσεων θα πρέπει να υποστηριχθεί με την δημιουργία κοινής υποδομής, την δημιουργία ενός δικτύου προώθησης των πωλήσεων και παρόμοιων μέτρων που ενισχύουν την αποδοτικότητά τους μέσω της συνεργασίας.

♦ Πρόωρες συντάξεις.

Ένας από τους λόγους που οδήγησαν τις δύο βιομηχανίες στο κλείσιμο, εκτός από τον πεπαλαιωμένο εξοπλισμό, ήταν το πλεονάζων προσωπικό που είχε προσληφθεί, σε περιόδους αυξημένων αναγκών και πολλές φορές για λόγους κοινωνικής προσφοράς των επιχειρηματιών προς τους κατοίκους της πόλης. Επίσης, η χαμηλή ειδίκευση ενός μεγάλου μέρους των εργαζομένων ήταν καθοριστικός παράγοντας για τα επίπεδα της παραγωγής, που δεν ήταν πάντα η αναμενόμενη. Πιστεύουμε ότι μπορεί να εφαρμοστεί το μέτρο των πρόωρων συντάξεων που έχει καθιερώσει τα τελευταία χρόνια η Γερμανική αυτοκινητοβιομηχανία Volkswagen και που δίνει την δυνατότητα σε όσους εργαζόμενους, που πλησιάζουν το όριο συνταξιοδότησης, το επιθυμούν (για να μην αναγκαστεί η εταιρία να τους απολύσει) να περάσουν σε ένα καθεστώς πρόωρης (μειωμένης) σύνταξης μέχρι να συμπληρώσουν το νόμιμο όριο ηλικίας για να πάρουν την πλήρη σύνταξη. Το μέτρο αυτό θα δώσει την δυνατότητα στις επιχειρήσεις να μειώσουν, αλλά και να ανανεώσουν, το προσωπικό τους με νεότερους και καλύτερα καταρτισμένους εργαζόμενους.

Εκτός από την αναδιάρθρωση της κλωστοϋφαντουργίας, που αποτελεί βασικό οικονομικό κλάδο για την Επαρχία Νάουσας, υπάρχουν ορισμένες δυνατότητες ανάπτυξης και σε άλλους βιομηχανικούς κλάδους, που μπορεί να έχουν αρκετά ωφέλη για την περιοχή.

♦ Αξιοποίηση βιομάζας.

Με τον όρο αυτό εννοούμε την εκμετάλλευση των παραγόμενων ποσοτήτων φυσικών υλικών, κυρίως από την γεωργική παραγωγή, τα οποία όμως

θεωρούνται σήμερα άχρηστα και ή απορρίπτονται σε χωματερές ή καίγονται επιτόπου κατά την παραγωγή τους. Τα υλικά αυτά, όμως, έχουν ιδιότητες που είναι αξιοποιήσιμες. Για παράδειγμα, τα κλαδιά που κόβονται κατά το κλάδεμα των δέντρων μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την παραγωγή ενέργειας από την καύση τους. Επίσης, τα προϊόντα που αποσύρονται από την αγορά, ώστε να διατηρούνται οι τιμές υψηλές, αντί να θάβονται σε χωματερές, που επιφέρουν αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, μπορούν να αξιοποιηθούν μέσω μιας διαδικασίας λιπασματοποίησής τους και να χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια ξανά στην γεωργική παραγωγή.

♦ Καθετοποίηση αγροτικών προϊόντων.

Στις προτάσεις που αναφέρθηκαν πιο πάνω για την ενίσχυση του πρωτογενή τομέα, περιλαμβάνονται ορισμένες που αφορούν την συσκευασία και την μεταποίηση των αγροτικών προϊόντων. Δεν θα τις επαναλάβουμε εδώ, αλλά οι συγκεκριμένες προτάσεις ενισχύουν από την πλευρά τους σε σημαντικό βαθμό την τοπική μεταποιητική βιομηχανία και φαίνεται πως υπάρχουν μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης στον κλάδο αυτό, για την Επαρχία Νάουσας.

5.3 Προτάσεις Αξιοποίησης των δυνατοτήτων του Τριτογενή Τομέα

Η ανάπτυξη του τριτογενή τομέα, με βάση τις δυνατότητες της περιοχής, είναι σαφές ότι πρέπει να βασιστεί κυρίως σε δύο άξονες, α) στην τουριστική αξιοποίηση και την ανάπτυξη ενός δικτύου υπηρεσιών γύρω από τον τουρισμό, υπηρεσίες οι οποίες όμως να είναι τελείως διαφορετικές από ότι συμβαίνει μέχρι σήμερα στην χώρα μας και β) η ανάπτυξη υπηρεσιών με έμφαση στις νέες τεχνολογίες και την ενίσχυση των ερευνητικών προσπαθειών με κύριο άξονα την παροχή υπηρεσιών στη βιομηχανία. Οι προτάσεις μας κινούνται ακριβώς προς την κατεύθυνση αυτή και αν με μια πρώτη ματιά ορισμένες μπορεί να φαίνονται υπερβολικά αισιόδοξες και μεγαλόπνοες, είναι γιατί πιστεύουμε ότι δεν πρέπει να σχεδιάζουμε με βραχυπρόθεσμες προοπτικές, αλλά και να στοχεύουμε σε πρωτότυπες λύσεις που ξεφεύγουν από τα δεδομένα που ισχύουν σήμερα.

♦ Τουριστική αξιοποίηση των αμπελουργικών περιοχών Ο.Π.Α.Π.

Στο Συνέδριο που αναφέρθηκε στην εισαγωγή του κεφαλαίου αυτού, παρουσιάστηκε μια πρόταση, η οποία υποβλήθηκε από την εταιρία Μπουτάρη

για χρηματοδότηση από την Κοινοτική Πρωτοβουλία MENTOP. Η πρόταση αυτή, που καταρτίστηκε από ομάδα επιστημόνων του Α.Π.Θ., αφορά την ένταξη στους "Δρόμους του Κρασιού" των αμπελουργικών περιοχών Ο.Π.Α.Π. (Ονομασίας Προέλευσης Ανώτερης Ποιότητας) της Βορείου Ελλάδας. Οι "Δρόμοι του Κρασιού" είναι μια διεθνής πρωτοβουλία τουριστικής αξιοποίησης των περιοχών αυτών, που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ και την Γαλλία, και έχει σαν στόχο την δημιουργία υποδομής στις περιοχές αυτές, με προοπτική να γίνονται ημερίσιες ξεναγήσεις στους τουρίστες και με διάφορες εκδηλώσεις να τους δίνεται η ευκαιρία να γνωρίσουν τις παραδοσιακές μεθόδους της καλλιέργειας του αμπελιού και της παραγωγής κρασιού, καθώς και άλλα στοιχεία της τοπικής παράδοσης.

Δεν γνωρίζουμε αν η πρόταση αυτή έτυχε της ανάλογης προσοχής και αν κρίθηκε επιλέξιμη για χρηματοδότηση. Πιστεύουμε όμως, ότι θα πρέπει να επιδιωχθεί η ολοκλήρωσή της, μιας και πρόκειται για μια ιδιαίτερα αξιόλογη πρόταση οικοτουριστικής ανάπτυξης, η οποία μπορεί να αποφέρει σημαντικά οφέλη στην περιοχή.

♦ Αξιοποίηση Αρχαιολογικών χώρων.

Στην Επαρχία Νάουσας υπάρχουν ορισμένα σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα, τα οποία όμως, εξαιτίας και της αδράνειας των τοπικών φορέων, έχουν παραμείνει αναξιοποίητα. Πιο συγκεκριμένα υπάρχει η Σχολή του Αριστοτέλη, ο χώρος στον οποίο ήταν, θα λέγαμε, το σχολείο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, και οι τάφοι δύο αρχαίων Μακεδόνων στρατηγών.

Πρόταση δική μας είναι να γίνει στην θέση της Σχολής του Αριστοτέλη, μόλις λίγα χιλιόμετρα έξω από την Νάουσα, ένα διεθνούς επιπέδου συνεδριακό κέντρο, το οποίο να συνδυάσει την λειτουργία του με την παράδοση που έχει ο συγκεκριμένος χώρος. Επίσης, οι δύο μακεδονικοί τάφοι μπορούν να μπουν σε ένα δίκτυο αρχαιολογικών χώρων της ευρύτερης περιοχής, που περιλαμβάνει την Αρχαία Πέλλα, την Βεργίνα, το Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης και το Αρχαίο Δίο στο Νομό Πιερίας, όλα αυτά σε απόσταση μικρότερη των 100 χιλιομέτρων με βάση την Θεσσαλονίκη, δίκτυο το οποίο μπορεί να έχει μεγάλη τουριστική αξιοποίηση με κατάλληλη υποδομή, αλλά και με μια συνδυασμένη διαφημιστική εκστρατεία προβολής του.

♦ Ανάπτυξη οικοτουρισμού στο Βέρμιο.

Εκτός από την πρόταση για τουριστική αξιοποίηση των αμπελουργικών περιοχών, είναι δυνατή η δημιουργία ενός προγράμματος οικοτουρισμού στο

Βέρμιο. Το βουνό προσφέρεται για την αξιοποίηση αυτή, καθώς έχει πολλές διαδρομές βατές για πεζοπορεία, αλλά και ορειβασία, σε ένα καταπληκτικό φυσικό περιβάλλον.

♦ Δημιουργία αθλητικών εγκαταστάσεων υψηλών προδιαγραφών.

Όπως έχει προαναφερθεί, τα τελευταία δέκα, περίπου, χρόνια, πολλές ομάδες συλλόγων αλλά και εθνικές ομάδες, ανακάλυψαν ότι υπάρχουν πάνω στο βουνό κατάλληλες περιοχές για να κάνουν ορισμένα στάδια της προετοιμασίας τους, χωρίς να αναγκάζονται να καταφεύγουν για το σκοπό αυτό σε παρόμοια κέντρα του εξωτερικού. Παρότι υπάρχει μια διαρκώς αυξανόμενη ζήτηση από πάρα πολλές ομάδες, ιδίως τους καλοκαιρινούς μήνες, η υποδομή που υπάρχει στην περιοχή δεν επαρκεί. Μόλις πρόσφατα ο Δήμος Νάουσας, μέσω της Δημοτικής Επιχείρησης Τουρισμού, δημιούργησε μια σύγχρονη ξενοδοχειακή μονάδα στην θέση Πηγάδια, με γυμναστήριο, σάουνα, ιατρική μονάδα, ενώ υπάρχει και στην τοποθεσία Άγιος Νικόλαος ένα αρκετά σύγχρονο ξενοδοχείο.

Όμως, η άποψή μας είναι ότι θα πρέπει να υπάρξει επιπλέον προσπάθεια στον τομέα αυτό, τόσο με την δημιουργία κατάλληλης υποδομής, γήπεδα, γυμναστήρια, ξενοδοχεία, όσο και με μια προσπάθεια προσέλκυσης και άλλων υποψήφιων χρηστών των εγκαταστάσεων αυτών. Η επιτυχία μιας τέτοιας προσπάθειας, εκτός από το όφελος που θα έχει για την περιοχή, έχει και σημαντικά οφέλη για την Εθνική οικονομία, αφού θα περιοριστεί η μεγάλη εξαγωγή συναλλάγματος που γίνεται κάθε καλοκαίρι από τις περισσότερες ομάδες που σήμερα προτιμάνε μεγάλα αθλητικά κέντρα του εξωτερικού, τα οποία δεν είναι πάντα και καλύτερα.

Η υποδομή αυτή μπορεί να αξιοποιηθεί και με πολλούς άλλους διαφορετικούς τρόπους, ώστε να λειτουργεί καθ'όλη την χρονική διάρκεια του έτους και όχι μόνο την καλοκαιρινή περίοδο. Ένα παράδειγμα τέτοιας αξιοποίησης, είναι η προσέλκυση ανθρώπων που θέλουν να περάσουν τις διακοπές τους σε ένα ήσυχο φυσικό περιβάλλον, σε χώρους που να τους δίνεται η ευκαιρία να αθληθούν, να κάνουν πεζοπορεία στο βουνό, κάτι το οποίο γίνεται σε μεγάλο βαθμό σε αντίστοιχα κέντρα στον Ευρωπαϊκό χώρο, όπως για παράδειγμα σε ορεινές περιοχές της Ελβετίας, αλλά και άλλων χωρών.

♦ Δημιουργία Κέντρου Πληροφόρησης και Ενημέρωσης / Euro-Info Center, Ανάπτυξη Ηλεκτρονικής Βιβλιοθήκης, Σύνδεση με Τράπεζες Πληροφοριών. Σήμερα, η ανάπτυξη βασίζεται στην πληροφορία και την κατάλληλη αξιοποίησή της, την διάδοση των νέων τεχνολογιών, την αξιοποίηση των προγραμμάτων έρευνας. Ένα σημαντικό πρόβλημα της Ελληνικής Περιφέρειας είναι η αδυναμία πρόσβασης σε πληροφορίες που να αφορούν δυνατότητες χρηματοδότησης από Ευρωπαϊκά Προγράμματα, κίνητρα που δίνονται από την Ελληνική και Ευρωπαϊκή νομοθεσία, αλλά και πληροφοριών που να σχετίζονται με την Έρευνα και Ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και τις δυνατότητες συνεργασίας με άλλους φορείς του εσωτερικού και του εξωτερικού. Γενικότερα, η διάδοση όλων των απαραίτητων και πολύ χρήσιμων πληροφοριών είναι προβληματική σε πόλεις και περιοχές όπως η συγκεκριμένη περιοχή που εξετάζουμε.

Για το λόγο αυτό προτείνουμε την δημιουργία ενός Κέντρου Πληροφόρησης και Ενημέρωσης, που να είναι απευθείας συνδεδεμένο με τις Κοινοτικές Υπηρεσίες, αλλά και κάθε διαθέσιμη Τράπεζα Πληροφοριών, που θα έχει σαν κύριο στόχο την άμεση πρόσβαση στις αποφάσεις των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και την εξασφάλιση γρήγορης και σωστής ενημέρωσης των τοπικών φορέων και κάθε ενδιαφερόμενου για τα θέματα που τους αφορούν, των αποφάσεων που τους επηρεάζουν, και την εξασφάλιση όλων των πληροφοριών που είναι απαραίτητες για την λειτουργία τους. Επίσης, η πρόσβαση σε πληροφορίες που σχετίζονται με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, είναι πολύ χρήσιμες στους επιχειρηματίες, όπως και η γνώση κάθε ερευνητικής προσπάθειας στην ανάπτυξη και εφαρμογή νέων μεθόδων είναι απαραίτητη σε όλους τους επιστημονικούς και επαγγελματικούς κλάδους.

♦ Αξιοποίηση παραδοσιακών βιομηχανικών κτιρίων.

Οι βιομηχανίες που έκλεισαν πρόσφατα, δεν βλέπουμε να έχουν πολλές πιθανότητες επαναλειτουργίας. Στην περίπτωση αυτή, θα υπάρχει ένα σημαντικό κτιριακό απόθεμα στην πόλη της Νάουσας, το οποίο θα πρέπει να αξιοποιηθεί με όλους τους δυνατούς τρόπους. Για το θέμα αυτό έχουν ακουστεί διάφορες προτάσεις, όπως η δημιουργία ενός Μουσείου Βιομηχανίας, η χρήση των κτιρίων αυτών για αναψυχή, η δημιουργία ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων, μέχρι και πρόταση, όπως έχει λεχθεί, για την επέκταση του νοσοκομείου. Όλες, όμως, οι προτάσεις αφορούν κυρίως την αλλαγή της χρήσης των κτιρίων αυτών, προς χρήσεις που εμείς δεν τις

θεωρούμε άμεσα αναπτυξιακές, χωρίς βέβαια να υποστηρίζουμε ότι δεν είναι αξιόλογη η δημιουργία ενός Μουσείου Βιομηχανίας, για παράδειγμα.

Πρόταση δική μας είναι η δημιουργία, σε κάποιον από τους διαθέσιμους χώρους, ενός Εκκολαπτηρίου νέων επιχειρήσεων, ενός Κέντρου Καινοτομιών, το οποίο να δώσει την δυνατότητα σε νέους ανθρώπους από την περιοχή, αλλά και από όλες τις γειτονικές περιοχές, να βρουν ένα κατάλληλο χώρο να στεγαστούν και να εφαρμόσουν τις ιδέες τους, ερευνητικές και επαγγελματικές, και να βοηθήσουν έτσι στην ανάπτυξη της περιοχής. Θα μπορούσε, επίσης, να δημιουργηθεί στους χώρους αυτούς ένα Κέντρο Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, υπό την ευθύνη του Δήμου Νάουσας ή ενός διακοινοτικού οργανισμού της Επαρχίας, Κέντρο το οποίο να αξιοποιεί τα προγράμματα κατάρτισης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και τις άλλες Ευρωπαϊκές Πρωτοβουλίες που αφορούν Εκπαίδευση και Κατάρτιση. Είναι, πιστεύουμε, προφανής η αναπτυξιακή διάσταση των προτάσεων αυτών, όπως και η αναγκαιότητα αξιοποίησης των αδρανών βιομηχανικών κτιρίων σε δραστηριότητες που να έχουν αναπτυξιακές προοπτικές.

5.4 Προτάσεις για την Αξιοποίηση του Ανθρώπινου Δυναμικού

♦ Συνεχής κατάρτιση Εργαζομένων, Επιχειρηματιών.

Ένα από τα βασικά προβλήματα που εμφανίζονται στον Ευρωπαϊκό χώρο και καθιστούν λιγότερο ανταγωνιστική την Ευρωπαϊκή οικονομία, είναι η περιορισμένη δυνατότητα συνεχούς κατάρτισης, που έχουν οι εργαζόμενοι και οι επιχειρηματίες, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να παρακολουθήσουν τις εξελίξεις στους τομείς που δραστηριοποιούνται επαγγελματικά. Βασική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι να ενισχυθεί η δυνατότητα αυτή με διάφορα μέτρα, χρηματικά και θεσμικά.

Σε συνδυασμό με την προαναφερθείσα πρόταση για την δημιουργία ενός Κέντρου Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, προτείνουμε την ενεργοποίηση του Κέντρου αυτού και προς την κατεύθυνση της διαρκούς επιμόρφωσης των εργαζομένων και των επιχειρηματιών, με την αξιοποίηση των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών που χρηματοδοτούν παρόμοιες ενέργειες, οι οποίες είναι αρκετές.

♦ Δίκτυα συνεργασίας επιχειρήσεων.

Η πρόταση αυτή έχει δύο σκέλη παρόμοια σε σκέψη, διαφορετικά σε περιεχόμενο. Το πρώτο αφορά την συνεργασία των μικρών υπεργολαβικών επιχειρήσεων και γενικά των ΜΜΕ, με την από κοινού δημιουργία υποδομής, την εκπόνηση κοινών επιχειρηματικών σχεδίων για την ευκολότερη πρόσβαση σε πηγές χρηματοδότησης. Το δεύτερο έχει να κάνει με την συνεργασία των μεγάλων μονάδων, συνεργασία η οποία περνάει σε διαφορετικά επίπεδα, την στήριξη και αξιοποίηση ερευνητικών προσπαθειών, την εισαγωγή νέων τεχνολογιών στην παραγωγή, την ανάληψη επενδυτικών σχεδίων με υψηλό ρίσκο.

Η συνεργασία αυτή, ενώ θεωρητικά είναι ωφέλιμη άρα και επιθυμητή για όλους, στην πράξη μπορεί να επιτευχθεί πολύ δύσκολα, καθώς ο καθένας θα είναι επιφυλακτικός απέναντι στους άλλους. Για να ξεπεραστεί το πρόβλημα αυτό, κατά τη γνώμη μας χρειάζεται πρωτοβουλία από την τοπική αυτοδιοίκηση, η οποία θα αναλάβει τον συντονισμό, την παρακολούθηση και την οργάνωση σε σωστές βάσεις της προτεινόμενης αυτής συνεργασίας.

♦ Παροχή κινήτρων σε νέους επιστήμονες.

Η πρόταση για την δημιουργία ενός Εκκολαπτηρίου στη Νάουσα, στον χώρο ενός από τα μη λειτουργούντα εργοστάσια, δίνει ουσιαστικά μία από τις κατευθύνσεις προς τις οποίες πρέπει να επικεντρωθούν οι προσπάθειες για την ανάκαμψη της περιοχής, αλλά και γενικά της Ελληνικής Οικονομίας. Η κατεύθυνση αυτή είναι της παροχής ευκαιριών σε νέους επιστήμονες με την στήριξη των ερευνητικών τους προσπαθειών και την αξιοποίησή τους στις παραγωγικές διαδικασίες. Οι καινοτομικές ιδέες που θα εφαρμοστούν στην τοπική παραγωγική βάση και η ώθηση που θα δώσουν, είναι το άμεσο όφελος που θα έχει η τοπική οικονομία. Τα κίνητρα αυτά, εκτός από την παραχώρηση στέγασης στους νέους επιστήμονες, μπορεί να είναι χρηματικά κίνητρα (παροχή αρχικού κεφαλαίου με χαμηλό επιτόκιο), κίνητρα για συνέχιση των σπουδών (υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές ή την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής) ή οποιασδήποτε άλλης μορφής ενίσχυση που μπορεί να βοηθήσει στο ερευνητικό έργο. Τα κίνητρα μπορούν να δίνονται από τις τοπικές βιομηχανίες, συλλόγους, επαγγελματικούς φορείς, ιδιώτες ή την τοπική αυτοδιοίκηση, με κύριο στόχο την ενίσχυση της τοπικής παραγωγικής βάσης, αλλά και γενικότερα την εκπόνηση αξιολογών μελετών και ερευνών που μπορεί να αφορούν και άλλους τομείς.

♦ Αξιοποίηση προγραμμάτων κατάρτισης και οικονομικής ενίσχυσης για ανέργους / νέους / γυναίκες / άτομα με ειδικές ανάγκες / αγρότες.

Ένας μεγάλος αριθμός Ευρωπαϊκών προγραμμάτων, αφορούν την ενίσχυση της επαγγελματικής κατάρτισης για άτομα που ανήκουν σε διάφορες κοινωνικές ομάδες. Τα προγράμματα αυτά ή και άλλα προβλέπουν, επίσης, και την οικονομική ενίσχυση στα πρώτα στάδια της επαγγελματικής δραστηριοποίησης ατόμων που θα έχουν αρχικά καταρτιστεί. Υπάρχουν πολλές δυνατότητες αξιοποίησης των προγραμμάτων αυτών πάνω στις κατευθύνσεις που έχουμε ως τώρα περιγράψει για την ανάπτυξη της περιοχής, ή και σε άλλες αντίστοιχου χαρακτήρα αναπτυξιακές προτάσεις. Πιστεύουμε ότι είναι απαραίτητη μια περαιτέρω διερεύνηση των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων, που είναι αρκετά σε αριθμό και με μεγάλη ποικιλία επιλέξιμων παρεμβάσεων, και των παρεμβάσεων που θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν με αυτά για την ανάπτυξη της Επαρχίας Νάουσας.

5.5 Θεσμικές Παρεμβάσεις

Εκτός από τις προτάσεις για αναδιάρθρωση των παραγωγικών υποδομών και την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, απαιτούνται κατά την γνώμη μας και κάποιες αλλαγές σε θεσμικό επίπεδο, αλλαγές που θα καταστήσουν τους τοπικούς φορείς άσκησης εξουσίας πιο ισχυρούς με μεγαλύτερες δυνατότητες παρεμβάσεων στις κατευθύνσεις που περιγράφουμε πιο πάνω. Οι προτάσεις μας για τις αλλαγές αυτές είναι:

♦ Αναδιοργάνωση Ο.Τ.Α.

Πολλές από τις προτάσεις που περιέχονται στο κεφάλαιο αυτό απαιτούν εκτός από την δραστηριοποίηση των ενδιαφερόμενων ιδιωτών ή συνεταιρισμών και των άλλων συλλόγων και φορέων της περιοχής, την συμμετοχή των Πρωτοβάθμιων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, που υπάρχουν στην περιοχή, ώστε να εξασφαλιστεί η καλύτερη δυνατή λειτουργία τους. Όμως οι περισσότεροι από τους Οργανισμούς αυτούς είναι μικρές κοινότητες που δεν έχουν μεγάλες δυνατότητες αναπτυξιακών παρεμβάσεων.

Πεποίθησή μας είναι ότι θα πρέπει οι Ο.Τ.Α. να παίζουν ενεργητικό ρόλο στην ανάπτυξη της περιοχής τους, γι'αυτό προτείνουμε να αξιοποιηθεί η νομοθεσία που σχετίζεται με τις ενοποιήσεις των Κοινοτήτων σε Δήμους και να δημιουργηθούν στην Επαρχία άλλοι δύο Δήμοι, με βάση τις γεωγραφικές

ενότητες των νόμων 1416/84 και 1622/86. Ήδη υπάρχει ένα παράδειγμα επιτυχημένης ενοποίησης Κοινοτήτων από το 1986, όταν συνενώθηκαν οι Κοινότητες Αγγελοχωρίου, Ζερβοχωρίου και Πολυπλάτανου και δημιούργησαν τον Δήμο Ειρηνούπολης. Το παράδειγμα αυτό θα πρέπει να ακολουθήσουν και οι άλλες Κοινότητες, ώστε με την συνένωσή τους σε Δήμους να μπορέσουν να παίξουν ενεργητικό ρόλο στην ανάπτυξη της περιοχής.

♦ Δημιουργία Αναπτυξιακής Εταιρίας.

Μια άλλη πρόταση προς την κατεύθυνση της καλύτερης συνεργασίας και λειτουργίας των Ο.Τ.Α., με στόχο την αξιοποίηση των δυνατοτήτων της περιοχής είναι η δημιουργία μιας "Αναπτυξιακής Εταιρίας Επαρχίας Νάουσας", στην οποία θα συμμετέχουν οι Ο.Τ.Α. της περιοχής, οι Αναπτυξιακοί Σύνδεσμοι, οι παραγωγικοί και κοινωνικοί φορείς.

Η Αναπτυξιακή Εταιρία αυτή θα έχει σαν αντικείμενό της την εκπόνηση και την εφαρμογή αναπτυξιακών μελετών, τον συντονισμό των παρεμβάσεων που θα προτείνονται για την επίλυση των διάφορων προβλημάτων, την ενημέρωση των πολιτών για τις επιδιωκόμενες αναδιαρθρωτικές πρωτοβουλίες και γενικότερα θα αναλάβει την υλοποίηση, μέσω των Εθνικών και Κοινοτικών Προγραμμάτων, κάθε προσπάθειας ανάπτυξης της περιοχής. Μπορεί, επίσης, να είναι αυτή που θα αναλάβει την υλοποίηση του Κέντρου Καινοτομιών και του Κέντρου Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης που προτείνονται πιο πάνω.

Με κατάλληλη υποδομή και εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό μια τέτοια Αναπτυξιακή Εταιρία έχει πολλές προοπτικές επιτυχούς λειτουργίας, καθώς δεν δεσμεύεται από τους περιορισμούς που εμποδίζουν σήμερα τους Ο.Τ.Α. στην αποτελεσματική λειτουργία τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Barquero A.V., 1991, "Τοπική Ανάπτυξη: Μια Στρατηγική για τη Δημιουργία Απασχόλησης", Βιβλιοθήκη Ι.Π.Α., Παπαζήσης, Αθήνα.

Coffey W., Polese M., 1985, "Local Development: Conceptual Bases and Policy Implications", Regional Studies, Vol. 19, No 2, April, pp 85-93.

Δρόμος / Ρογκάν, 1993, "Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης των Υποδομών: Ελλάδα 2010."

Dunford M., 1992, "Technopoles: Research, Innovation and Skills in Comparative Perspectives", ΤΟΠΟΣ URPD, Τεύχος 5, Αθήνα.

Κοκκώσης Χ., 1994, "Η Περιβαλλοντική Προστασία στις Πολιτικές Αστικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης" στο Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη Θεωρία - Ανάλυση και Πολιτική, Γετίμης Π., Καυκαλάς Γ., Μαραβέγιας Ν., (επιμ.), Θεμέλιο, Αθήνα.

Κομνηνός Ν., Σεφερτζή Ε., Χαστάογλου Β., και Χατζηπαντελής Θ., 1990, "Τεχνότοποι και Επιστημονικά Πάρκα: Ευρωπαϊκή Εμπειρία και Διαδικασίες Συγκρότησης στην Ελλάδα", ΓΓΕΤ - ΥΒΕΤ ΕΡΕ 2175/88, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη.

Λυμπεράκη Α., 1991, "Ευέλικτη Εξειδίκευση; Κρίση και Αναδιάρθρωση στη Μικρή Βιομηχανία", Gutenberg, Αθήνα.

Λυμπεράκη Α., 1992, "Η Πρόκληση της Ανάπτυξης σε Μικρή Κλίμακα: Οικονομική Ευελιξία και Κοινωνικές Δυσκαμψίες", Η Βιβλιοθήκη των Επιχειρήσεων, ΕΟΜΜΕΧ, Παπαζήση, Αθήνα.

Ματθαίου Π., 1994, "Τοπική Αυτοδιοίκηση και Τοπική Ανάπτυξη. Μια Θεσμική Θεώρηση.", Περιβάλλον και Δίκαιο, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, ΚΕ.ΜΕ.ΧΩ., Αθήνα.

Πετράκος Γ., 1994, "Small Enterprise Development and Regional Policy: Comparative Analysis and Implications for Eastern and Central European Countries." Άρθρο που παρουσιάστηκε στο Συνέδριο: The Redevelopment of Regions Expected to Experience Severe Impact from Technological and Environmental Reconstruction, ACE Program, Katowice September 1993.

Σιδηρόπουλος Η., Παπαδασκαλόπουλος Α., 1990, "Η Στρατηγική της Από τη Βάση Ανάπτυξης, μια νέα Αντίληψη για την Περιφερειακή Ανάπτυξη", Παρουσίαση στο Συνέδριο Η Διεπιστημονική Προσέγγιση της Ανάπτυξης, Ε.Μ.Π. 1988, Παπαζήση, Αθήνα.

